

Vydávaje v sedmdesáti sedmi letech, nedlouho před smrtí, svědectví o svém životě a díle, sotva si mohl Komenský k tomu zvoliti vhodnější motiv než slova Kristova z X. kapitoly evangelia sv. Lukáše. Neboť, ač se myšlení Komenského jistě značně vyvíjelo v dlouhé řadě let, přece naplňovala jeho nitro od počátku samostatné duševní činnosti až do posledních dnů stárí potřeba harmonické jednoty, potřeba všech duchů vpravdě filosofických. U něho, jenž byl vychován ve vroucích tradicích českobratrských a později poznal filosofii řeckou, stala se vznešená idea Boha tímto jednotícím principem, v němž všechny otázky světa najdou odpovědi a všechno dění svůj cíl.

Obdivuhodná víra Komenského je stejně ovocem jeho měkkého slovanského srdce, jež jí dodávalo vřelosti, jako osvíceného rozumu, který jí dal pevný základ nezvratného přesvědčení. A tak víra mu byla nikoli jen souhrnem toho, čemu je předepsáno věřit, nýbrž živou, osobní a každodenní zkušeností, hybnou silou a skutečným smyslem jeho života.

Této niterné zbožnosti nemohly zviklati vlivy vnějšího světa, naopak těžká protivenství a útrapy životní přiváděly Komenského tím blíže k Bohu, v němž nalézal své centrum securitatis. V těžkých dobách utrpení se v něm rozhořel plamen tohoto mysticismu a již nikdy neuhasl, naopak prozařoval nejmocnějším teplem poslední jeho dni, nedávaje zkřehnouti srdci starce vzdáleného čtyřicet let vlasti.

Ale mysticism Komenského nebyl plodem rozbouřeného citu a nejasné hlavy. Rozum pomáhal upevniti jeho víru a jako byl Komenský vždy člověkem věřícím, tak nikdy nepřestal býti racionalistou. „Vědění jest moc“, bylo i jeho heslem a jsa se Sokratem přesvědčen, že rozum ovládá lidskou vůli, kladl v kolektivní rozum lidstva všechny naděje na nápravu věcí lidských.

Lišil se ovšem tento racionalism Komenského značně od racionalismu v obvyklém smyslu toho slova, na příklad od racionalismu velkého jeho současníka Descartesa, proti němuž se i v „Jednom potřebném“ Komenský ostře obrací. Descartesova filosofie vychází z jediné nepochybné jistoty vlastního „já“ a z té vyvozuje existenci Boha. Komenský naopak pokorně vyznává každým dechem svou závislost na nekonečném Tajemství, na Bohu. Právě rozumem si uvědomuje hranice rozumového poznání. Jako z nevědomosti každé vědění počíná, tak v nevědomosti zase končí. To je starý výsledek moudrosti Sokratovy a Komenský dovolává se v Triertium catholicum c. V. výslovně řeckého filosofa, mluví o docta ignorantia, dříve než vykládá o vědění.

Současně však dospívá Komenský přesvědčení, že právě tímto poznáním své závislosti na Bohu vyniká člověk nad ostatní tvory. Bůh dal rozum člověku, aby mu svítil na cestu k němu, ba rozum je sám božským prvkem v člověku, neboť jím se stává člověk podobným

Bohu, jenž je opět racionalistovi Komenskému především *luminum pater et aeternae sapientiae fons*.

Tento rozum s touto vírou se ovšem nemohly nikdy rozejít a chápeme, proč se Komenský tak odmítavě stavěl proti všemu, co ohrožovalo jednotu vědy a víry, neboť ta jednota byla jednotou jeho nitra.

Síla náboženské filosofie Komenského tkví v praxi. Jemu nestačila nikdy pouhá kontemplace a hřivny, kterou mu Bůh v podobě rozumu propůjčil, nenechal věru ležeti ladem. Byl dobrým žákem Kristovým, jenž hlásal lidem náboženství skutků, a způsobem charakteristickým pro povahu slovanskou byl spojen s jeho mysticismem, ba vyvěral z něho mocný smysl pro potřeby skutečného života, čínorodý realism. Stačí vzpomenouti jeho činnosti pedagogické, abychom si uvědomili, co znamenají ta slova. Síla jeho mysticismu způsobila, že je v jeho myšlenkách mnoho utopického. Jen část jeho snů pansofických se uskutečnila, kdežto o jeho mírovém snažení je trpké mluvit dnes, po světové válce. A tak mnohé jeho naděje zůstávají ještě po 300 letech nedostižnými ideály, ale ideály takovými, jichž cena praktická je v tom, že není možno bez nich žít.

„Jedno potřebné“ je důstojným zakončením spisovatelské činnosti Komenského. Jest to jediná souvislá odpověď na nejdůležitější otázku, již si může člověk položit: jak žít? Jak žít, aby se člověk podobal obrazu božímu? Kniha psaná alegorickým slohem biblickým, má při tom, jak je to u Komenského přirozené, ráz veskrze praktický.

Náboženství, filosofie, politika, škola, jednotlivec, národ, lidstvo, tak všestranný jest její obsah, vše to podáno ovšem, jako vždy, přehledně a soustavně. Světlem rozumu nalézá Komenský pravý původ všech nesnází a rozmanitých zmatků v životě a pohlíží na vše sub specie svého jednotného světového názoru, v návratu k původní jednotě nalézá universální lék. Konečnou jednotou jednot je pak Bůh, k němuž vše musí směřovati, tak jak to bylo ideálně uskutečněno v jeho vlastním nitru. Racionalistický optimismus mluví k nám na každé stránce a překvapoval by u 77letého starce osudem tak šťvaného, kdybychom neznali jeho víry.

Úvahy a rady Komenského jsou výsledkem zkušeností celého života a tím nabývá kniha značně rázu osobního a je důležitým pramenem pro poznání duchových základů jeho bytosti, stejně jako z ní poznáváme mnoho jeho názorů na nejrozmanitější zjevy současného světa.

Kapitola desátá jest již přímou zповědí a slova Komenského nabývají tu lyrické vroucnosti člověka ohlížejícího se na sklonku svých dnů zpět na uplynulý život.

Při tom jest „Jedno potřebné“ kniha dnes vzácně časová, tím časovější, čím větší podobnost má dnešní doba s onou dobou plnou zmatků, v níž bylo dílo napsáno. Mnoho bludů, jež tu trpce vytýká Komenský, naplňují i dnes život jednotlivců i život společnosti. A proti mnohým z nich není a nebude jiného léku, než

11. *Aristoteles* (r. 384 - 322 př. Kr.) s Platonem nejslavnější filosof řecký, jenž byl celému středověku vedle Písma nezvratnou autoritou.

Patricius (Francesco Patrizzi), italský filosof (1529 - 1597), novoplatonik a odpůrce Aristotelův. Původem byl Jihoslovan.

Telesius (Bernardino Telesio), italský filosof, odpůrce Aristotelovy fyziky, chtěl založit novou fyziku na základě smyslového vnímání.

Campanella, italský dominikán † 1639, spisovatel utopického spisu o státě budoucnosti „*Civitas solis*“ (Sluneční stát).

Bacon Francis, baron z Věruhamu († 1626), jeden z průkopníků moderní filosofie, otec realismu ve výchově.

Descartes René, francouzský matematik a filosof (1596–1650). Jím se počíná novější filosofie. Viz též předmluvu překladatelovu.

21. *Archimedes*, řecký matematik, žil v Syrakusách, † 212 př. Kr.

Hieron II., jeho současník, král v Syrakusách.

Kapitola II.

8. *Augustinus*. Sv. Augustin (354–430), nejznámější z otců církevních.

11. *Alexandr Veliký*, král makedonský (roku 356 - 323 př. Kr.), největší vojevůdce starověku.

20. „*Lod bláznů*“ (Narrenschiff) nepochází od J. Geilera, nýbrž od německého satirika Seb. Branta (1458-1521). Předváděla pak čtenáři ve 113 kapitolách a obrazech 113 bláznů a bezbožníků. J. Geiler z Kaisersbergu byl slavný kazatel štrasburský († 1510). Napsal a vydal ke knize Brantově 146 kázání. Odtud omyl Komenského.

Kapitola III.

8. ἐργον čti ergon, řecké slovo, znamená dílo, čin.

Kapitola IV.

5. *Epiktetos*, stoický filosof římský z konce 1. stol. po Kr., původem otrok. Mravouka stoická se značně blížila křesťanské.¹

Kapitola V.

23. *Člověk již rodě se mře...*, citát z astronomické básně řím. básníka 1. stol. po Kr. Manilia.

29. *Seneca*. L. Annaeus Seneca, stoický filosof a tragický básník, vychovatel Neronův.

¹ Dřtinovým překladem Epiktetovy „Rukověti mravních naučení“ byly zahájeny „Otázky a názory“.

POZNÁMKY A VYSVĚTLIVKY.

Terentius, římský skladatel komedií podle vzorů řeckých, žil v 2. stol. př. Kr. Citov. verš je z kom. *Adelphoe* v. 832.

Platon, největší řecký myslitel, geniální hlasatel filosofického idealismu (r. 429–348 př. Kr.).

Demokritos, řecký filosof 5. stol. př. Kr., zakladatel učení o atomech. Komenský zde cituje filosofa jménem *Democrates*, což je asi jeho omyl nebo tisková chyba.

P ř e d m l u v a .

Ruprecht Falcký, jemuž je *Unum necessarium* věnováno, je syn zimního krále českého Fridricha a narodil se 27. prosince 1619 v Praze na Hradě. Vedl život velmi dobrodružný. Bojoval v čele jízdy svého strýce anglického krále Karla I. Když se s ním rozešel, živil se nějaký čas i námořním lupičstvím. Později byl opět ve službách anglických pod Karlem II. a stal se admirálem, vůdcem v námořní válce proti Holandsku. Zemřel v listopadu 1682. Z listu, který Komenský poslal seniorům Jednoty 10. září 1668 (Kvačala, *Korrespondence Kom. r. 1897*, str. 352), dovídáme se, že Komenský věnoval Ruprechtovi Falckému „Jedno potřebné“ proto, aby získal jeho přímlovu hledaje v Anglii peněžité podpory pro Jednotu. Vliv admirálův u dvora byl totiž velmi mocný (*eius consilio et directione omnia propemodum fiunt*). Konec věnovacího listu jest nejasný. Ruprecht měl sice titul falckrabí, ale nikdy nevládl a se svým bratrem Karlem Ludvíkem, vladařem ve Falci, se rozešel nepřátelsky. Rudolf Sillib, jenž se tímto nejasným místem zabýval v *Zeitschrift für Gesch. des Oberrheins*, Heidelberg' 1918, str. 362, vysvětluje omyl Komenského tak, že Komenský snad dostal zprávu o smíření Ruprechtově s bratrem a vyvozoval z toho možnost nástupnictví. Nebo snad měl Komenský na mysli značnou moc Ruprechtovu u anglického dvora? Těžko rozhodnouti.

Varro. M. Terentius Varro, žil v 1. stol. př. Kr. Psal básně satirické, ale zvláště psal prózou o všech možných oborech, o starožitnostech, O filologu atd., takže byl snad neplodnější spisovatel římský.

Ruprecht, kurfiřt Falcký byl zvolen r. 1400 vzdorokrálem německým proti Václavovi IV. Ale nebyl nikdy všeobecně uznán a zemřel r. 1410, dříve než si mohl uznání vydobýti.

Fridrich I. Veliký, také Vítězný, vládl ve Falci 1452–1476.

K a p i t o l a I .

8. *Ovidius*. P. Ovidius Naso (* r. 43 př. Kr. † asi r. 18 po Kr. ve vyhnanství v Tomech), známý básník římský. Verše o Tantalovi jsou z knihy *Amores* II. 2, 43.

jaký nalezl duch Komenského, silný a při tom pokorný, kteréžto dvě ctnosti se nemusí vylučovati. Volání po jednotě duchové i fyzické, po lásce a lidskosti, po individuální i sociální mravnosti, po rozumu a především po Řádu, zaznívá k nám po 300 letech stejně nabádavě a nebylo by možno neviděti ideové souvislosti mezi učením posledního českobratrského biskupa a prvního našeho presidenta, ani kdyby se tento onoho výslovně nedovolával.

*

Tento překlad je pořízen z původního amsterodamského vydání z roku 1668 (apud Christophorum Cunradum). Je to druhý překlad do češtiny. První vydal roku 1881 Josef Šmaha. K novému překladu mne vyzval v prosinci minulého roku vynikající komeniolog dr. J. V. Novák. Přečetl ještě první dvě kapitoly překladu a chystal se napsati úvod, ale závistivý osud jej neočekávaně odvedl od neúnavných, radostných příprav k podzimnímu jubileu Komenského, jichž byl přirozeným vůdcem. A tak mohu zde jen věnovati vděčnou vzpomínku šlechetnému muži a učenci, jehož jméno bude vždy vyslovováno se jménem Komenského.

Písmo svaté je citováno podle britského vydání Kralické bible. Několik stručných poznámek a vysvětlivek najde čtenář za textem.

Na konec děkuji srdečně panu dru J. Hendrichovi za to, že překlad srovnal s originálem, dále panu dru Boh. Havránkovi, jenž rovněž překlad přečetl a mnohý výraz opravil, a sl. MUSt. M. Vševidové za to, že opsala rukopis pro tiskárnu.

V Praze, v říjnu 1920.

Dr. J. Ludvíkovský.

neboť má nejvyšší své dobro a život věčný s Bohem
a v Bohu na věky. A to jest všech toužebných přání cíl a
k o n e c.

ZÁVĚR JEDNOHO POTŘEBNÉHO

O TOM, ŽE NEJVÍCE JE TOHO OSTRÝHATI, ČEHO JE
NEJVÍCE POTŘEBÍ.

Ještě jedna stránka prázdná mě vybízí, abych něco připojil o *nejdůležitějším* užití *Kristova pravidla*; a to jest, aby se člověk spokojil ne několika nebo jedním dobrem vnějším, nýbrž přece jen sám sebou, vnitřními svými dobry, jež mu nemohou býti vyrována. O tom řekl Kristus: Co jest platno člověku, byt všechen svět získal, kdyby sám sebe ztratil? (Luk. 9, 25). Naopak co mu škodí, třebas by všechno ztratil, sebe však získal? Nic: maje sebe má vše. To mi připomíná známý výrok *Biantův*: Ten totiž ztrativ vlast *Prienu*, když ostatní prchali obtížení cennými věcmi a jeho sama se lidé tázali, proč nic ze svého majetku s sebou nenese, odpověděl: *Vždyť já své statky nosím s sebou*. Ovšem v srdci je nosil, nikoli na plecích, takže duch je mohl viděti, nikoli oči, jak praví Val. Maximus. Když s obdivem chválíme tato hrdinná slova a hrdinné jednání, jak bychom nechválili tisíckrát více Syna Božího, který k vůli nám člověkem se stav nechtěl míti nic z pozemských věcí. Ještě když umíral, stáhli s něho roucha jeho a rozdělili si je mezi sebe před tvář jeho; konečně ani vlastního hrobu se mu nedostalo, ač byl pánem nebe a země. K tomu příklady veda i učedníky své, říkával: *Hleďte království božího a spravedlnosti jeho a ostatní bude vám přidáno*. A když jednou mládenec jakýsi bohatý se ptal na cestu ke spáse a Pán mu ukázal cestu přikázání božích, on pak řekl, že toho všeho vždycky ostrýhal a vypyťoval se, co mu zbývá ještě činiti, odpověděl Pán: *Chceš-li dokonalým býti, jdiž a prodej statek svůj a rozdej chudým a budeš míti poklad v nebi a pojď a následuj mne* (Mat. 19, 21). Odtud vycházejí i ony Kristovy výpovědi na pohled protismyslné, jež však křesťané musí nezbytně pochopiti: *Blahoslavení chudí, nebo vaše je království boží. Blahoslavení, kteří nyní lačníte, nebo nasyceni budete. Blahoslavení, kteříž nyní pláčete, nebo smáti se budete atd.* A naopak zase: *Běda vám bohatým, nebo vy již máte potěšení své. Běda vám, kteří jste nasyceni, nebo lačněti budete. Běda vám, kteří se smějete, nebo kvíliti budete* (Luk. 6, 20 atd.). A podobně učili apoštolové, když radili křesťanům, aby hleděli býti šťastni, bohati a syti jiným způsobem, než jakého si zná ceniti svět: jako bludní a jsouce pravdomluvní, jako neznámí a jsouce známí (Bohu); jako umírající a aj jsouce živi; jako smutni, avšak se vždycky radující; jako chudí, však mnohé zbohacující; jako nic nemající, avšak všemi věcmi vládnoucí (II. Kor. 6, 8, 9, 10). Kdo rozumí dobře takovýmto zdánlivě si odporujícím výrokům, dovede poznati, čeho jest mu opravdu potřebí, a dovede si vybrati nejlepší stránku (která nebude odňata od něho). Souhrn této duchovní moudrosti jest: I. *Neobtěžuj se věcmi, jichž není k životu potřebí, nýbrž spokoj se několika málo věcmi, jež slouží k pohodlí, a chval Boha*. II. *Není-li věcí, jež skýtají pohodlí, spokoj se jen věcmi potřebnými*. III. *Jestliže i ty jsou ti vyrovány, hleď, abys zachoval sama sebe*. IV. *A nemůžeš-li ani sama sebe zachovati, zřekni se sama sebe, jen abys Boha neztratil*. Neboť kdo Boha má, může postrádati všeho,

JEDNOHO JEST POTŘEBÍ,

totiž

VĚDĚTI, ČEHO JE ČLOVĚKU POTŘEBÍ

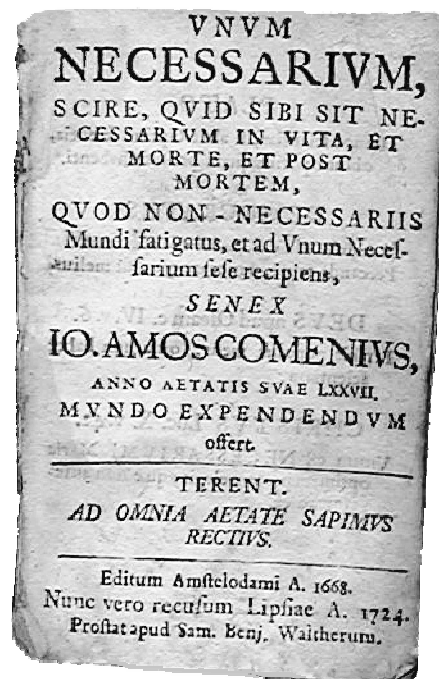
v životě, v hodině smrti a po smrti,

což zbytečnostmi světskými znavený a k jednomu

potřebnému se uchylující stařec

J. A. KOMENSKÝ

v 77. roce věku svého světa k úvaze předkládá.



bez stříbra a peněz, oni vynakládají zlato a stříbro na věci, které nenasycují (Iz. 55,2), nýbrž přivádějí spíše nemoc, smrt, záhubu, peklo a věčné zatracení. Slituj se nade všemi, Slitovníče všech, pro dobrotu svou! Amen.

Terentius:

Věk ke všemu nám přidá moudrosti.

Platon:

Všechno vědění bez vědění o nejvyšším dobru spíše škodí, než prospívá tomu, kdo je má.

Demokritos:

Ἀμαρτίας αἰτία ἡ ἀμαθία τοῦ κρείσσοнос
Příčinou hříchu jest neznalost lepšího.

Bůh u Ozeáše, kap. 4., v. 6:

Vyhlazen bude lid můj pro neumění.

Kristus u Lukáše, kap. 10., v. 42:

Jednohoť jest potřebí! Maria dobrou stránku vyvolila, kteráž nebude odjata od ní.

Ale totéž bude nutno brzy říci i tobě, *Polsko*, nepřijdeš-li včas k jednomu potřebnému, t. j. střídmosti. *Neboť počátkem Sodomy byla pýcha, sytost chleba a hojnost pokoje.* (Ez. 16, 49.)

18. Naposled mi poskytlo pohostinství po dvanáct let hlavní město Batavie, tržiště to světa: a tu nabyt jsem lepší příležitosti než kde jinde ve svém životě pozorovati, *bez kolika věd bychom mohli býti*, a oddávati se těmto úvahám **o jednom potřebném**; a proto jsem zatoužil mezi tisíci labyrinty dostat se z nich; a mezi nesčetnými balvany, jež nesčetní lidé každodenně válejí, balvanů svých vlastních starostí již neváletí, nýbrž do čtyřhranu je upravovati a upevňovati; a mezi zástupy nenasytně hladovících a žíznicích Tantalů naučil jsem se milostí boží nehladověti tak ani nežízni. A to mi již bude po dny mého života největším pokladem a všelikou radostí. Pamatuji se, na začátku, když jsem sem přišel, jak jsem byl se ctí uvítán od předních občanů, poněvadž se jaksi nadáli nějakého zvláštního vzdělání. Já však si přeji, abych mohl napodobiti příklad Pána svého (jenž na svatbě v Káni nejlepší víno zachoval na konec): aby totiž, co na konec podám, bylo lepší než to, co se na začátku ode mne očekávalo. Doufám, že tomu bude tak, budou-li rozumní vrchní správcové hostiny, kteří by dovedli učiniti správný soud o vodě vínem učiněné. A jaký to soud? Apoštolův: *Jestliž zisk veliký pobožnost s takovou myslí, kteráž na tom, což má, přestati umí. Nic jsme zajisté nepřinesli na svět, bezpochyby že také nic odnésti nemůžeme. Ale majíce oděv a pokrm, na tom přestaneme. Kteříž pak chtějí zbohatnouti, upadají v osidla pokušení a v žádosti mnohé a nerozumné, kteréž pohřžují lidi v zahynutí a v zatracení* (Tim.6, 64). A to jest asi právě to, co Písmo vypisuje o Babylonu (stejně o onom mystickém, rozptýleném po celém světě, jako o tom starém, ležícím v Chaldaei), který nesmírně oplýval věcmi zbytečnými a hrdě se zabýval tím, že je sháněl, kupoval a prodával po celém světě (viz Apokal. 18, od v. 11 až 20). Neboť zajisté, kdykoli se nějaký člověk, nebo nějaká společnost lidí, nebo obec a kraj oddá příliš věcem pozemským a zpíjí se láskou k nim, snadno zapomíná na lepší dobra nebeská a věčná a na samý pramen všeho dobra, na Boha, a tak do záhuby a zkázy se pohřžuje. *Víno, pije-li se s mírou, je skoro životem člověka, řekl moudrý Žid, a přece pije-li se nemírně, je jedem a smrtí, a více lidí se v něm utopí než ve vodě.* (Sir. 31.)

19. Pane Ježíši Kriste, jediný učiteli moudrosti a věčný zakladateli pravidla o jednom potřebném, *dvou věcí žádám od Tebe, neoslýchej mne prve než zemru* (Přisl. 30, 7). *Nechť nevzdaluje se již ode mne, čeho je potřebí k dobrému životu a k blažené smrti. A vše, co k tomu nesměruje a není k onomu cíli potřebné, to nechť se již nepřibližuje ke mně a nepřekáží mi.*

20. Ale i za to Tě prosím, dej, abych to jiným mohl jasně ukázati, *jak pošetile jednají ti, kdo se zcela oddávají věcem nepotřebným, zanedbávající věcí potřebných.* Kdežto Ty všechny žíznivé zveš k vodám živým, oni sobě kopají cisterny děravé, kteréž nedrží vody (Iz. 55, 1 a Jer. 2, 13). Ba, kdežto Ty nabízáš víno a mléko zdarma,

NEJVZNEŠENĚJŠÍMU KNÍŽETI A PÁNU PANU RUPRECHTOVI, FALCKRABÍ RÝNSKÉMU.

Nejjasnější kníže, celý svět hřeší proti Varronově radě, kterou dával rozumnému hospodáři nebo komukoli jdoucímu na trh: *Kupuj nikoli to, co jest žádoucí, nýbrž to, čeho je nezbytně potřebí!* Neboť, ač celý svět je tržiště plné zboží rozmanitého a těch, kteří to zboží prodávají, kupují a prohlízejí, přece velmi málo lidí mezi těmito i těmi druhými i těmi třetími dovede *rozeznati věci potřebné od nepotřebných.* Vedle sebe bez rozdílu se vykládají, vychvalují, prodávají a kupují *věci dobré i špatné, potřebné i zbytečné, užitečné i škodlivé, drahocenné i bezcenné.* A čemu jest se ještě více diviti a čeho ještě více litovati, častěji se přinášejí, vychvalují, prodávají a kupují věci zbytečné než potřebné, škodlivé než užitečné, špatné než dobré. Odtud přísloví: *Svět chce býti klamán.* Vskutku také je svět pln na všech stranách klamů a šálení. A to až potud, že ani nejmoudřejší ze smrtelníků, Šalomoun, neunikl šalebným hříčkám, stav se podívanou marnosti, pošetilosti a pozdní na konec kajícínosti. A poněvadž se mně v mé starobě naskytla nedávno nenadálá jakás příležitost, abych uvažoval o té látce, rozhodl jsem se sepsati něco, co, jak doufám, prospěje nejprve mně samému, starci, jenž hledí ke konci života, abych snáze překonal marnost věcí na samém sklonku stáří; potom jiným, kteří zabřednuvše do světských malicherností nepohrdnou poučením. Tobě snad také, *velkodušný kníže*, který nejsi šťastnější než Samson, David, Šalomoun a jiní mužové vznešeného ducha, kterým se stalo, že byli strženi vírem věcí světských, obklíčeni nepotřebnostmi kol dokola a jen stěží konečně vybredli a s velkým úsilím.

Máš sice sám v sobě *pohnutky* k hrdinným ctnostem, a to v rodě, ve jméně a v rozmanitosti životních osudů (neboť různě si s Tebou osud hrál), přece však, co brání pobídnouti běžce, jenž se již blíží k cíli?

Ó, Ruprechte, potomku starých králů, ba císařů! Pro Tebe, když jsi již přišel do takového věku a tolik toho prožil, nehodí se nic nízkého, neřku-li sprostého: naopak vše vznešené a hodné takové důstojnosti.

Neboť ten z Tvých předků, jehož jméno máš, byl Ruprecht, kurfiřt falcký, jenž léta páně 1400 byl zvolen římským císařem a říši tak chvályhodně spravoval po celé desítleť, že jej historikové velebí jako moudrého a velkodušného vládce, neboť zjednal mír celému Německu (jež nalezl spory zcela rozervané). Správně tedy naplnil smysl svého jména, jež se podobá jménu Šalomounovu: neboť jako Šalomoun znamená „původce míru“, tak Ruprecht obnovitele pokoje (Ruhebrecht, von Ruhe bringen). A není tomu nepodobné jméno Tvého královského otce ani jméno praděda Fridricha Velikého. Neboť Friedrich znamená „pokojem bohatý“ a připomíná pokojné doby Šalomounovy.

Ale když otec Tvůj byl povolán k vládě, nebyly doby pokojné, neboť byl to čas, kdy měly býti Čechy, Německo a Evropa válkami zkrúšeny. A tak jej osud

světu pouze ukázal a to, co samo jeho jméno naznačuje, odložil na jiné doby. A ty doby míru kéž by bylo dáno konečně jednou spatřiti (po tolika zimách, lijavicích a bouřích) a kéž by bylo lze usilovati společně o jejich obnovení! Však by to bylo lze, kdyby křesťané všech stran chtěli všeobecným polepšením usmířiti spravedlivý hněv boží (hříchy všech stran vzbuzený), králové odložiti zbraně a o míru se raditi, poddaní Bohu a králům věrněji sloužiti, všichni nechati šaškování, usilovati o vážný život a místo pouhých daremností se oddávati věcem, jež jsou ke spáse potřebné.

Nejjasnější kníže, jsou tu ještě věštby astrologů vyčtené pro Tebe z příznivého postavení hvězd, když ses narodil (však již před narozením pod srdcem matčiným jsi měl korunu královskou) a když jsi při křtu obdržel jméno *Ruprecht* (a jsou o tom zpěvy básníků), a to vše obsahuje nikoli nepříznivé předpovědi o Tvé budoucnosti. Ale moc nad hvězdami a osudy je v ruce Pána, jenž stvořil nebe a zemi a vše moudře a mocně řídí v mezích, jež sám napřed určil. V tomto spisku jsem chtěl postaviti před oči, čeho jest člověku smrtelnému nejvíce *potřebí*, podle pokynů zdravé mysli a božích zjevení, aby opatrně prožil smrtelný život.

Čti starcův spis, dokonalý kníže, jenž jsi také již překročil hranice mladické bujnosti. Neboť i Ty již sám spěcháš, abys vyšel z labyrintu světa, Sisyfovy balvany pevně postavil a neskutečné Tantalovy rozkoše proměnil v pravé, jež poskytují pravého ukojení.

Já pak budu prositi Boha, aby v tomto roce, který jsme právě začali a v němž laskavý osud povolal Tebe k vládě, byl učiněn pravý počátek k pokoji křesťanského světa tím, že se slavně začne uskutečňovati *jedno potřebné* za Tvé zbožné, rozumné a hrdinné účasti. Amen!

Nejjasnější Tvé Výsosti oddaně všeho pravého štěstí přející stařec

J. A. Komenský,
Moravan.

V Amsterdamě,
v mé pracovně, 1. března 1668.

smrti z jícnu smrti vytrhuješ známými čině cesty života (Žalm 16).

14. Vy pak, křesťané, radujte se, že i vy stejně jste zachraňováni! A slyšíte ještě dosud zaznívající slova vůdcova: *Pojďtež ke mně všichni, kteříž pracujete a obtíženi jste, a já vám odpočinutí dám* (Mat 11, 28), jednomyslně odpovězte: *Ejhle, přicházíme. Shlédni k nám, přijmi nás, dej nám odpočinutí! Přispěj pracujícím, polehči obtížným, občerstvi unavené! Odveď nás od srázů světa k jeho základu, aby nenašel nepřítel, odkud by nás srazil, kdežto Tvá milost aby nás mohla pozvednouti, kdyby se líbilo Tvé dobrotě.* Jinak chceme raději povrženi býti u Tebe v domě Tvém (jen když u Tebe v domě Tvém) než bydliti v palácích hříšníků. Nám, Pane, je třeba v našich ustavičných labyrintech ustavičného vůdce, v ustavičném hladu a žízni ustavičného živitele. A poněvadž, jak již poznáváme, marně jich od světa očekáváme, třebas je slibuje (neboť přece nemůže dáti, čeho sám nemá) hle, již jen k Tobě jedinému vzhlížíme, poslední naše naděje! *Mezi lidmi není nikoho, kdo by sám nebloudil, neumdlával a nehladoval: Ty tedy, věčná pravdo, přispívej ku pomoci všem! Ty, věčná ctnosti, podpírej klesající. Ty, věčný prameni dobra, nasycuj nás dobrem!* A poněvadž mně (poslednímu ze sluhů svých) již ku pomoci přispíváš, již mě podpíráš a nasycuješ, já sám v Tobě a jméno Tvé budu slaviti na věky.

15. A poněvadž toto mé vyznání před tváří boží o mém konečném návratu k jednomu potřebnému jest jakoby mým posledním pořízením (neboli závětí, Izaiáš 38, 1), nuže, dome můj, Vy, synové a dcery a vnuci moji, slyšte hlas otce svého, který vás vede k otci otců (dříve než k otcům svým budu vzat). *Dědictví jiného Vám nezanechávám mimo to jedno potřebné, abyste se Boha báli a příkázání jeho ostříhali, nebo na tom všechno člověku záleží* (Kaz. 12, 13). *Budete-li tak činiti, bude Hospodin dědictví vaše* (Deuter. 18, 2), *pavěza vaše a odplata velmi veliká.* (Gen. 15).

16. A totéž pravím Vám, svým bratrům a pozůstalým, synům rozptýlené církve: *Milujte Pána a služte mu s celým srdcem, nestydíce se za kříž jeho, který jste dosud nesli a poneseť až do konce, jste-li moudří. Doporučuji Vám důtklivě dědictví Kristovo, chudobu a kříž. Neboť tudy povede cesta k věčnému bohatství a slávě, budete-li mítí mysl Kristovu zůstatí až do konce.* (1. Kor. 2, 16, Luk. 22, 28). Ty pak, Pane, jenž jsi kdysi řekl svému Petrovi: *Ty obrátiv se posiluj bratří svých řekni také nyní mně, služebníku svému: Ty odvrátiv se od věcí nepotřebných k jednomu potřebnému, uč tomu i bratry své.* Svými bratry nazývám všechny ty, kteří vzývají jméno Kristovo: a bratry svými nazývám všechny lidi téže krve, celé pokolení Adamovo, obývající po celém povrchu země.

17. Touž moudrost Kristovu, **jedno potřebné**, doporučuji i Tobě, můj lide moravský, i sousedním Čechům, Slezanům, Polákům a Uhrům, od nichž jsem byl *pohostinně přijat* v době vyhnanství a dobrodiní zakusil. Nechť vám dá Pán odměnou *ono potřebné*, t. j. *abyste byli moudří*, abyste výtěžků šťastných zemí svých dovedli užívatí, nikoli zneužívatí: *Přepych Čechy zahubil*, řekl moudrý severský král, *jemuž se zprotivil přepych.*

Kristus, jenž mne předešel, aby mi připravil místo v domě otce svého, kde je příbytků mnoho: a brzy přijde, aby mne vzal k sobě, abych i já byl tam, kde je on. Již tedy *jen jednoho jest mi potřebí, zapomenouti na věci, kteréž jsou za mnou a chvátati k odplatě sorchovaného povolání božího* (Phil. 3,14).

11. Díky Tobě vzdávám, Pane Ježíši, původci a zdokonateli víry mé, jenž jsi mne, neopatrného pocestného, který zbloudil na nesčíslných křížovatkách cest od cíle své cesty a kterého zdržovaly nekonečné vedlejší starosti a překážky, přece tam dovedl, že stoje již na kraji nebeské vlasti vidím, že jen ještě Jordán smrti musím překročiti a brzy se octnu uprostřed krás blažené vlasti. Chválím znovu a znovu nejsvětější Tvou prozřetelnost, Spasiteli můj, že jsi mi nedal vlasti a domova na zemi: nýbrž žes mi ji učinil jen místem vyhnanství a bloudění, takže věru s Davidem mohu říci: *Byl jsem příchozí a podruh u tebe* (Žalm 39,13), a při tom nikoli s Jakobem: *Nemnozí byli dnové putování mého a nedošli dnů otců mých* (Gen. 47, 9). Neboť jsi způsobil, že dni života mého přetrvávají dny otce mého i děda a nesčíslných spoluvyhnanců, kteří v těchto 40 letech podlehli na poušti našeho vyhnanství. Proč jsi tak učinil, víš Pane Ty, já se ustavičně odevzdávám do rukou Tvých. Poslal jsi mi též opětovně, jako Eliáš žijícímu na poušti, nějakého anděla se soustem chleba a douškem vody, abych nezahynul hladem nebo žízní. Zachránil jsi mne též před pošetilostí mezi lidmi příliš rozšířenou, že jakékoli podružné dobro mají za podstatné, cestu za cíl, pohyb za klid, hospodu za domov, putování za vlast: a způsobil jsi nebo ještě spíše přinutil jsi mne, abych chvátil k hoře Tvé Oreb. Blahoslaveno buď jméno Tvé.

12. Pakli jsem v čemkoli se podobal pošetilému pocestnému a jen o pozemský život jsem se staral, pokládaje vedlejší práce za skutečnou práci (parerga ἐργα), hle, již ustávám a na konci života chci být jako onen dobrý kupec, který nic jiného nehledá než perly: a když najde jednu velmi drahou, odejde, prodá všechno a koupí ji (Mat. 13, 45). Ty, Pane Ježíši, již samojediný budeš mou drahou perlou, veškerým mým dobrem, veškerým mým jedním potřebným. Tebe jediného budu hledati a kupovati, rozprodaje vše, co mám i nemám; a vše, co svět za bohatství má, za lejna budu mít, abych Tebe, Kriste můj, získal (Filip. 3, 8). Posledním zaměstnáním mého života bude, abych se naučil odumřítí tomuto životu, budoucímu pak se naroditi.

13. Pane Ježíši, zbývá-li mi ještě na zemi něco vykonati, dej, abych to vykonal, a až to bude vykonáno, abych jako blažený Simon zapěl ona šťastná slova: *Nyní propouštíš služebníka svého*. Pakli však rozhodneš, abych došel dříve ke konečné metě života, než ke konečnému cíli svých prací (takže bych mohl odcházeti ze života užítí onoho výroku pohanského filosofa: *Nic ještě nemám přichystáno kromě sebe*), i tehdy budu spokojen: jen když nebudu smrti zachvácen nepřipraven, jak se stává většině lidí (ach, běda, běda!). Já pak budu na věky slaviti milosrdenství Tvé, jenž mne před samou

KAPITOLA I.

NA NEUSTÁLÝCH PŘÍKLADECH SE UKAZUJE, JAK CELÝ SVĚT TONE VE ZBYTEČNOSTECH, UMDLÉVÁ NESNÁZEMI A DOCHÁZÍ ZKLAMÁNÍ VE SVÝCH ZÁMĚRECH.

Člověk k obrazu božímu jsa stvořen a věcí pánem učiněn, *trojím způsobem se věcmi zabývá. Za prvé* na ně hledí, aby poznal, co každá z nich jest. *Za druhé* na ně vynakládá práci nějakou, aby si je tak či onak přizpůsobil ke své potřebě. *Za třetí* jich užívá k rozkoši. To vypravuje již sama historie stvoření: Bůh stípil ráj rozkoše (Gen. 2, 8) a postavil tam člověka, aby jej dělal a ostríhal ho (v. 15) a přivedl k němu všeliká zvířata, která byl stvořil, aby *pohlížeje* na ně dával jim jména (v. 19). Z toho pak plyne, že štěstí člověka spočívá: 1. *v jasném světle rozumového poznání*, aby správně prohlédl rozdíly mezi věcmi, 2. *ve zdárném výsledku činů*, aby vytvořil stálá díla, 3. *v bezstarostném užívání věcí dobrých* k pravému nasycení a ke klidu mysli.

2. *Trojí je tedy naopak neštěstí: I. V rozumovém poznání přelud, blud a klam. II. V jednání nerozhodnost, chybování a vratkost. III. V požitcích zklamání a stále se obnovující obtížný pocit hladu a žízně po předmětech naší žádosti.* Toto pak trojí (v myšlení omyly, v jednání chyby, v tužbách zklamání) *potuluje se* po celém lidském pokolení již od prvního člověka, praotce našeho. Poněvadž totiž on si zasloužil, hanebně zneuživ věci i sebe samého, aby byl z ráje vyhnán na zemi (pro hřích zlořečením stíženou) a za trest od rozkoší poslán k pracím v potu tváří a k trní a bodláci pro všechny dny života svého až do samé smrti (Gen. 3, 17 atd.), proto my, jeho potomci, všichni musíme zakoušeti těchto trestů za hřích.

3. Jest zajisté známo, jak po všechem věk lidé zbožní a moudří naříkali nad tím, 1. *že zmatené jsou všechny věci lidské*, 2. *že práce jsou plné těžkosti, ale ovoce nepřinášejí*, 3. *že na místě rozkoši jsou bolesti a ustavičné nepokoje ducha*. Takovými nářky naplnil nejmoudřejší ze smrtelníků Šalomoun své knihy, příklady pak omylů, lopot a pokání vlastní svůj život. Neboť si stěžoval, že *děl božích ani počátku postihnouti nemůže ani konce* (Kazatel 3, 11) a *že nemohl vypátrati nižádného důvodu věcí, jež se dějí pod sluncem*: nýbrž čím více o to pracoval, vyhledati chtěje, tím méně že nalézal (Kap. 8, 17). Co jediné prý nalezl, že Bůh učinil *sice člověka dobrého, lidé však, do nekonečných otázek se míchajíce, planými že se stávají* (Kap. 7, 30). Stěžoval si dále, že *svými pracemi člověk nic nezískává leč únavu: neboť což křivého jest, nemůže se zpřímíti, a nedostatkové nemohou sečtení býti*. (Kap. 1,14, 15). A když se ohlédl na všechny skutky své, kteréž učinily ruce jeho (a zjeté vynikaly nad jiná díla lidí smrtelných), že *viděl marnost námah svých, poněvadž nic pod sluncem nemá trvání* (Kap. 2, 11). Marně prý tedy pracoval u vítr² (Kap. 5,

² **Bible kralická:** A toť jest také přebídná věc, že rovně, jakž přišel, tak odjítí musí. Protož jaký užitek mítí bude toho, že pracoval u vítr?

² **Bible ekumenická:** A také to je zlý neduh: Každý odejde, jak přišel; jaký užitek má z toho, že se pachtil a honil vítr?

16), poněvadž ani rychlost nestačí k běhu, ani udatnost k boji, ani moudrost k živnosti, ani opatrnost k bohatství, ani umělost k přízni (Kap. 9, 11). Často prý se spíše naopak přihází, že práce škodí. Na příklad, že ten, kdo přenáší kamení, urazí se jím, a že kdo štípá dříví, poraní se jím (Kap. 10, 9). Konečně si stěžoval, že ani v radostech není nasycení (Kap. 1, 8) a že on, ač sobě dovoloval užívatí všelijakých rozkoší (co jich bylo možno vymyslet) a nic srdci svému neodpíral, přece tak postihl marnost všech věcí pod sluncem, že byl zachvácen omrzlostí života a všechno své jednání zatracoval (Kap. 2, vv. 1, 6, 7, 8, 16, 17) a prohlašoval za šťastnější ty, kteří se ještě nenarodili a neviděli skutků zlých dějících se pod sluncem (Kap. 4, 3), nebo ty, kteří předčasně zemřeli se narodili. Podobné pak stesky v celém Písmě (Kap. 6, 3) najde ten, kdo bude chtít najít je.

4. A nic jiného nechtěli naznačiti mudrcové řečtí, když zahalující filosofické zásady báčorkami, vyprávěli v témž smyslu svým současníkům o labyrintech, balvanech Sisyfových a radostech Tantalových, a to právě tak pravdivě jako důmyslně. Aby se to však stalo zřejmým a abychom svým bolestem lépe rozuměli a lékům se ochotněji svěřovali, hle, zastavme se trochu zde u toho smyšleného vypravování o labyrintu, o Sisyfovi a o Tantalovi.

5. O labyrintu vypráví báje: Mocný král krétský Minos měl za manželku Pasífa, ženu ohavné žádostivosti. Když pak ta vydala plod z cizoložného styku s býkem, poločlověka a polobýka (zvaného Minotaurus), dal král vystavět (prací důmyslného umělce Daidala) labyrint, t. j. budovu spletitou, celou plnou nekonečně zmatených cest, síní, průchodů, výstupů a sestupů, tak aby každý, kdo by tam jednou vešel, stále bloudil a nikdy nenašel východu. Když tam dal zavřítí onen plod manželčina hříchu, poroučel pak i jiné zločince k smrti odsouzené tam posílati, aby je buď ona obluda pohlcovala, nebo aby hynuli hladem. Jedinému Theseovi (synu athénskému krále) prý se podařilo vyvážnouti, poněvadž se nad ním slitovala Ariadna, dcera krále Minoa. Ta totiž (na radu Daidalovu) dala mu klubko nití atd.

6. Takovou tedy báji staří vyprávěli o labyrintu. A mytologové vykládající ji praví, že jí je naznačen život lidský, jenž je tak spletitý a plný nepřekonatelných nesnází, že nikdo z lidí smrtelných nemá dosti sil, aby se z nich dostal (leč ten, koho jediný Bůh v moudrosti vzdělá). Avšak lépe se objeví její tajemný smysl, rozumí-li se Minoem, králem celé Kréty, král veškerenstva, Bůh; Pasífaou pak jeho podoba, člověk. A když s tou cizoložil pekelný býk, Satan, vzešla odtud neblahým porodem obluda Minotaurus, t. j. moudrost smíšená z božského a satanského semene; na povrchu jeví se něčím krásným a nebeským a má s božským podobnost, uvnitř však obsahuje cosi pozemského a šeredného, satanství samo. (Neboť bohové jsme chtěli býti, ale v podobě ďábelské: Bohu abychom byli podobni vševedoucností, ďáblu se rovnající porušením poslušnosti.) Tu král všehomíra, aby nás potrestal, divadlo své moudrosti, tento svět, pro nás stvořený, změnil nám v labyrint: do něho jsme byli zavřeni všichni a v něm

nuzné bližní, ostatní pak (jež by byly jim stejně jako mně břemenem) raději zničím ohněm, než abych je dále nesl.

9. Mám-li podrobněji promluvit o tomto posledním svém úmyslu, chci tak hned učiniti. Místo paláce budu mít chýšku, jakou najdu; nebo nepodaří-li se mi mít vlastní chýšku, kde bych hlavu složil, budu odpočívati (po příkladu Pána svého) tam, kde mě kdo přijme pod střechu; nebo i pod střechou nebeskou (jako on několik posledních noci na hoře Olivetské), dokud mne neodnesou do své družiny andělé (jako žebráka Lazara). Místo drahého šatu mi stačí nějaký srstnatý šat, takový, jaký měl Jan Křtitel. Nádherné hody nahradí chléb a voda: nebo, přistoupí-li k tomu nějaký zákusek, chváliti budu dobrotu boží. Celou mou knihovnou bude trojí kniha boží. Filosofii mou bude hledět s Davidem na nebesa a na všechna ostatní díla rukou božích a uchvacován býti údivem, že Bůh, tak velkých věcí Pán, i ke mně červíčkovi se snižuje (Žalm 8,104). Lékařstvím mým bude velmi skrovná dieta opětovnými posty ozdobená, právnictvím mým bude, že to, co budu chtít, aby jiní mně činili, i já jim budu činiti, a co nebudu chtít, aby mi činili, toho já jim činiti nebudu. Kdyby se někdo na teologii ptal, uchopím (jako Tomáš Akvinský, když umíral, neboť i já již musím umřít) bibli a celým srdcem i ústy řeknu: Věřím všemu, co jest napsáno v této knize. Chtěl-li by někdo určitější vyznání mé víry, uvedu apoštolské. Neboť neznám nic kratšího, prostšího a silnějšího a nic takového, čím bych byl přiveden rychleji k rozhodnutí ve všech sporech a vyhnul se nekonečným labyrintům disputací. Bude-li se kdo ptáti, jakých vybraných modlitebních formulí užívám, ukáži mu modlitbu Páně; neboť jsem přesvědčen, že nikdo nemůže ukázat klíč, jenž lépe otevírá srdce otcovo, než jednorozený syn, jenž z otce vyšel. Zeptá-li se mne kdo po pravidlech života, vykáži se desaterem, neboť jsem jist, že nikdo nemůže lépe vyjádřiti, co se Bohu líbí než Bůh sám. A otáže-li se mne kdo, jak je tomu s mým svědomím, odpovím, že jsem nedůvěřiv k veškerému svému jednání, a že proto se bojím, i když správně jednám, a volám pokorně: Neužitečný služebník jsem (Luk. 17, 10) a poshověj mi a všechno zaplatím tobě. (Mat. 10, 26).

10. Co na to asi řeknou obdivovatelé lidské moudrosti? Budou se snad smáti bláznivému starci, jenž od nejvyššího oceňování sama sebe sestupuje k úplnému zneuznávání sebe? Nechť se smějí, působí-li jim to radost: mé srdce se také bude smáti, že uniklo zmatkům. V přístavu končí má pouť již Osude, Šťěstěno jděte! pravil básník a já pravím: V Kristu končí má pouť, vy, prázdna božstva, již jděte! Kristus je mi vším, sedátko u jeho nohou bude mi milejší než všechny trůny světa a jeho pokora než všeliká vznešenost. Zdá se mi, že jsem našel nebe pod nebem, zřetelněji vida než dosud stopy tohoto nebeského vůdce: a chci v nich kráčet a nevzdalovati se jich, abych šel nejjistější cestou k nebi. Celý můj život byl putováním a neměl jsem vlasti. Ustavičně jsem měnil místo pobytu; nikdy a nikde jsem neměl stálého domova. Však již vidím nebeskou vlast, k jejímž prahům mne dovedl můj vůdce, mé světlo, můj

neboť jistá je naděje, že se blíží pád Babylonu a onen anděl, jehož slávou bude osvětlena země (Apok. 18, 1, atd.).

7. Byl jsem uveden mimo to (vůlí boží) do jakéhosi nezvyklého labyrintu, *když jsem totiž vydal božská zjevení, jež se v tomto věku stala* (pod titulem: *Lux in tenebris* nebo *e tenebris*). Ta věc mi způsobila jak mnoho práce a obtíží, tak i mnoho úzkosti, závesti a nebezpečí, neboť na jedné straně se mi s posměškem vytýkala lehkověrnost, na druhé straně se mi hrozilo pro mou nedůvěřivost a zdráhavost. Viděl jsem, jak hynuli ti, kteří tvrdošíjně tomu všemu odporovali, avšak viděl jsem též, jak byli smrtí zachvácení ti, kteří to ochotně připouštěli, takže podle vnějšího zdání nebylo snadno, ani dosud není, najít východiště z tohoto labyrintu. Co mám dělati? Nevím si jiné rady než svěřit vše Bohu. Mně stačí s Jeremiášem, že jsem poslal do Babylona knihu, v níž byly vypsány všechny rány Babylona, a kámen k ní přivázal a hodil ji do propasti Eufratu (Jer. 51, 63). Jestliže některé předpovědi se nesplnily, neodvážím se horliti, vida, že to neprosperlo Jonášovi (Jon. 4). Neboť snad má Bůh důvody k tomu, aby někdy změnil svá rozhodnutí (nebo alespoň předpovědi o nich). A snad tu chtěl Bůh nejprve ukázat, čeho lidé nemohou učiniti bez Boha, aby jim pak ukázal, co on sám může učiniti bez nich nebo skrze ně, když je konečně získá pro svůj úmysl. Dovoleno budiž těm, kteří již nedovolují Bohu, aby podle svého dávného způsobu cokoli učinil, leč by zjevil tajemství své služebníkům svým prorokům (Amos 3, 7), mluvit proti sluhům, slovům a dílům jeho: ale i mně budiž dovoleno s Davidem oněměti a neotevřítí úst svých, kdykoli vidím, že Bůh činí, nebo slyším, že mluví něco, čeho nepochopuji (Žalm 39, 9).

8. Co pak mám tedy podniknouti (po tolika labyrintech a Sisyfových balvanech, jimiž po veškeren čas jsem byl unavován)? Mám říci s Eliášem: *Vezmi duši mou Pane, neboť nejsem lepší otců svých?* (1. Král 19, 4). Či spíše s Davidem: *Do starosti šedin neopouštěj mne, až v známost uvedu rámě tvé příštím věku* (Žalm 71,18). Ani to ani ono, abych nebyl znepokojován úzkostnou touhou po jednom z obojího: avšak svěřím rozhodování o svém životě i smrti, o odpočinku a pracích svých Bohu, odhodlán jsa následovati ho se zavřenýma očima, ať mne povede kamkoli, pokorně a důvěřivě se modle s Davidem: *Podle rady své veď mě, a potom v slávu přijmeš mě* (Žalm 73, 24). Nebo musím-li vskutku něco zaříditi podle své vlastní rady, nebude to rada jiná než ona, kterou mi dal Kristus: *abych spokojuje se jedním potřebným všechny věci nepotřebné od sebe vzdaloval nebo spíše spálil podle hrdinného příkladu Alexandra Velikého*. O tom totiž píše Plutarchos, že, když se chystal na pochod do Indie a viděl, že vojsko táhne pomalu, jsouc obtíženo kořistí perskou, spálil povozy své i svých přátel (vlastnoručně přiloživ oheň). *Jeho příkladu následovali vojáci a rozdělivoše vše potřebné mezi nuzné a spálivoše ostatní, naplnili Alexandra i samy sebe bojechtivým zápalem*. A proč bych já toho neměl napodobiti, já, jenž se již musím odebrati do nebeské Indie a nechati celý svět za sebou? Ejhle, opouštím, co milého jsem zde na zemi dosud nashromáždil. Potřebné věci z toho rád rozdělím mezi

bloudíme bez konce všichni, jak je známo ze svědectví Šalomouna a všech mudrců a již se samé smutné, stále zkušenosti. *Celý totiž svět je velký labyrint, v němž je jiných menších bez počtu, takže není nikoho mezi lidmi smrtelnými, aby v nějakém labyrintu nebloudil, spíše naopak jeden a týž bloudí v několika. Kdyby bylo možno nahlédnouti do myslí všech lidí, viděli bychom nejpoptenější myšlenky, fantastické nejasnosti a nepřírozené okliky. Kdyby bylo možno nahlédnouti do jazyků národů, viděli bychom nekonečný chaos nejzmatenějších zvuků a pojmů. Kdyby konečně bylo možno nahlédnouti v práce, jimiž se všichni pod nebem zaměstnávají, viděli bychom rovněž nekonečné zmatky kruhem se v sebe zpět vracějící nebo vybočující nahoru a dolů, dopředu i zpět, vpravo i vlevo. Jistě, bylo-li slavnému mudrci Šalomounovi, jenž přece tak skvěle vládl, jeho jednání labyrintem (přiznal to pak tolikrát a stěžoval si bolestně a jeho potomci toho zakusili mnohonásobně), který král, kníže, náčelník, neřku-li soukromník odváží se slibovati si, že zůstane ušetřen věčných omylů a mrzutostí?*

7. A co pak Sisyfos? Vypravují o něm, že pro nějakou nerozvážnou smělost byl odsouzen bohy k tomu, aby v podsvětí válel na horu nějaký obrovský balvan. Kdykoli však jej dovalí až k vrchu, že vždy zase spadne dolů a že jej bez konce vždy zase s novým úsilím musí válet nahoru. A co to znamená? Změníme-li jméno, vypravuje se nám tato báje o nás samých. Rozumějí se tím totiž přeoctížené práce, jimiž se neustále unavují ubozí smrtelníci, sotva kdy nalézajíce cíl, neboť *konec jedné práce jest vždy začátkem druhé*. Jako totiž slunce zapadá, aby zase vyšlo, a jako řeky se stále vlévají do moře (zdánlivě to svého cíle), aby se vrátily k svému prameni a opět tekly: tak každý člověk každodenně se ukládá k odpočinku, aby opět k pracím vstal; každoročně rolník žne pole, ale musí je také každoročně osévat. A tak je tomu se vším.

Často si někdo myslí, že dokončil práci s žádoucím výsledkem, a za chvíli na to uvidí, že je pro něho ztracen její plod: buď že přijde někdo jiný, jenž zboří to, co on vystavěl, buď že sám buduje jiné dílo nebo jinak (poněvadž se mu jeho dílo nelíbí), nebo dílo samo sebou zajde, takže je nutno budovati jiné dílo. Kolik rozbrojů, svárů a válek je zdánlivě šťastně urovnáno a přece se zvrátí znovu v nové rozbroje a války! To dosvědčují též nejslavnější díla na světě, která byla dokonána za hlasitého obdivu pověsti a za nedlouho se rozpadla. Kam pak se podělo tolik těch říší založených od tolika hrdinů a postavených jak se zdálo, na pevný základ. Byly strženy do hloubi, takže sotva po nich zbývá pamět. *Hle, my všichni byli jsme učiněni Sisyfy! Sisyfovými balvany jsou všechny naše práce*.

8. O Tantalovi konečně vypravují, že pro nestřídmost (jiní praví, že pro prostorekost) byl odsouzen k věčnému hladu a žízni, takže stojí mezi nejchutnějším ovocem a u rtů máje nejčistší vodu nemůže dosáhnouti toho ani toho, neboť obojí prchá od jeho úst. Proto praví Ovidius:

*Hledá vodu jsa v ní a po plodech prchavých lapá
Tantalus: takový, hle prostorekosti je trest!*

Jak docela věrný to zase obraz osudu smrtelníků! Právě ti z nich, kteří nejvíce dychtí po bohatství, počtách nebo rozkoších nebo jiných věcech v životě žádoucích, nejvíce hladovějí a žízněji, poněvadž v rozkoších a žádostech není nasycení: jedí, aby jedli, pijí, aby opět pili. Jako svrabovitý člověk se nikdy nepřestane škrábat, tak rozkošník nezná konce v rozkošnictví, ctižádostivec ve ctižádosti, bohatč v hromadění bohatství, poněvadž každá žádostivost je nenasytná a trpí hladem po sobě samé. *Jako země se nikdy nenasytí vodou a jako oheň nikdy neřekne dosti* (jak uznamenává Šalomoun, Přísl. 3, 11), *tak je tomu i s lidským duchem ve všem tom, po čem je touhou zachvacován*. Všichni tedy rozkošníci, ctižádostivci a lakomci, co jich svět chová, jsou Tantalové odsouzení k věčnému hladu a žízni. A poněvadž všichni jsme (více nebo méně) zmítáni žádostmi a nikdo nedojde v nich nasycení v tomto životě, jsme tedy všichni bídní Tantalové.

9. Může se však ještě zvláště labyrintu užítí za obraz *vezdejšího života*, *Sisyfových balvanů* za obraz *smrti*, *Tantalových hodů* za obraz *toho stavu*, jenž čeká na člověka po smrti. Neboť pokud žijeme, má opravdu každý z nás svůj labyrint, své to těžké starosti stále znovu vznikající z jiných starostí. V okamžiku smrti jest nejdůležitější, *dovede-li kdo či nedovede odložití břemena svého svědomí, aby našel věčný klid, nebo aby ho nenašel*. Po smrti pak můžeme očekávat buď *věčných rozkoší nasycení v ráji* božím anebo *věčný hlad a žízeň, kdybychom byli vyloučeni z ráje*. Běda tomu, kdo se před koncem života nedostane ze světských labyrintů! Běda tomu, kdo v okamžiku smrti nedovede složití břemene hříchů! Běda tomu, kdo po smrti shledá, že byl připočten k družině Tantalové!

10. Vraceje se však k únavám *vezdejšího života*, pravím, že *ten, koho by snad těšilo probíratí věky lidské, pohlaví, stavy a řády, nic by nenašel leč labyrinty a balvany a ustavičná zklamání tužeb*. Vždyť mají své labyrinty mladíci, mají je i starci. Nejsou jich prosti ani muži ani ženy. Mají své těžkosti rolníci, řemeslníci, kupci, vojáci, a kdo jich v celém životě nemá?

11. *Filosofové a jiní, kteří se věnují hledání moudrosti, hledají léky proti omylům mysli a těžkostem života*, ale jak málo nalézají, ukazují i ustavičné stesky jich samých i ustavičné spory, známé celému světu. Aristoteles odmítal mínění všech, kteří před ním filosofovali, chovaje naději, že staví filosofii na pevném základě, podává-li vše soustavně: a přece má odpůrce až do dnešního dne. Pokoušeli se i jiní, a každý jinak, uspořádali vše, a to v naší době *Patricius, Telesius, Campanella, Bacon, Verulamský, Descartes*. Ale jaký z toho všeho vzešel prospěch věci samé? Spory se vedou dále a není nikoho, kdo by je rozhodl. Zdálo se sice, že poslední z nich našel pohodlnou cestu z věčných labyrintů omylů, radě, *abychom odložili předsudky, že již známe pravdu, vše abychom znovu zkoumali a nic za pravdu neuznávali leč, co je tak zřejmě pravdivé, že toho nelze vyvracet*: a našel mnohé, kteří již při jeho jméně tleskají. Ale poněvadž se vidělo, že pochybovati o všem (božském i lidském) je nebezpečné a podniknouti zkoušku všech věcí že by byla práce nesmírná: většina si stěžuje, že byl vystaven jen nový labyrint. A to labyrint tak zmatený, že ani sám

nadpisem: *„Prodromus Conaminis Pansophici“*, aby vylákali úsudky vzdělanců o tomto tak velkém podniku. Ačkoli však odpovědi byly většinou příznivé, přece jen někteří, uvědomující si i té knihy obrovské spousty nesrovnalostí, křičeli, že se tu nebe se zemí mísí nebo při nejmenším vykládali si za nesnesitelnou odvážlivost a pošetilost, že nějaký jednotlivec si osobuje právo dávat rady všem. A to mne přimělo, abych své myšlenky až do dnešní doby tak skrýval, že ačkoli mnozí vědí, že se o tom jedná, přece skoro nikdo neví, zda bylo něco vykonáno, a někteří již ani po ničem nepátrají, domnívajíce se (jak se doslýchám), že já sám pokládám to dílo za beznadějně: jen málokterí pak ještě nyní mlčky v něco doufají. Zdaž marně? Bůh ví! Já dosud neříkám ani, že jest nějaká naděje, ani že není, třebaš na mne nyní již čeká hrob. Neboť my sami nikdy k ničemu nemáme dosti síly, Bůh jí má však vždy dost.

6. Jen to chci nyní připomenouti: *Nesmí se mluvit o pošetilosti, jestliže někdo důvěřuje v dobrou věc a spoléhá na Boha* chtěl by a měl by *odvahu volati na celý svět a celé lidské pokolení napomínati, aby zmoudřelo*. Protože I. *Všichni sedíme ve velkém divadle světa*: cokoli se zde děje, dotýká se nás všech, neboť slunce poskytuje všem světla a Bůh očí. II. *My, celé pokolení lidské, jsme jedním potomstvem, jednou kroví, jednou rodinou, jedním domem*: tedy právě tak, jako část pomáhá svému celku, a kterýkoli úd všem ostatním údům téhož těla a každý člen rodiny jinému členu téže rodiny, nebo i, může-li, celé rodině: tak i my, kteří jsme účastni přirozenosti lidské, máme pomáhati jiným rovněž jí účastným. III. *Bůh již na počátku stvoření svěřil každému člověku péči o každého bližního* (Ekles 17,15). A v celém Písmě nic jiného nevymáhá (mimo lásku a povinnou poslušnost k sobě Stvořiteli) než lásku k bližnímu a vzájemnou starostlivost, úslužnost a pomoc. IV. *Sám zdravý rozum toto každému ukládá, jak je patrné na mudrcích*. Vždyť Sokrates chtěl raději zemřít než nepoučovati o lepším. Seneka pak řekl, že *kdyby moudrost (světla vůdkyně štěstí) mu byla dána s tou podmínkou, aby ji měl jen pro sebe a jinému ji nesvěřoval, že by po ní netoužil*. A vůbec, čím je kdo (i mezi prostým lidem) zbožnější, tím více a tím spíše hledí lidem prospěti. V. *Proto vše, cokoli sám Syn Boží, když byl poslán s nebe, myslil, mluvil a jednal, aby napravil, co ztraceno, týkalo se spasení světa*: A posílaje posly, aby hlásali, že přišlo spasení, neporučil jim, aby šli k těm nebo oněm, nýbrž do celého světa (Mar. 16, 15, Luk. 24, 47) a aby nešeptali do uší, nýbrž hlásali na domích (Mat. 16, 27). VI. *A to apoštolové skutečně činili, takže po vší zemi rozešel se zvuk jejich a do končin okrášků země slova jejich* (Řim. 10, 18), *žádostivi jsouce kázati evangelium na těch místech, kdež ani jmenován nebyl Kristus* (15, 20), *a učíce všelikého člověka ve vší moudrosti, aby postavili každého člověka dokonalého v Kristu Ježíši* (Kol. 1, 28). VII. *Bylo také přislíbeno, že plný výsledek se dostaví, ne-li dříve, aspoň k večeru světa* (Zach. 1, 7), *takže v posledních dnech bude porozuměno celému jeho úmyslu* (Jer. 30, 23). Nemají tedy vykládati nikomu za pošetilost, jestliže se odváží usilovati o tyto tak veliké cíle, nýbrž blahopřáti šťastným dobám, že již nechybějí lidé, kteří se ve jménu božím počínají tím zabývati:

pošetilé novotářství. Tak např. o didaktické činnosti, jíž jsem se oddal a mnohá léta věnoval z touhy, abych osvobodil školu a mládež z labyrintů velmi těžkých; a přece někteří soudili, že se to nesrovnává s povoláním bohoslovcovým, jako by Kristus nebyl spojil ty dvě věci: „*Pasiž ovce mé a pasiž beránky mé*“ ukládaje obojí milému svému Petrovi (Jan 21, 15 atd.). Já však vzdávám věčné díky věčné své Lásce, Kristu, jenž tuto lásku k svým beránkům vdechl do mého srdce a jenž mi dopřál dovésti věc tam, kam byla dovedena, jak možno viděti ze IV. svazku mých „*Spisů didaktických*“ a zvláště ze sedmého a osmého pojednání, jichž nadpisy jsou: V. *Jak konečně se dostati z labyrintů školských, nebo didaktický stroj mechanicky sestrojený k tomu účelu, aby se již nevázlo, nýbrž kupředu postupovalo*. VI. *Tiskárna živá, t. j. umění krátkým a přece obsažným a vybraným způsobem vtisknouti moudrost nikoliv na papír, nýbrž do mysli*. VIII. *Ráj církve obnovený, t. j. nejlepší stav škol, načrtnutý podle představy první rajske školy*. Ačkoli pak tyto rady dosud nedošly sluchu a školy neustávají blouditi svými labyrinty, přece doufám a pevně od Boha svého očekávám, že toho všeho bude užito podle mé žádosti, až zima církve pomine a prška přestane a kvítečka se ukáží v zemi naší a nadejde čas kleštění stromu (Píseň pís. 2). A Bůh dá svému stádu pastýře podle srdce svého, kteří nebudou pasti sami sebe, nýbrž stádo Páně: a závist, jež se ráda na živých pase, utichne po smrti.

4. Druhým, dlouho trvajícím a těžkým labyrintem mi bylo *snažení mírové*, t. j. touha smířiti (kdyby se Bohu líbilo) křesťany, na rozmanitý způsob, škodlivě a skoro zhoubně ve víře se neshodující a rozličné práce na to vynaložené. Z toho sice dosud nic se neuskutečnilo, snad se však přece uskuteční. *Neuskutečnilo se* pro nezkrotnou sesmiřitelnost některých lidí, jejichž neúprosné nenávisti se vystaviti nepokládali důvěrní přátelé za včasné. *Přece však se uskuteční*, poněvadž nakonec přece bude nutno více poslouchati Boha než lidí a více se báti Boha než lidí. Nyní byl takový čas, jaký viděl Eliáš na hoře Oreb, neodvažuje se vyjíti ze své jeskyně, když spatřil jíti kolem před Hospodinem vítr veliký podvracující hory a rozrážející skály a zemětřesení a oheň, ale nebyl v nich Hospodin. Avšak přijde čas, kdy bude dovoleno Eliášovi, až uslyší hlas tichý a jemný, vyjíti a slyšeti hlas boží a opět mluvit k Bohu a k lidem (1. Král. 19). Nyní se každému jeho Babylon zdá krásný a věří, že to je pravý Jerusalems, který před ničím neustupuje, před nímž však ustupuje vše.

5. Tato zatvrzelost křesťanů k sobě navzájem a dosud marná snaha různých lidí je smířiti, způsobily, že jsem pomýšlel na to a tu měl naději, že *by snáze bylo možno vyléčiti celek než část*: celému churavému tělu podati obecný lék spíše než přiložiti náplast jen na hlavu nebo na nohu, na bok atd. To jest, počal jsem rozšiřovati své touhy na to, abych smířil celé pokolení lidské (neshodující se ani s věcmi, ani mezi sebou navzájem, ani s Bohem) a abych našel prostředky a způsoby, jak by se to mohlo státi. Dopřál mi v tom Bůh jakéhosi úspěchu již před třiceti lety: že totiž přátelé, kteří do toho byli zasvěceni (ani se mnou se neporadivše) něco z toho se odvážili vydati pod

Daidalos by nenašel z něho cesty ani jinému by neukázal nijaké nitě. Na příklad *systém* hmotného světa sestrojil z jakýchsi virů, jejichž počátku ani konce, ani podoby ani účelu nemohl udati. Konečně se ani neodvážil tvrditi, že tomu tak *jest*, nýbrž že se tak *zdá*. Avšak o tvaru světové látky *zakládajícím se na hustotě nebo řídkosti* (v tom se přidržel nějaké metafysické spekulace) pojednal tak, že přirozená povaha všech prvků (ať jakýmikoli pokusy vyzkoumaná) přímo křičí, že tomu ve skutečnosti tak není: a také umělé nástroje rozličného druhu ukazují, že onen nový výmysl je lichý.

12. Za klíčnici filosofie, jež řídí lidský rozum za vším se hned obracející, jest považována *dialektika*; tak horlivě byla pěstěna a tak vychvalována, že se věřilo, že bez ní se nemůže nikde ničemu dobře rozuměti: docela tak, jako by právě ona byla tou *nití Ariadninou* a jako by ona jediná byla s to, aby ukázala východiště ze všech labyrintů bludné mysli. Vpravdě však, jestliže někdo nahlédne do nesčíslných malicherností dialektiků a do sporů o ně vedených, bude moci leda vydati svědectví, že to je labyrint (neboť tím zajisté dialektika dosud *jest*).

13. *Kdo by mohl vypočítati labyrinty hvězdářů, zeměpisců, dějepisců, kronikářů, lékařství, chemie a alchymie?* Vejdeš-li do některého z nich, hned jako bys vstoupil do bludných kruhů, z nichž se nemožno dostat.

14. *Znalost toho, jak řídití společnosti lidské, jest politika se svou rádkyní, vědou právní*. Jejich cíl jest udržovati věci lidské a sám lidský rod v řádu, v míru a v pokoji. Avšak jak jej udržují, ukazují všechna náměstí, tribunály a radnice, jež nikdy nejsou prázdné, nýbrž se stále ozývají spory a sváry. Mnohem více však to hlásají ustavičné války mezi národy a královstvími (jimiž se hrůzným způsobem pustoší svět).

15. *Náboženství*, pouto styku mezi myslí stvořenou a nestvořenou, mělo poskytovat útěchy ve všech lidských zmatcích a v prudkých bouřích věcí pozemských nejen ukazovati bezpečný přístav, nýbrž i do něho přiváděti. Jakým způsobem však plní tento úkol náboženství, když se samo již stalo zmatenějším labyrintem než kterýkoli jiný v celém světě? Neboť za prvé, místo jednoho je jich nesčíslně a kterékoli z nich je zase samo rozděleno na několik jiných, samý to labyrint. A to jest věc tak patrná (zvláště chytrým hlavám státníků), že lidé pojavše většinou podezření, že žádné náboženství není pravdivé, nýbrž že jsou všechna vybájená, odmítají i Božstvo samé i strach z Božstva a klesají do ateismu: hledají v úplné temnotě světlo, v tuposti svědomí bezpečnost a v smrti život. Ach běda!

16. *Pohanství* ovšem bylo opravdu bajkou šílicí množstvím bohů a model. Ale ani *náboženství židovského* nelze si o mnoho výše ceniti, třeba odvozuje svůj původ od samého pravého Boha, stvořitele nás všech; zkazilo se totiž přes to pozdějšími poruchami *ve farizejství* (t. j. zmatení pověr), právě jako *mohamedánství*, smíšené ze židovstvím a křesťanstvím, temná to jeskyně bludů.

17. *Jediné křesťanské náboženství mající vůdcem onoho, jenž jest cesta, pravda a život* (Jan 14, 6) *jest, jak se věří* (a mělo by tomu jistě tak býti), *onou svatou cestou Siónu od proroků slíbenou, tak přímou, že ani hloupí na ni nemohou*

zablouditi. (Jer. 35, 8). Jest jí však opravdu? Ach, běda, běda! Na celém světě stěží se najde jiný zmatenější labyrint než je křesťanské náboženství (ve svém nynějším stavu); jest totiž tak mnohonásob rozmanité a na tolik sekt rozštěpené a dělí je tolik tisíc otázek o víře a mínění o jednotlivých otázkách a tolik bojů o těch míněních, že není nic na celém světě tak zmateného. A co jest ještě podivnější, nikde na celém světě není pro náboženské neshody tak trpké nenávisti, tak tvrdošijných svárů, tak krvavých pronásledování a tak krutých trestů, ani tak hrozných válek.

18. Ovšem jedna část křesťanů je přesvědčena o tom a chlubí se tím, že jest mimo labyrint, poněvadž prý jsou všichni pod jednou hlavou sobě navzájem tak podřízeni, že spory (v jiných sektách všudy se objevující) nesnadno mohou vzniknouti. Jestliže však někdo blíže přihlédne k zákonům té svornosti, uvidí dovedně sice (uměleji než všechny ostatní) vystavěný labyrint, než přece jen labyrint: a to prostrannější než kde jaký jiný, takže ne bez důvodu řekl jeden z nich samých (ať již žertem či doopravdy), že nic horšího by nikdo nemohl přátí svému nejhoršímu nepříteli, než aby se stal papežem, poněvadž má hrozné množství starostí, spoustu balvanů je mu váleť a marně tu kdo očekává radosti.

19. A zdaž tedy něco pod sluncem bude prosto labyrintů, Sisyfových balvanů a Tantalových zklamání? Nic dosud nikde takového není. Tak stará jako svět jsou a pokolení lidské stále provázejí ta tři zla (*nekonečné omyly poznání, nekonečné únavy sil a takřka věčná zklamání tužeb*), jejichž konce však přece stále hledá lidská netrpělivost a musí ho hledati lidská píle s pomocí boží, dokud nenajde. Neboť ne nadarmo jest vrozena myslí (ne pouze Šalomounově, nýbrž myslí nás všech) *touha po něčem lepším a ustavičná snaha dostatí se z labyrintů, zmoci balvany a konečně, konečně, konečně dojiti splnění žádosti, snaha, jež je tak mocná, že jen smrtí přestává*.

20. Musíme totiž zcela bezpečně dojiti k tomuto úsudku: *Kdyby někdo mohl nahlédnouti do myšlenek, slyšeti řeči, čísti spisy a uvažovati o činech všech zbožných, rozumných a moudrých lidí, kteří žili od začátku světa, shledal by, že to všechno byly jen pokusy, jak se dostatí z nějakého labyrintu, učiniti konec nějaké námaze nebo konečně, jak bezpečně užívali získaného dobra*. Ani ostatní množství lidí nic jiného nedělá než ty tři věci; ovšem že většinou ani nevědí, co dělají. Leda že nikdo sice nechce, aby užíval rozumu byl klamán a šálen, síly jeho aby bez užítu byly vyčerpávány a touhy vůle jeho se nesplňovaly, přes to však že hned každý zakouší toho, že rozum jeho je ošálen, že marně vynaloží své síly a nedosáhne splnění svých přání. A že všichni přece znovu po tomtéž touží (na rozumu aby nebloudili, konec námah nalezli a konečně jednou došli splnění svých přání).

21. A proč ztráceti naději, že tyto vrozené touhy po něčem lepším a ty ustavičné usilovné pokusy lidí smrtelných, aby toho dosáhli, budou mítí konečně jednou žádoucí výsledek. Vždyť jestliže Bůh a příroda nic nečiní nadarmo (k tomu došli filosofové pozorováním a mají to za nezvratné axioma), proč by byl chtěl Bůh vložiti do lidského srdce tak zakořeněné touhy, kdyby nechtěl, aby se jednou vyplnily? Nesmyslná to myšlenka,

SPISOVATEL SE PŘIHLAŠUJE K NEZMĚNITELNÉMU JIŽ ZACHOVÁVÁNÍ VĚČNÉHO KRISTOVA PRAVIDLA O JEDNOM POTŘEBNÉM A ODEVZDÁVÁ SEBE A VŠECHNY SVÉ VĚCI V RUCE BOŽÍ

Dotkl jsem se obecných labyrintů pokolení lidského; mám-li pak připomenouti i své vlastní? Mlčením bych zahalil vše, kdybych nevěděl, že i já jsem byl pozorován ve svých činech a útrapách, a kdybych se nebál, že způsobím pohoršení, nenapravím-li svých poblouzení. Ale poněvadž Bůh ráčil mi dáti srdce dychtící po obecném dobru, vložiti na mne úlohu veřejnou a přivéstí mne v rozličná postavení a poněvadž některé mé činy podléhají veřejnému soudu, měl jsem za to, že se o těch věcech musím zmíniti (v tomto nynějším čase mého posledního znovuzrození) za tím účelem, aby lidé, kteří mne snad měli nebo ještě mají za vzor píle a vědy chtivosti, naučili se, vidouce, že lze chybovati i při dobrých úmyslech, buď předem zabraňovati omylům po mém napomenutí, anebo je napravovati po mém příkladě.

1. Neboť co řekl apoštol: *Buď že nesmyslní jsme, Bohu, buď že rozumní jsme, vám* (2. Kor. 5, 13), to má si učiniti svým pravidlem každý věrný sluha Kristův; aby totiž, dopustil-li se nesmyslného činu, Bohu vyznal poblouzení, jestliže však pozná nějaký prostředek proti poblouzení, aby jej poznal ve prospěch svých bližních.

2. Vzdávám tedy díky Bohu svému, jenž chtěl, abych byl po celý život svůj *mužem touhy*: a třebaš při tom mne nechal upadnouti do rozličných labyrintů, přece mně již dopřál většinou z nich vyvážnouti nebo mne již vlastní rukou přivádí k očekávání blaženého pokoje. Neboť touha po dobru (ať jakkoli nebo kdykoli vznikne v srdci člověka), vždy je potůčkem prýštícím ze zřídla dobra, Boha; a v sobě vždy jest dobrý a cíl má dobrý, jen kdybychom ho dovedli užiti. Ale na nás je vina, že nedovedeme jíti podlé potoků a najíti zřídlo nebo svá dějící potoky v řeky přijíti k moři, kdež je plnost a sytost dobra. Božské dobrotě musíme děkovati, že nás takovými oklikami našich labyrintů po skrytých nitích své moudrosti (niti Ariadniny) konečně přece vyvádí k sobě, k vlastnímu zřídlu i oceánu všeho dobra. Raduji se pak, že i mně se tak děje, že po nesčíslných dosavadních touhách po zlepšení světa (jichž počtu neznám) pozoruji, jak jsem veden ku konečným cílům veškeré touhy: poznávám, že všechno mé dosavadní počínání bylo buď jen Martiným starostlivým pobíháním (z lásky ovšem, pro Pána a učedníky jeho) nebo že pobíhání se střídalo s odpočinkem; nyní však že s pevným úmyslem přicházím s Marií k nohám Páně, abych radostně s Davidem zvolal: *Mně nejlépe jest přidržeti se Boha* (Žalm 73, 28).

3. Řekl jsem, že všechny dosavadní snahy mého života byly podobny pečlivosti Martině pro Pána a učedníky jeho z lásky a zajisté, jiného si nejsem vědom. Nebo zlořečena budiž každá hodina a každý okamžik kterékoli práce, jestliže jsem je na něco jiného vynaložil. A to platí podle mého přesvědčení i o těch věcech, v nichž mi jiní vytýkali

a Satan. Či na horu u Ninive? Ale i tam je červ a žhavé slunce. Proč se však tak táží? Před Bohem rozhněvaným nelze se nikam utéci leč k Bohu usmířenému, od hříchů k pokání, od kolotání na obvodě k hlubině pokoje, od virů světa ke Kristu. Právě tak Maria dobrou stránku vyvolila posadivši se u nohou Kristových: a následovala Krista do Jerusalema a ke kříži, ke hrobu, neopouštějíc ho až do slavného vzkříšení. I neváhám povědět, jaké úmysly v těch věcech chová moje třebas už stařecká mysl.

poněvadž by z toho nutně vyplývalo, že Bůh by buď nechápal cílů našich tužeb, nebo že by nás nemohl nebo nedovedl přivést k našim cílům, nebo že by nechtěl. Ale z toho nic nelze mysliti, nechceme-li Boha zbaviti slávy všemohoucnosti nebo vševědoucnosti nebo svrchované dobrotivosti. Či snad, co přiznáváme smrtelnému člověku, nepřiznáme nesmrtelnému Bohu? Neboť *jestliže Daidalos, umělý stavitel bludiště, chtěl, dovedl a mohl také ukázati prostředek, jak nebloudili* (chtěje dáti oboustrannou ukázkou svého důmyslu), kterak pak Bůh nebude chtíti nebo nebude moci dáti také slavný příklad své věčné moudrosti tím, že by nás vytrhl z ustavičných bludů? *A bylo-li snadně pro Daidala dáti Theseovi do ruky velmi jednoduchý prostředek proti mnohonásobnému bloudění, totiž nit, jak pak by nebylo snadné Bohu, aby dal člověku jednak mocnou pobídku, jednak ukázal rovnou cestu, jak se navrátiti k přímosti a prostotě dané mu při stvoření, člověku, jenž byl od něho stvořen přímým a prostým, ale jenž se míchaje nerozvázně do nekonečných otázek zapletl do labyrintů omylů, z nichž se nelze dostat* (Kor. 7, 29). Myslím takovou cestu, po níž by se dostal ze svých věčných bludů každý člověk, jenž ji dobře pozná a nastoupí, stejně rychle (jako onen Theseus). A *Archimedes, člověk smrtelný, mohl králi Hieronovi ukázati umění, jak spustiti jednou rukou na moře loď, která, jak se zdálo, nemohla býti stažena úsilím tisíce rukou: budeme si mysliti, že náš Bůh nezná umění, jak zastaviti naše Sisyfovské balvany? Nebo že se mu nedostává moudrosti nebo milosrdné vůle, aby nás uvedl zpět do svého ráje (kde tekou potoky rozkoší a kde je věčná sytost věcí dobrých).* Budiž nás daleka taková rouhavá myšlenka!

22. Obzvláště když Bůh té naděje nikdy nepřestal lidskému pokolení vnukati v nejslavnějších slibech (po věky se opakujících): tu čím více věříme, že se blíží konec věků a splnění všech slibů, tím více nám sluší, abychom hlavy vztýčili, očekávali, že vyjdeme ze svých labyrintů, a starali se i o zcela nepatrné niti Ariadniny.

KAPITOLA II.

JEDINÁ JEST PŘÍČINA VŠECH ZMATKŮ NA SVĚTĚ, ŽE TOTIŽ LIDÉ NEROZEZNÁVAJÍ VĚCI POTŘEBNÝCH OD NEPOTŘEBNÝCH, POTŘEBNÉ VĚCI POMÍJEJÍ A O NEPOTŘEBNÉ SE STARAJÍ, DO NICH SE ZAPLÉTAJÍ A ZAMOTÁVAJÍ BEZ KONCE.

Jako nemocným nic nemohou prospěti lékaři, pokud neznají příčiny nemoci, když však ta je vypátrána, je možno snáze hledati léků, s větším zdarem je najíti a bezpečněji jich užítí: tak při zlezech všeho druhu marně pomýšlíme na to, abychom je vyhladili, dokud neobjevíme kořenů zla. Musíme tedy pátrati po prvých příčinách těchto druhů zla, o nichž tu uvažujeme (to jest ustavičných bloudění lidských, neklidných únav, zklamání takřka neustálých), jestliže chceme najíti pravé léky proti nim.

2. Tvrdím pak, že jediná jest věčná toho prapříčina, že totiž lidé buď nedovedou nebo se nesnaží nebo konečně zatorzele nechtějí rozeznati věcí drahých od ničemných (jak praví Bůh, Jer. 15, 19), t. j. potřebných od nepotřebných, užitečných od neužitečných a škodlivých (jdouce jako dobytčata nikoli tam, kam se jíti má, nýbrž tam, kam se právě jde), nebo i že neupouštějí od toho, co se jim jednou zalíbí, ať je to dobré či špatné.

3. Přímou podivuhodnou je u většiny lidí smrtelných nepřirozené jakési spojení protiv: bystrosti s tupostí, zvědavosti s netečností, vůle s trpností v těchto věcech. O prvním totiž tak praví Bůh: Bláznivý lid můj nezná mne: synové nemoudří a nerozumní jsou: moudří jsou k činění zlého, ale činiti dobře neumějí (Jer. 4, 22). Neboť obyčejně se starají o věci své. A co je ještě podivnější, starají se o malichernosti, v nichž není nic, co by vedlo k štěstí; nestarají se o věci nejdůležitější, jež jsou stěžejním základem života a spásy. V cizím oku při tom mrvu vidí a starají se, jak ji vyňati, ve vlastním oku však ani břevna nevidí. Vychází o nich najevo, že dobru chtějí i nechtějí: neboť každý říká, že chce dobru, a chce také, cítě, že jest k němu puzen, jestliže však vidí, že by bylo nutno pro jeho dosažení podstoupiti nesnadnější práci, nebo že k sladkosti je přimíšeno něco trpkosti, mění se chtění v nechtění. A toho je následek ten, že svět je pln lidí, kteří hledají pravdy a přece bloudí, horlivě pracují a přece nadarmo své síly obětují, po žádoucích dobrech dychtí a přece jich nedosahují, nebo když jich dosáhnou, užítí jich nedovedou a znova zase jsou nespokojeni. Ukažme to na příkladech!

4. Na počátku světa, poněvadž byl jeden Bůh a jeden jedním Bohem stvořený svět a jeden jednomu světu daný hospodář, t. j. člověk, a tomu jeden zákon byl stanoven, aby poslouchal jednoho Stvořitele a sám spravoval všechny tvory: jednoho mu bylo potřebí, aby totiž přesně zachovával tento zákon. Kdyby byli dbali prarodiče se svými potomky tohoto jednoho potřebného, měli bychom věčný ráj až dodnes. Co však učinili? Majíce na vybranou (pod obrazem dvojího stromu) dobro a zlo, život a smrt, měli přilnouti k dobru a k životu: zkoušeti opak (co jest dobro a zlo, život a smrt) nebylo potřebné ani užitečné a proto to bylo zakázáno. Ale oni na radu Satanovu a z vlastní zvědavosti vyvolili si to druhé, a obrátili se k zapovězenému stromu vědění dobrého i zlého. Tento

uznával za hodny své otcovské lásky, a majíce uctivou bázeň před jeho mocí, aby ji neobrátil proti nám pro naši nevázanost. On by svého milosrdenství nikomu neodepřel tak, jako neodpírá nikomu svého slunce nebeského.

7. Jestliže se však smrtelníci vzpírají jíti touto cestou svrchované spravedlnosti, přichystal již nejvyšší strážce osudu rozsudky: I. Každý, kdo se chce bez konce zabývatí věcmi nepotřebnými, věcí potřebných bez konce ať postrádá. II. Komu se líbí bez konce se potáceti svými labyrinty, ať se tedy potácí, až vpadne do nekonečného chaosu zmatků a již nikdy se ven nedostane. III. Komu působí rozkoš bez konce váletí své Sisyfovské balvany, ať si je tedy válí, až zničí své síly, život i sebe sama. IV. Komu se zdá příjemným planouti a rozpalovati se ustavičně žádostmi Tantalovými, ať plá a rozpaluje se, až bude spálen. V. Komu se líbí býti hloupý a spíše stavěti na písku než na skále, nechť si staví: až přijde příval, přijdou řeky, zavanou větrové, oboří se na ten dům nadarmo vystavěný a způsobí, že padne pádem velikým (Mat 7).

8. Najde se někdo, kdo by slyšel; najde se někdo, kdo by byl moudrý a kdo by chtěl předejiti pádu? Celé potomstvo Adamovo jen a jen opakuje poklesek Evin. Dobrota pak boží jen a jen napravuje nerozvážené poklesky. Než Satan zase jen a jen se přičiňuje, aby se to, co bylo napraveno, opět zkazilo, a to vzájemné střídání je tak ustavičné, že běh celého světa je jen zápasem boží moudrosti s lidskou hloupostí a Satanovou vychytralostí, boží dobroty s jejich špatností a mocí Stvořitelovy s tvrdošíjným odporem tvorstva. Poněvadž však sláva vítězství připadne nikoli odbojnému stvoření, nýbrž Bohu, jenž své tvorstvo tvoří a přetvořuje, a poněvadž, jak předpovídají ustavičná svědectví božských věsteb, bude velký Babylon světa (což není nic jiného než onen Všeobecný zmatek všeho na celém světě) úplně vyvrácen před koncem světa, bude nutno uposlechnouti rozkazu božího: Vyjděte z něho, lidé můj, abyste nepřijali z jeho ran. (Zjev. sv. J. 18, 4.)

9. Avšak poněvadž svět již ohluchl k volání Boha a služebníků jeho (proroků a apoštolů) a řádný hlas sluhů církve pozbyl síly a mimořádné prostředky (vzbuzuje-li jaké Bůh) zbavují síly oni řádní sluhové (vykládajíť znamení a zázraky příčinami přirozenými, prosté lidi mimořádně osvoícené nazývají blouznivci, andělská zjevení ekstasemi a ony případy, kdy hlas boží se někomu ozve, přičítají působení Satanovu), zdaž potom něco zbývá? Tři věci zbývají: I. Mlčení a úžas (Amos 5, 13; Jer. 2, 12). II. Vzdechy a nářky. III. Očekávání soudů božích, které přijdou jako potopa a snad už přicházejí. Kdo to chceš poznati a od Boha býti poučen o tom co se děje a co se stane, čti 24. kapitolu Izaiášovu, Zjevení sv. Jana kap. 16, 17, 18 a prchej, rychle prchej!

10. A kam mám uprchnouti? Kdysi, když se blížila všeobecná potopa, nebylo možno utéci se před ní jinam než do archy Noemovy a musil zahynouti každý, kdo se do ní nedostal. Před ohněm, zachvacujícím Sodomu, mohlo se utéci pouze do Segor, místa to sice dosti blízkého, jež však samo je též určeno k záhubě. Či uprchnouti do jeskyně horské? Ale i tam je pokušení

doufám, že budeme jísti u řeky. Alexander Veliký byl tak střídmy v jídle (kéž by byl býval i v pití vina!), že když mu královna karská poslala nejlepší kuchaře s pokrmu, odmítl to, prohlásiv, že má lepší kuchaře: *práci a pot*. Když pak pozoroval, že jeho družina upadá v perskou rozmařilost, nesl to těžce *říkaje, že jest otrocké poddávati se rozkoším, pracemi si však dodávali sil, že je důstojná předního muže*. O Romulovi píše Gellius, že když byl pozván na hostinu, velmi málo píval, uváděje za důvod, že má den na to nějakou práci. (Zdaž to nesouhlasí s Šalomounem? Ne králům náleží pítí víno, aby nezapomněli na soudy a nezměnili práva. Přísloví 31, 4) Tak Caesar Augustus ve víně byl velmi střídmy i pokrmu málo požíval, a to téměř zcela prostého. O Karlovi Velikém dosvědčuje Krantzius, že nedovolil při obědě předložit více než čtyři jídla a při obědě že pil jen třikráte, opilost však že se mu protivila na komkoli, i na člověku nejnižšího postavení. A takoví byli i jiní hrdinové.

5. Uvážíme-li *zákony proti přepychu*, jež byly tolikrát dány v dobře spořádaných státech (proti nádheře, svatbám, hostinám, hrám, luxu v oděvu a jiným zbytečnostem), *zdaž jsou něčím jiným, ne-li potvrzením pravidla Kristova (že nutno se vystříhati věci nepotřebných), a důkazem, že by byla naděje na velké ulehčení, kdyby lidé chtěli poslouchati dobrých rad*? Když však lidé těchto rad neslyší, zdaž nezasluhují posměchu nebo politování? Smějeme se zajisté směšnému zvířátku, veverce, jež jsouc zavřena v pohyblivé kleci, neustálým poskakováním uvádí sebe i klec v pohyb, přece však se nikdy s místa nehne, ale nermoutí se proto, poněvadž nechápe svého uvěznění. Než nad tím, že pokolení lidské k věčnosti určené do klece času se tak uzavírá, že při takovém nedostatku času a krátkosti života většinou se věnuje prázdným malichernostem a skoro nic sobě a Bohu, nad tím jest nutno vážně se rmoutiti.

6. Ó, kéž by se chtěla lidská pošetlost *napravovati na moudrosti boží*, nebo oddělovat bezcenné od cenného a odmítnouti vše špatné, liché a zbytečné! Jak jiné tvářnosti by všechno brzy nabylo jak ve filosofii, tak v politice a náboženství. Neboť *nejprostší, nejsnazší a nejbezpečnější způsob nápravy by byl, kdybychom odvrhnouce věci nepotřebné chtěli se spokojiti jen věcmi potřebnými*. Na př. ve filosofii, že bychom nic určité netvrdili leč to, co je očividná pravda; nic vytrvale nechtěli leč to, co je očividně dobré; o nic se usilovně nesnažili leč o to, co je očividně možné, snadné a prospěšné. Pak by vzkvétala naše vláda nad věcmi. Také s politikou by dobře bylo, kdyby nikdo z nás nic jinak nechtěl, neumiňoval si, nedělal, leč za společným cílem společného štěstí: aby totiž se dobře vedlo celé lidské společnosti. A tomu by bylo tak, kdyby všichni zachovávali řád, každý na svém místě, tak aby se nikdo nad nikoho drze nepovyšoval ani před nikým se otrocky neponižoval, přece však, aby se všem přizpůsoboval a z lásky k míru svobodně sloužil. Podobně v *náboženství*, kdybychom nechtěli všichni nic jiného uctívati, než onoho jednoho nejvyššího Boha, od něhož jediného se nám všem dostává všeho dobra, milující svrchovaně jeho dobrotu, aby on zase nás

pak první a nejhrubší blud stal se jim kořenem všech dalších bludů a zmatků. Neboť brzy poznavše svou nahotu, styděli se, hledali šatu, jenž neměl jim nic býti platen, prchali od pramene svého dobra, od Boha, vymýšleli si úskoky místo upřímného a pokorného vyznání svého hříchu a tak se řtili z viny do viny. Hle, do tak umělého labyrintu je dovedl zavěsti pekelný Daidalos!

5. Když byli přijati na milost a vzbuzena v nich naděje *slibem, že přijde Spasitel, a oběti beránka zabitého před jejich očima* (odtud sdělán jim šat k zakrytí nahoty Gen. 3, v. 15, 21. Zjev. sv. J. 13, 8), *tu ničeho jim nebylo potřeba, jako aby spoléhali na sliby boží a vzhlíželi s vírou při všech obětech k slíbenému osvoboditeli*. Než jejich prvorozený syn, Kain, zapomněl na tento potřebný požadavek (na víru) a doufaje, že se Bohu zalíbí pouhým dílem, přinášel své oběti bez víry (Gen. 4, 3; 4, 5. Žid. 11, 4) a tím upadl do nepřekonatelných labyrintů s celým bezbožným potomstvem, jež v jeho bludu pokračuje a dává přednost životu zvířeckému před životem duchovním.

6. Neboť *tomuto zkaženému potomstvu, jež bylo tolika způsoby napomínáno skrze patriarchy (zvláště skrze Noema po celých 120 let), aby se vrátilo k ctnosti, jednoho bylo potřebí: aby znovu přišlo k rozumu*. Ale když na to trpělivost boží marně čekala několik století (1. Petr. 3, 20), změnila se v hněv, zavolala vody mořské a rozlívši je po tváři země zahladila všechny bezbožné kromě osmi duší.

7. Čeho mohlo býti *těmto* (Noemovi, synům jeho a manželkám jejich) *více potřebí, když byli zachráněni z potopy, než aby majíce jakoby zrcadlem onen rozmařilý dřívější svět (potopou již zničený) vyhlýbali se v životě veškeré změkčilosti, zbytečnosti a jiným lehkomyšlnostem a žili životem přísným, vážným a svatým*? Co však oni učinili? Jak nedůstojně se zachoval sám Noe oddávaje se vínu a opiv se! Jaké pohoršení dal synům! A jak hroznými kletbami byl po zásluze stížen jeden ze synů, jenž z nahoty otcovy měl bezbožnou podívanou! Ukazuje to zlořečení, jež spočívá na celém potomstvu Chámově až do dnešního dne. Myslím tím kmeny africké a americké, jež vedou hovadský život.

8. Ani tu však ještě není konec poblouzení. Když se potomci Noemovi počali rozmnožovati a když viděli, že se musí rozejíti do různých končin světa, *pojali záměr nepotřebný, totiž vystavěli dříve na tom místě město a věž, jejíž vrchol by se dotýkal nebes*. A to učinili, aniž se poradili s Bohem, k oslavě vlastního jména (Gen. 11, 4) a s *tordošijným předsevzetím, že neupustí od svých úmyslů* (v. 6.). Avšak Hospodin, aby překazil pošetlost jejich, způsobil změnění jejich mysli a zmátl jazyk jejich, takže nerozumějící si navzájem musili se rozptýliti. A to byl původ *potomní mnohosti jazyků, nejspletitějšího to takřka labyrintu pro všechny obyvatele země, v němž již čtyřicet století přetěžce všichni bloudíme* mohouce se dorozuměti jen s několika těmi lidmi, kteří někde s námi bydlí. Ostatní jinde bydlící, takové množství národů, jsou pro nás němí a my pro ně. Jen pohlížeti na sebe můžeme a pak se navzájem nuditi. Neboť pravdu zajisté řekl sv. Augustin: *Není nikoho mezi námi, kdo by nechtěl raději obcovati se svým psem než s člověkem neznámého jazyka*.

Ach, jak to spleť a tisíce tisíců oklik proniknutý a rozdělený labyrint!

9. *Tato mnohost jazyků způsobila mnohost národů a pak i náboženství, neboť každý národ, bydle zvlášť, vymýšlel si pro bohůpctu zvláštní řády a obřady a měl své vlastní náhledy o těch věcech. Z největší části měly obrazy a modly; a ty pak počaly místo Boha ctíti a označovati čestným názvem bohů. Odtud vzniklo mnohobožství (jroXudeia) se smyšlenkami zcela vybájenými o láskách a nenávistech bohů, o bojích a válkách mezi nimi, zkrátka mnohotvárně a ohavně pohanství nebo zase atheism, když byla poznána lichost těch hříček a omrzela se.*

10. *Zanedlouho vzešla jiná ohavnost, totiž zvyk, že se člověk na člověka krutě sápe. Neboť národům, když už byly tak od sebe odloučeny, bylo by mohlo nejlépe posloužit jedno potřebné, totiž vzájemná svornost, jež dovoluje, aby všichni, jsouce od sebe se cti oddělení hranicemi, klidně žili ve svém domově. Přes to oni upadše do rozmanitých nešvarů způsobovali si místo onoho jednoho společného labyrintu tisíc jiných menších. K tomu pak dal příčinu jeden z pokolení Cháмова, Nimrod; ten totiž si umínil zůstat v městě Babel opuštěném od ostatních a dokončiti začaté dílo slávy. Poněvadž pak viděl, že k jeho dokončení potřebuje rukou mnoha lidí, počal shromažďovati lid, který by poslouchal jeho rozkazů, a lákal jedny z těch, kteří se rozptýlili, lichocením, druhé nutil násilím. Proto byl nazván lovcem lidí, a sice silným lovcem před Hospodinem (Gen. 10, 9), poněvadž se odvážil před tváří Boha toho, čeho se neodvážil před ním nikdo, totiž na lidi rozšířiti panství, jež bylo dáno člověku nad rybami, ptáky a živočichy zemskými. Ta věc se stala pramenem nekonečných zmatků po celém pokolení lidském až do dnešní doby. Neboť lidská přirozenost jest pamětlivá té svobody, jež ji při stvoření byla dána, a nemůže býti ujařmena, leč proti své vůli a stále pak hledá vysvobození: ti však, jimž se jednou zalíbí panovati, nepřestávají užívatí všelikého násilí a vymýšleli lstivé uskoky, aby mohli stále panovati. A to je původ válek mezi lidmi, veškeré krutosti uskoků a nástrah. Neboť co se jednomu Nimrodovi zalíbilo, počalo se brzy líbiti více lidem, takže již v době Abrahamově (v druhém století po Nimrodovi) všude bylo plno králů a králíků, kteří na sebe navzájem válečně útočili (Gen. 4, 9). A od té doby nic není častějšího než tyhle kruté hony králů a národů, utkávajících se ozbrojenou mocí. Mluví o válkách, hrozném to a bezmezném labyrintu, pokolení lidskému záhubném.*

11. *Lidská přirozenost se nevzpírá (zajisté) tomu, aby byla ovládána, ale lidsky a ne zvířecky: neboť člověk je člověk a ne zvíře. Ba ani zvíře Bukefalos nenechal s sebou nerozumně zacházeti a krutého jezdce vždy hned shodil. To pak upozorovav Alexandr sám na něj vyskočil a rozumněji s divokým koněm jednáje, učinil jej tak krotkým a poslušným, že otec jeho Filip zvolal uchvácen jsa obdivem, že na takovou schopnost vladařskou čeká království světa. Je to na věky důkazem, že k řízení lidské přirozenosti jest jednoho potřebí, totiž laskavého vedení: násilí, přinucení, uskoky a nástrahy že nejsou pravými prostředky, jimiž dosahujeme poslušnosti u tvora rozumného. Věčně tedy pravdivé je přísloví: Válkou nehledej spásy.*

ŽE ZACHOVÁVÁNÍM KRISTOVA PRAVIDLA BY MOHL BÝTI CELÝ SVĚT (KDYBY PŘIPOUŠTĚL RADY VĚČNÉ MOUDROSTI) ZMĚNĚN K LEPŠÍMU.

Nejenom s církví a svědomími, nýbrž se všemi lidskými věcmi by mohlo býti značně lépe, kdyby chtěli smrtelníci zachovávat pravidlo Kristovo. Že zajisté i ve vnějším životě se žije z mála lépe, to lidská moudrost viděla již dávno a tu a tam se pokoušela ulehčiti svým břemenům šetrností a střídmostí, jak je známo ze slov a skutků mudrců. *Nic příliš, řekl Solon. „Přílišnému se vyhnout hled' a raduj se z mála“, Kato. I med se změní v jed, když je ho příliš mnoho, atd.*

2. *Spartané, nejproslavenější mužnými ctnostmi, zvykali si hned od dětství snášeti hlad a vyhýbat se všemu zbytečnému v jídle, šatě, obydlí a řeči, spokojující se vždy s málem, avšak málem pořádným. A jeden z nich, Leóýchidas, když se ho tázali, proč jsou Spartané tak střídmi v pití, odpověděl: Aby se jiní neradili za nás, nýbrž my za jiné. Podobně starý kmen Arabů a staří Římané jsou chváleni pro střídmosti, protože nepodlamovali svých sil nemírností v jídle, nýbrž střídmostí si zdraví chránili, cvičením údy si otužovali k nepřemožitelné síle a pozdních vnuků se dožívali; takové příklady se i dnes najdou u prostších národů, právě tak jako jednotlivci vynikají hrdinnou střídmostí. Zmíním se o některých ze stavu filosofů a státníků.*

3. Když Sokrates jednou měl hostům podat velmi skrovné pohoštění, pravil: *Jsou-li dobří, stačí jim to, jsou-li zlí, pak je to pro ně více než dosti.* Athenaios vypravuje o Pythagorovi, že žil velmi střídme, aby byl úplně volný pro své snahy mudrcské. Diogenes, jenž se spokojoval jediným pláštěm a jediným sudem (aby se v něm ukryl před větry a deštěm) a jedinou holí (aby jí odháněl psy) a jen zeleninu a vodu požíval, získal si tak velký obdiv, že Alexander Veliký nechtěl býti nikým jiným než Diogenem, kdyby nebyl Alexandrem. Epikuros, onen přední obhájce rozkoše, živil se vodou, ječnými kroupami nebo ječným chlebem a jeho duch se nedal přemoci chudobou: a to ne proto, že by odmítal rozkoše, nýbrž protože, jak tvrdil, zakoušel více rozkoší při nuzném způsobu života (*hledte, rozkošníci!*). Lékař Galenus naleznuv bezpečný způsob, jak chrániti zdraví, umínil si, že se nikdy od něho neodchýlí; a ten způsob byl: *Do sytosti nikdy nejísti ani nepít a nic syrového nikdy neokusiti.* A žil ve zdraví přes sto let. Rovněž tak za naší paměti Ludvík Comarus, benátský šlechtic; ten si totiž v mládí hýřivým životem úplně zkazil zdraví, ale pak správným způsobem života ho opět nabyl (požíval každodenně asi 12 uncí pokrmu a 14 uncí nápoje a nic více) a v plné svěžesti se dožil 118 let. Moudře tedy odpověděl Jovianus Pontanus, když se ho ptali, proč se vždy spokojuje s jedinou krmí: *Zdržuji se pokrmu, aby se mne zdržovali lékaři.*

4. Bylo by možno uvést za příklad i krále ducha hrdinného. Když se hostitel tázal Kýra Staršího, co káže přichystati k hostině, odpověděl tento: *Chléb, neboť*

rozdělen na nesčetné množství jednotlivých sporných případů svědomí, a když něčeho tu nezachováš, jsi pln úzkosti. *Touhy a naděje* se staly labyrintem pro přemnohé, kteří nevědí, zač prosí a več doufají, ani od koho, skrze koho a s jakou důvěrou, a proto jsou buď na pochybách v klamně naději, nebo jsou uvrženi v jisté zoufalství. Jiní obracejí veškerou bohoslužbu v obřadnosti, jiní zase zároveň s obřadnostmi odmítají a zanedbávají bohoslužbu. A to vše s takovou rozmanitostí, že kdyby někdo mohl pozorovati všechny najednou, neměl by jiného divadla, než jako by viděl nesčíslný zástup lidí prohlašujících, že kráčejí po téže cestě, ale při tom by se jedni hnali vpravo, druzí vlevo, ti nahoru, ti zase dolů, ba i jedni kupředu a druzí dozadu, a což je ještě nepřírozanější, jedni by kráčeli po nohách a druzí po hlavách.

23. *A je-li pak proti tomu nějaký prostředek?* To jedno potřebné, *vrátiti se ke Kristu*. To jest bedlivěji kráčet ve stopách jediného vůdce, **Krista**, a ostatních všech cest potud zanedbali, až se sběhneme všichni v jednotu víry atd. (Efes. 4,15 atd.). Aby totiž, jako nebeský učitel učinil Písmo základem všeho svého učení, tak každý z nás opustil své zvláštní vyznání a spokojil se jedním společným, totiž *zjeveným slovem božím*, a chopě se bible aby zvolal: „*Věřím všemu, co v této knize zjevuje Bůh, budu poslušně konati vše, co rozkazuje, a doufám ve vše, co Bůh slibuje.*“

24. Slyšte, křesťané! *Život jest toliko jediný a způsobů smrti nespočetné množství*. Pravda jest pouze jedna, způsobů chybování jest nespočetně. A tak podobně *Kristus jest pouze jeden, Antikristů nespočetné množství*. Neboť kdokoli není s Kristem, jest proti Kristu (Luk. 11, v. 23), tedy jest Antikrist: Každá víra tudíž, čin a naděje, jež směřují proti Kristově nauce, jsou antikristianstvom. Jeho pak druhy jsou *touha po majetku, touha vyniknouti, panovati, užívatí rozkoší, svářiti se, válečti a jiným škoditi*, a poněvadž se ty zjevy vplížily mezi všechny křesťany (nevyjímajíc žádné strany), plyne z toho, že Antikrist všude vládne, někde více, někde méně. Vězte tedy všichni křesťané, že všichni musíte nezbytně buď se ke Kristu vrátiti nebo s Antikristem zahynouti. Avšak kdo jsi moudrý, vyvol si vůdce života, abys žil.

Ale hříchy národů si zasloužily až dodnes toho ostrého biče a ustavičné šílení světa toho ustavičného labyrintu.

12. *Obraťme se k jiným věcem, k menším a rozmanitým labyrintům národů a rodin a dejme se při tom věsti samým Písmem svatým*. Bůh uzavíraje zvláštní smlouvu s patriarchou Abrahamem, učinil ho zcela bezpečným proti bludům, pohromám a nebezpečím života těmito slovy: *Neboj se, Abráme, já budu pavéza tvá, a odplata tvá velmi veliká* (Gen. 15,1). Rovněž: *Já jsem Bůh silný, všemohoucí, chodíš ustavičně přede mnou a budiž dokonalým* (Gen. 17, 1). Hle, bylo tu Abrahamovi jednoho (třebas trojediného) potřebí: 1. věřiti v jednoho Všemohoucího, 2. plniti vůli jeho jediného, 3. a když by tak jednal, ničeho se nebáti a bezpečen býti pod jeho pavézou. A byl on opravdu docela bezpečen, pokud dbal těch potřebných podmínek. Ale poněvadž tu a tam zhřešil, odchyluje se od víry v Boha, od života v Bohu a od naděje v Boha, byl by jistě i on do zmatků upadl, kdyby mu nebyl přispěl ku pomoci Bůh: jako na př. v Egyptě (kap. 12) a v zemi Gerár (kap. 20).

13. Jeho syn *Izák* podobně hřeše upadal do podobného nebezpečí (Gen. 26, 7), ale protože byl stálý v zachovávaní věcí potřebných (víry, naděje a poslušnosti boží), ochránil ho Bůh. Než kolik zmatků způsobil sobě, bratru a svým rodičům *Ezau*, jeho prvorozený syn, tím, že prodal své prvorozenství za krmí z čočovice (t. j. že potřebné za nepotřebné vyměnil), toho se možno dočisti v jeho životě (Gen. 25–36).

14. *Lidu svému izraelskému opatřil Bůh na poušti potřebnou stravu, manu každodenně z nebe pršící*. Oni však nespokojující se tím, že se jí mohli do sytosti najísti, chtěli maso, ryby, okurky, melouny, česnek a cibuli. Ale Bůh rozhněvav se na tuto jejich mlsnost dal jim oznámiti ústy Mojžíšovými: *Budete jisti maso a ne toliko jeden den ani dva ani deset ani dvacet, ale celý měsíc, až vám chřípění poleze a zoškliví se: protože jste pohrdli Hospodínem, kterýž jest uprostřed vás*. A stalo se tak. Strhl se vítr od Hospodina a zachvátiv křepelky od moře, spustil je na stany. A lid vstáváje shromáždil sobě množství křepelky. Ale ještě maso vželo v zubech jejich, když hněv Hospodinův vzbudil se na lid a ranil jej ranou velikou náramně (Num. 11). *Ejhle, jakou pohromu na sebe uvalili, nejsouce spokojeni věcmi potřebnými a nemírně dychtíce po věcech nepotřebných*.

15. *O jiném smutném příkladě u téhož národa lze čísti tamtéž o něco dále* (kap. 13 a 14). Jak totiž majíce již již vstoupiti do země zaslíbené, oplývající mlékem a strdím, byli zachvázeni malicherným strachem a nejenom váhali jíti dále, nýbrž dokonce i chtěli (ukamenujíce Mojžíše a Arona) zvoliti sobě vůdce a vrátiti se do Egypta. A jejich prchlivostí byla popuzena prchlivost boží, takže by byl všechny morem zahubil a Mojžíše místo nich rozmnožil, kdyby nebyl býval zmírněn hněv boží úpěnlivými prosbami Mojžíšovými. Přes to však přední reptáci, kteří radili k bídnému záměru, brzy těžkou ranou zemřeli, ostatním pak všem přisahal Bůh, že nevejdou do země, nýbrž že zůstanou na poušti čtyřicet let, až všichni zahynou; teprve synové jejich že tam vkročí. A tak se

také stalo. Nuže, kdo se odvažuješ nedůvěřovati Bohu a důvěřovali svému hloupému rozumu, jdi a zkoušej, co to znamená pokoušeti Boha.

16. Když pak ten národ byl mocnou rukou boží uveden do oné země zaslíbené a tam po čtyři sta let řízen soudci od Boha vzbuzenými, odvážil se zase pohrdnouti takovým vedením božím a takto udeřiti na posledního soudce svého Samuele: *Ustanov nám krále, aby nás soudil, jakož jest u všech národů* (I. Sam. 8, 5). Samuele zkormouceného touto žádostí takto potěšil Bůh: *Ne tebou jsou pohrdli, ale mnou pohrdli, abych nekraloval nad nimi* (v. 7). *Osvědč před nimi a oznam jim, co trpěti budou od králů svých: že potom budou volati, v úzkosti a že jich nevyslyším atd.* (v. 9 atd.). A stalo se tak. Mimo Davida a dva nebo tři z potomstva jeho, ostatní všichni (z obojího království) byli utlačovateli lidu a čistší bohoslužby, až sami zničili sebe i říše své. *Ať pak ještě někdo popírá, že lidé jsou strůjci svého štěstí, a to strůjci velmi špatnými, když nespokojující se věcmi potřebnými* (na něž Bůh a příroda nikdy nejsou skoupí), *ženou se, dráždění jsouce bláhou pošetilostí, za věcmi nepotřebnými.*

17. David, nejzbožnější ze všech králů (kterého Bůh uznal za hodna nazvati mužem podle srdce svého), přece několikrát se odvážil věci nedovolených a nevyhnu se nebezpečným pletkám. Např. když se nebál dopustiti zločinu cizoložství, a aby jej utajil, vraždy, zaslouženě uslyšel tato hrozná slova: *Pročž jsi sobě zlehčil slovo Hospodinovo, čině to, což se nelíbí jemu? Uriáš Hetejského zabil jsi mečem Ammonitských a manželku jeho pojals sobě za ženu. Protož nyní neodejdeš meč z domu tvého až na věky, protože jsi pohrdl mnou atd.* (2 Sam. 12, 9 atd.). On sice odvrátil vážným pokáním od svého domu trest, jenž mu byl oznámen. Než nikoli docela, neboť zanedlouho byl nucen dívati se na cizoložství mezi syny a dcerami svými, na vraždy a jiné hrozné věci (kap. nás!). Když však opět (dosáhnuv milostí boží úplných vítězství nad nepřáteli a na všech stranách míru a bezpečnosti) pošetile rozkázal sečisti vojska (jen proto, aby vyhověl své samolibosti), popudil se opět Bůh a dal na vybranou jemu (i pro říši jeho) z trojího zla: buď tříletý hlad nebo tříměsíční válku, nebo třídní mor. A tu on sklíčen na mysli zvolal: *Úzkostmi seřen jsem odevšad. Přece však lepší jest upadnouti v ruce Hospodinovy, poněvadž jsou mnohá slitování jeho.* Seslal tedy Bůh mor; a ten v jediném (necelém) dni zahubil 70.000 mužů (2 Sam. 24, 1 Paralip. 21). *Ejhle, zrcadlo toho, jak si lidé sami labyrinty staví, nespokojující se věcmi potřebnými a pošetile se ženouce za marnostmi.*

18. Slyšeli jsme již dříve, jak Šalomoun se vyznával z bludů svých a plakal nad bédami svými. Co však bylo jich příčinou? Nic jiného, než že se nespokojil darem moudrosti a chtěl vyzkoumati, co to jest bláznovství (Kaz. 2, 3), napodobiv v tom Adama, jehož se také zmocnila touha po vědění dobrého a zlého. Zdaž však ten i onen něco jiného z toho získali než to, že na odív vystavili své bláznovství? A to Činí dodnes ti, kdo se nespokojují dobrými dary dobrého Boha a sami si vymýšlejí rozličná lichá přání a usilujíce o jejich splnění přicházejí na cesty hrbolaté a kamenité a upadají do jam a pastí, z nichž se nesnadno dostanou nebo nedostanou.

Satan syny církve již od časů rajských, nikdy však nebylo většího zmatku než za časů našich. Apoštolové a jejich nejbližší nástupci bojovali silou Ducha; nyní se věc rozhoduje již druhé století zbraněmi aristotelskými, syllogismy. *A jaký z toho vzešel prospěch? Zdaž byl urovnán třeba jen jediný spor?* Kdež pak, spíše se rozmnožily do nekonečna. Neboť Satan je jako sofista a v hádání nikdy nepodlehne: ale my, ubozí nováčkové, synové Evini (stejně jako naše pramáti) pokolení za pokolením jsme byli ponenáhu odváděni od dobra a pravdy, až teď se jakoby řítíme k všeobecnému odpadnutí od víry, života a naděje Kristovy. Ach, běda!

18. Měly pomoci a také se o to různým způsobem pokoušely synody a koncily, které znamenají všeobecný souhlas mnohých dobře smýšlejících proti jednotlivým poblouzením některých. Ale stížnosti dřívějších i dnešních lidí a věc sama dokazují, že se to vše obrátilo v nepřekonatelné labyrinty. Neboť chytrý Satan dosáhl toho, že, když se mínění neváží, nýbrž počítají, on vždy najde více synů temnot, jež by postavil proti synům světla tak, že jeho působením lež slaví vítězství nad pravdou. A jakmile jednou (svými úskoky) toho dosáhne, že jsou učiněna usnesení lichá a lživá, dovede té věci chytře využití tak, aby právě ta usnesení, jež jednou byla učiněna, stále sloužila k tomu, aby nové a nové lidi uváděla v omyl a zaplétala v osidla.

19. Apoštolové a jejich nástupci rozličným způsobem pečovali o to, aby posláni, povolání a úřad sluhů církve nebyly bez cíle a zmatené, a hle, jak veliké jsou všude nepořádky? Jak přibíhají neposlání! Jak mnozí se hrnou nepozvání! Jak mnozí jen ledabyly zastávají svůj posvátný úřad, nepasou stáda Páně, nýbrž sami sebe. A čím kde jsou štedřeji vyměřovány pro sluhy Kristovy církevní platy, tím spíše dráždí otroky břicha, aby hleděli co nejdříve vyrvati chléb Kristův sluhům Kristovým.

20. Bdítí měli vrátní, aby nikdo nevešel leč pastýř ovčí (Jan 16, 2, 3) a za tím účelem byli zřízení pastýři pastýřů, biskupové. Ale zapomnělo se na to a zanikla horlivost Šimona Petra, s nímž se obrátil proti kupování svátostí Simonem Černokněžníkem (Skutk. 8, 20), a skoro všude vše se stalo prodejným. A ta věc otevřela dále bránu jiným zmatkům a zkázám v úřade kněžském.

21. Ve shromážděních se pronášejí zpravidla slova lidská místo slov božích a řeční se po libosti: nebo se maří čas disputacemi a vyvracením mínění jiných; ale o znovuzrození a přetvoření lidí v Kristu (aby se stali účastnými přirozenosti božské, 2. Petr. 1, 4), o tom se stěží kdy disputuje s důstojnou péčí. Z klíčů pak jeden, zamykající, byl skoro ztracen a jediný odmykající je zachován, sladký to jed bez protijedu pro starého Adama. Svátosti konečně dané nám na znamení jednoty, lásky a našeho života v Kristu, staly se látkou pro nejprudší spory, brusem vzájemné nenávisti, podporou a známkou sekt. Ach, běda, běda!

22. Zkrátka veškerý život křesťanů stal se labyrintem. Víra byla rozkouskována na tisíc drobných článků; a jestliže bys popřel jeden z nich, jsi kacír. Život byl

dojít dostatečné shody: Stačí slovo psané, knihy prorocké a apoštolské, nebo musí k tomu býti přibráno i slovo nepsané, což zovou tradicí? Dále, kde je slovo psané zachováno nejčistěji? Zda v hebrejských a řeckých rukopisech nebo v chaldejských neb latinských? A zase jestliže v pramenech (hebrejském a řeckém), které překlady (neboť různé jsou) z těchto jazyků jsou nejlepší? Nesmírné pochybnosti v tom všem a nebezpečná tvrzení některých lidí velice rozdvíhají mysl a činí teologii těžkou a nejistou. Jestliže pak Bůh někoho znovu vzbudí, nedojde sluchu, nedojde přijetí, nedojde pochopení: jako by mluvil neznámou nějakou řečí (Iz. 28, 11).

15. Apoštolská dokonalost spočívala v tom, že nechtěli nic uměti nežli Krista ukřižovaného (1. Kor. II. 2) a nečerpali onoho umění odnikud odjinud než z Písem svatých (2 Tim. 3 v.16, 17). Nyní se vyžaduje mistrovství sedmi svobodných umění a mimo to doktorát, tj. zběhlost ve všech sporných otázkách; znáti prostého Krista, zdá se příliš prostou teologií. Nahlédni do knihy „*Bibliotheca studiosi theologiae*“ a uvidíš, kolika set spisovatelů se dovolává věda theologická! Či snad tohle je tím jedním potřebným podle mínění Krista, jenž chce totiž, abychom mluvili o Bohu a tajemstvích božích jen slovy božími? Kéž by byl spisovatel napsal na jednotlivé stránky (a těch má celá kniha skoro tisíc) ona slova boží k Jozuovi: *Neodejdeť kniha zákona mého od úst tvých, ale přemýšlovati budeš o něm dnem i nocí atd., nebo tehdaž šťastný budeš!* (Joz. 1, 8). Nebo ona slova Davidova: *Blahoslavený ten muž, který přemýšlí o zákoně Hospodinově dnem i nocí* (Žalm 1, 2). Nebo onen výrok Izaiášův: *K zákonu a svědectví! Pakli nechť, nechať mluví vedle slova toho, v němž není žádné záře.* (Iz. 8, 20). Nebo onen výrok Kristův: *Ptejte se na Písmo* (Jan 5, 39). Nebo onen Pavlův: *Všelikéž písmo od Boha jest vdechnuté a užitečné k učení atd., aby byl dokonalý člověk boží!* (2. Tim. 3, 16), nebo konečně onen výrok Hyperióv: *Theolog se rodí v písmech!* Poněvadž však nic takového tam nenajde čekatel kněžského úřadu, nýbrž sta jiných mistrů, co tam najde jiného než tolik labyrintů, tolik Sisyfovských balvanů a tolik Tantalových zklamání? Z toho však nic ho nenasytí.

16. Od tolika učitelů pak vzniká tolik sekt mezi křesťany, že se nám skoro již nedostává jmen. A každá sekta věří, že je buď jedinou církví nebo nejčistší částí církve a všechny jsou proniknuty nekonečnou záští k sobě navzájem, běda, běda! A nezůstávají jedni druhým naděje na smír, nýbrž ustavičně proti sobě nastavují štít nesmiřitelnosti, totiž svá zvláštní jakási vyznání, jež si sami (podle Písma svatého) vytvářejí a uzavírajíce se do nich jako do tvrzí a bašt, hájí sebe i na jiné útočí. Neříkám, že by zbožná vyznání (a připusťme, že je většina takových) byla sama o sobě něčím špatným: avšak v daném případě, pokud působí nesmiřitelnou roztržku, jsou zajisté zlem, jež je nutno úplně vyhladiti, má-li se vůbec církev vyléčiti ze svých ran; jinak nebude lid křesťanský nikdy vědět, kam se má obrátiti.

17. Z toho labyrintu sekt a vyznání vzniká jiný, totiž nekonečná touha po učeném hádání. Do toho sice zapletl

Jako Roboam, syn Šalomounův, kdyby byl chtěl řídit se rozumně radou starců a mírnými slovy uchlácholiti mysl poddaných, byl by podržel království. Ale poněvadž se rozhodl (podle pošetilé rady mladíků) dáti se cestou opačnou, ztratil království a nemohl zpět ho získati pak již ani násilím ani jinou lepší radou. A zanechal svým potomkům zmatený labyrint, takřka ustavičné války s králi Izraele.

19. Ale nač bychom tyto věci dále sledovali! Z celých svatých i světských dějin a z každodenního lidského života lze uvést tisíce příkladů, že ze všech lidských poblouzení (jakkoli mnohotvárná jsou) a všech přebídných námah (jakkoli rozmanité jsou) a všech marných, zklamáních nadějí jediný jest neblahý kořen ten, že lidé zapomenuvše **na věci potřebné o věcech nepotřebných přemýšlejí, mluví a o ně se starají.** Proto se říká: *Neznáme věci potřebných, protože jsme se naučili věcem nepotřebným.* A podle toho: *Potřebných věci nemáme, protože jsme hleděli shromážďiti nepotřebné. Potřebných věci neděláme, protože se zabýváme věcmi nepotřebnými. Potřebných cílů nedosahujeme, poněvadž neužíváme potřebných prostředků, odchylujeme se k věcem vzdáleným. A tak nedocházíme splnění svých nejlepších přání (třebaže nám tanou na mysli), poněvadž se dáváme zdržeti méně cenným dobrem a pro ně opouštíme dobro nejcennější.*

20. Chci ještě velmi pádným příkladem jasné znázorniti obecnou pošetilost světa, kdyby snad bylo možno tím nějak dosáhnouti toho, aby lidé již jednou znamenali mrvu a břevna ve svých očích, jich se zbavili a pak lépe prohlédli. Píše moudrý Jan Geiler (v knize, již nadepsal „*Lod' bláznů*“), že znal člověka bláznivého, jenž se tak těšil z holí nebo berlí, že zvedl kde jaké dřevo podobné holi. Někdy jich nesl takový svazek, že sotva šel. A když se ho tážávali, proč to dělá, tu prý obyčejně odpovídal, že je hůl člověku na cestě užitečná, aby se o ni opíral a odháněl jí psy. Nemýlil se sice mluvě o holi v tom, že jest užitečným předmětem pro pocestného, ale mýlil se v tom, že neuvážil, že jedna sice jest k užitku, když je jich však více, že jsou na obtíž. A poznává-li lakomec bláhovost toho člověka, nechť uzná i svou bláhovost: neboť neznaje míry v bohatství shromáždí nad potřebu statky vezdejší a starosti i strasti života si zmnohonásobuje tím, že se pro ty věci zbytečně znepokojuje. A co jiného dělají někteří učenci, když knihy, nástroj to vzdělání, hromadí v nesmírném množství a při tom do některých z nich stěží kdy nahlédnou. Nebo, jestliže se tím vším proberou, spíše z toho zešílejí (nebo jistě aspoň na mysli se zmátnou), než získají světlo spořádané moudrosti. A tak i jinde mezi všemi stavy možno viděti *směšné nosiče holí a stavitele labyrintů.*

21. Šťasten je ten, kdo třebas ve stáří dojde k správným názorům na věci, praví Platon. Jsme tedy šťastni my starci, když třebas na sklonku života (dosti utýráni světskými labyrinty, Sisyfovými balvany a Tantalovými klamy) navracíme se k rozumu se Šalomounem a dávše s bohem zbytečným marnostem obrácíme své úsilí jediné k věcem **potřebným** pro život (tento i budoucí). Šťasten by byl i sám stárnoucí a k svému konci již spěchající svět, kdyby přece konečně, konečně jednou po všech malicherných klamech všech minulých století počal

otvírati oči, vážně se ohlížeti po lepších oporách lepšího života (které dosud štědře nabízí dobrotivost boží) a také jich užívat. Mohou-li k tomu trochu přispěti naše skromná napomenutí, nuže pak pokusme se o to!

jaký je ve všem rozdíl, a že opravdu *je pro křesťany jedním potřebným*, aby **se vrátili ke Kristu**. Neboť on jediný je učitel s nebe seslaný, který nikoho nevolá ke stromu všetečného vědění, nýbrž všechny ke stromu života, a žádá nikoli slova, nýbrž činy: a žádá, *abychom byli v dílech zbožnosti tak dokonalí, jako sám Otec, který jest v nebesích, dokonalý jest* (Kap. 5, 48).

12. Řekneš-li, že jest nemožné člověku, aby byl tak dokonalý jako jest Bůh v nebesích, slyš jeho odpověď: Což jest nemožného u lidí, možné jest u Boha (Luk. 18, 17). To jest jako by říkal, že, co nikdo nemůže učiniti sám ze sebe, to že bude moci učiniti s pomocí boží, jak výslovně praví Pavel: *Všechno mohu v Kristu, kterýž mne posiluje* (Fil. 4, 13). Nejsme-li tedy takovými křesťany, jaký jest Kristus, není vina na něm, jenž nabízí pomoc, nýbrž na nás, kteří odmítající pomoc nám nabídnutou, stále mluvíme o tom, jak dalece Adam zavinil naši zkázu, nikdy však nechceme zkusiti, jak by mohl působiti Kristus k naší spáse. Či snad chceme ze lži viniti Pravdu samu řkoucí: *Jho mé jestiž rozkošné a bříme mé lehké?* (Mat. 11, 30). Neboť je vskutku snadné to, co se shoduje s povahou lidskou (kterou přišel Kristus z jejího pádu zpět přivést k původní prostotě) a vskutku lehké to, co obsahuje jen věci potřebné a není zatíženo věcmi vedlejšími. Ale my jsme leniví k tomu, abychom se znovu obrodili a změnili se ze starého Adama v nového, a vymýšlíme si nesnáze tam, kde jich není. O pravých však nesnázích, těžkostech, zmatcích a labyrintech (do nichž nás přivádějí žádosti zvrácené přirozenosti nebo břemena lidských zřízení a zvyků) nechceme uvažovati a konečně jich ani nemůžeme viděti; ačkoli, kam pohlédneš, skoro všude samý labyrint. Nuže, aby to bylo patrné, jakož i to, jak by nám kde mohlo pravidlo Kristovo přispěti, přihlédněme zvlášť k jednotlivým oněm našim zmatkům.

13. Co je dnešní *theologie*, jak se podává na školách? Měla by býti výkladem Písma skrze Písmo, jak to činil Ezdráš kněz (Neh. 8, v. 8, 9). Ale dnes proroky a apoštoly vykládají nikoli proroci a apoštolové nebo mužové Bohem nadšení, nýbrž mistři a doktoři od lidí učinění a vykládají obyčejně nikoli skrze apoštoly a proroky, nýbrž skrze Aristotela (nebo jak nyní chtějí, skrze Descartesa), nebo aspoň skrze toho nebo onoho mistra nebo konečně požadavky vlastního rozumu, opírajícího se o lidské zákony. A tak se mají slova boží osvětlovati slovy lidskými a myšlenky boží myšlenkami lidskými. A to vedlo k tomu, že u většiny se stala *theologie mataeologií* (t. j. marnomluvností 1. Tim. I. 6, 7) a že výmysly lidské se prodávají za tajemství boží. A nejsou to výmysly jednoho druhu, nýbrž rozmanité podle druhu těch, kteří sebe činí lidu božímu vůdci, učiteli a otci (proti nejvýslovnějšímu zákazu Kristovu Mat. 23); neboť jedenkaždý z nich volá: *Tu je Kristus, tam je Kristus*, a přesvědčuje lid, že jeho *theologie* je pravým světlem. Kdo by dostatečně vyložil, jak velký rozbroj to působí v lidu křesťanském a jakou roztržku a škodu samému náboženství!

14. Rozmnožuje labyrinty ta věc, že ani o samém principu nebo základu *theologie* o *Slově božím* nelze

Tentof jest ten můj milý syn, toho poslouchajte (Mat. 3, 17 a 17, 6). A Kristus sám řekl: *Pojďtež ke mně všichni, učte se ode mne a naleznete odpočinutí* atd. (Mat. 11, 27 atd.).

10. A čemu se máme v podstatě naučiti od Krista? Všem, co Kristus činil a čemu učil (Skutk. 1,1). Neboť řekl: *Příklad dal jsem vám, abyste, jakož jsem já učinil vám, i vy činili* (Jan 13,15). *Vy přátelé moji jste, učiníte-li to, což já přikazuji vám atd. Neboť všechno, což jsem-koli slyšel od otce svého, oznámil jsem vám* (Jan 15,14–15). A jaké jsou to věci, o tom možno se dovědět z knih evangelia, a pěkně byl podán z toho výtah od Erasma (v knize *Compendium Theologiae verae*):

„Kristus, nebeský učitel, dal základ k novému jakémusi člověku na světě, který by zcela na nebi závisel a nedůvěřuje vůbec oporám tohoto světa jinak byl by bohatý, jinak moudrý, jinak urozený, jinak mocný a jinak šťastný a nalézal by štěstí v pohrdání vším, čemu se lid obdivuje. Neznal by nepřízně a závisti, vždyť oko jeho bylo by prosté: a neznal by nečisté chlípnosti, neboť dobrovolně by se vyklestil a hleděl by žít, třeba tělo máje, životem andělským. A neznal by roztržky, neboť každé zlo by buď snášel nebo napravoval. A neznal by přísahy, neboť každému by důvěřoval a nikoho neoklamal. — Neznal by touhy po penězích, poněvadž jeho poklad byl by uložen v nebi. Ani by se nedával polechtávat prázdnou slávou, neboť ke slávě jediného Krista by vztahoval vše. — Neznal by ctižádosti, neboť čím větší by byl, tím spíše by se pro Krista pokořil všem. Jenž by se neuměl hněvati (ani kdyby byl drážděn), ani zlořečiti, neřku-li mstít se, neboť i lidem zle činícím chtěl by dobře činiti. Jenž by byl tak bezúhonných mravů, že chváleny by byly i od pohanů a jenž by se jakoby znovu zrodil k čistotě a prostotě nemluvnat. — Jenž den ode dne by žil jako ptáci a lilie, mezi nimiž je svrchovaná svornost, nejíná než mezi údy těla. Mezi nimiž vzájemná láska vše by činila společným, takže naskytlo-li by se dobro nějaké, vypomohlo by se tomu, komu by se ho nedostalo: naskytlo-li by se pak zlo, buď by se zničilo nebo aspoň zmírnilo přátelskou pomocí. Jenž, máje učitelem nebeského ducha, tak by byl moudrý a podle příkladu Kristova tak by žil, že by byl sluncem, že by byl světlem světa a městem na výšině odevšad všem patrným. Jenž by vše, co může vykonati, konal vždy tak, aby pomohl všem. Pro něhož by měl tento život málo ceny a jenž by si smrti i přál touže po nesmrtelnosti. Jenž by se ani tyrannidy nebál ani smrti ani konečně samého Satana, spoléhaje se na ochranu jediného Krista. Jenž by si všemožně tak počínal, aby byl k onomu poslednímu dni stále jakoby přichystán a připraven.“

11. Hle, samým Bohem Spasitelem ukázaná, nová, krátká a svatá cesta Siónu, po níž nepůjdou nečistí. Cesta tak přímá, že ani hloupí na ní nezbloudí (Iz. 35, 4, 8). A vše, co mezi křesťany se neshoduje s touto cestou (a je rozcestí počet nekonečný), je buď cesta neschůdná nebo bludná, jež zavádí do výmolů, jam a propastí. Přečti si třeba jedinou kapitolu evangelia (Matoušovu pátou) a srovnávej s mravy dnešních křesťanů: poznáš,

KAPITOLA III.

KDYŽ BYLA DOKÁZÁNA POTŘEBNOST UMĚNÍ ROZEZNÁVATI POTŘEBNÉ VĚCI OD NEPOTŘEBNÝCH, UKAZUJE SE, CO VLASTNĚ NAZÝVÁME POTŘEBNÝM A PROČ CHCĚME, ABY SE V KAŽDÉKOLI VĚCI HLEDALO JEDNO POTŘEBNÉ, A JAK JEST HLEDATI, ABY BYLO NALEZENO.

Je zjevné z toho, co bylo svrchu řečeno, 1. že svět je opravdu labyrint všecek plný bloudění, námah a zklamání. 2. Lidé sami že jsou strůjci svého neštěstí. 3. A to svou nedbalostí, poněvadž si nedovedou zachovati věci potřebné a užitečné a zaplétají se do věcí nepotřebných a škodlivých. Z toho pak následuje, že bude uměním nad umění a základem i vrcholem veškeré lidské moudrosti, aby si člověk dovedl vybrati věci potřebné z nepotřebných a užitečné ze škodlivých. A o tomto umění všech umění chci v této kapitole dokázati tři věci:

I. Že jest nyní, když je konec světa blízko, potřebnější než kdy jindy.

II. Že jest nyní, když je konec světa blízko, nesnadnější než kdy jindy.

III. Že však přece lze překonati ty nesnáze a naléztí nějaké umění, jak nechybovati, nenamáhati se nadarmo a neztráceti ovoce svých námah.

2. Potřebnost tohoto umění nechť vysvitne z toho, že život lidský je cesta, jež vede postupně z minulosti přes přítomnost do budoucnosti a stále přichází k novým a novým, dosud neznámým místům, věcem i osobám. Je tu tedy třeba, tak jako pocestnému jdoucím neznámou cestou, spolehlivého a zkušeného vůdce nebo nějakého bezpečného ukazatele, jenž by upozorňoval, čeho je dbáti, aby se nezbloudilo s pravé cesty, zvláště když se naskytou rozcestí, trojcestí a mnohocestí, jak stále přicházejí v běhu života. Abych to vysvětlil: První člověk v ráji měl před sebou rozcestí, dva stromy, s příkázáním a záповědí. Moudrosti tedy bylo třeba, aby poznal, zda to nebo ono je prospěšné. Ale mnohem větší obezřetnosti bylo třeba jeho potomkům, kteří měli před sebou daleko více věcí, aby je činili nebo se jim vyhýbali, a k tomu rozmanitá napomenutí a výstrahy. Poněvadž se však ty věci nesmírně rozmnožily a svět se na všech stranách naplnil nejzmatenějšími labyrinty (takže, kamkoli se obrátíš, přijdeš na mnohocestí myšlenek, řečí, jednání, stran, rozpaků a poklesků) tu již ničeho pod nebem není člověku tak potřebí, jako aby věděl, čeho je mu potřebí.

3. A stala se tato obezřetnost nesnadnou (tím nesnadnější, čím je potřebnější) právě proto, že se mnohonásob rozmnožily věci zbytečné a škodlivé (takže ve všech předešlých stoletích není toho příkladu). S počátku nebylo toto umění člověku tak nesnadné, poněvadž nebylo příležitosti k poblouzení (mimo onu jedinou se zapověděným stromem). V době Šalomounově, poněvadž se rozmnožili lidé, podniky a zájmy, rozmnožily se i labyrinty a v nich bludy, a to netoliko u lidu, nýbrž i u přemoudrého Šalomouna. Co teprve máme říci o našem věku, kdy všech věcí je nesčíslněkrát víc a jsou nesčíslněkrát zmatenější než za času

Šalomounova. Veškerému lidskému důvtipu by se zdálo nemožné najít východiště; útěchy však skýtá výrok Kristův: *Což jest nemožného u lidí, možné jest u Boha* (Luk. 18, 27). Dále sliby boží na různý způsob opěťované, že na konci vlády boží vše bude velmi dobré (Gen. 1, posl. verš), jako bylo na konci stvoření.

4. *Sama lidská píle*, která již přišla na tolik jednotlivostí (jež se kdysi zdály nemožné) a učinila z nich umění, *přispívá k naději*, že tato obecná moudrost, *jak se dostati z jakéhokoli labyrintu světa*, bude snad konečně jednou učiněna uměním. Ta naděje se pak zakládá na třech věcech: 1. *Že máme před sebou tolik příkladů lidí chybujících, že nás mohou naučiti nechybovati*. Neboť když vidím, že druhý spadl, zajisté nemusím již spadnouti já, protože se mohu vyhnouti propasti, když jsem ji už spatřil: jinak budu nad míru hloupý. Odtud onen výrok, *že šťasten je člověk ten, jehož cizí varuje chyba*, a podobná napomenutí mudrců. 2. *Že Šalomoun, když ukazuje příčinu bludů lidských, zároveň ukazuje i prostředek proti nim* řka: *To jsem nalezl, že učinil Bůh člověka dobrého, ale on následoval smyšlenek rozličných* (Kaz. 7, 30). To je jakoby řekl: Mnohostrannost přivedla lidi do zkázy, do níž se zapletli, strženi zvědavostí: Tedy ať se vrátí k jednoduchosti, aby se odtud dostali. 3. Ale ještě lépe mluví božský Šalomoun, když volá vše k návratu nejen *od mnohostrannosti ke skrovnosti*, nýbrž *docela od mnohosti k jednotě*, v onom opravdu božském výroku: **Jednoho jest potřebí**, nebo jak jiní překládají, **jedno je žádoucí** (Luk. 10, 42). Ó, jaká by to byla výhoda, kdyby místo nesčíslných věcí stačila jedna! Dovedeme-li tedy toto **jedno potřebné** v každé věci najít, budeme znáti pravé umění, jak uniknouti Daidalovým labyrintům, Sisyfovým pracím a Tantalovým zklamáním.

5. Víím, že lidé mající mnoho zájmů (polypragmones) hledají umění, jak nezblouditi i při mnohých zaměstnáních, nepodléhati a nepřicházeti o očekávaná dobra. A mnozí při tom mají odvalu se domnívati, že je znají. Ale že klamně, ukazují tato německá přísloví: *Die beste Schwimmer ertrinken; die beste Steiger fallen sich zu Tod, die beste Fechter werden erstochen* atd. (tj. *nejlepší plavci utonou, nejlepší lezci spadnou, nejlepší šermíři bývají probodeni*). Neboť důvěřující svému umění, odvážně se vydávají do mnohých nebezpečí. Neštěstí však přece jednou najde toho, koho často pomíjí. Tedy pro toho, kdo se bojí neštěstí, bude bezpečnější, aby se vyhýbal mnohosti a důvěřivosti a *přidržel se jednoho potřebného*.

6. Aby mi bylo lépe rozuměti, řeknu, že podnikavost lidská se projevuje dvojím způsobem: 1. *Že si člověk běře na práci mnoho věcí, což je spojeno pro něj s velikými starostmi*. 2. *Nebo že podniká jen věci potřebné, ale věnuje jim náležitou péči*. Prvé se může nazvati bedlivostí Marty, která se stará o mnohé věci, druhé bedlivostí Marie, která se stará jen o jednu věc vybranou. Neboť Marta pobíhající po celém domě starala se o to, jak by všem hostům poskytla všelikého pohodlí: Marie však dbala mezi všemi jen jednoho, tj. Pána, a dychtila přijímati z jeho úst slova života, usedla proto u jeho nohou a byla od Krista více pochválena než její sestra. A proto onu

láskou a dal za heslo svým učedníkům, jako známku své církve (Jan 73,35). Apoštolové pak doporučovali vzájemnou lásku jako svazek dokonalosti (Kol. 3,14), radíce usilovně zachovávat jednotu Ducha v svazku pokoje, jako by byli jedno tělo všichni a jeden duch a povolání všichni k jedné naději pod jedním pánem, jednou vírou a jedním křtem atd. přes rozličnost obdarování Kristových (Ef. 4, 3, 7). Hlavním obsahem svornosti křesťanské je však trojí zákon: *Zachovávat ve věcech zcela potřebných jednotu, v méně potřebných* (kterým se říká lhostejné, indiferentní) *svobodu: a ve všem ke všem lásku*.

7. *A jsou takoví křesťané?* Byli v dobách apoštolských, když veškeré množství věřících bylo jedno srdce a jedna duše, aniž kdo co z těch věcí, kteréž měl, svým vlastním býti pravil, ale měli všechny věci obecné. (Skutk. ap. 4, 32.) A tak i nějakou dobu po dobách apoštolských, když nejenom za Krista, nýbrž za sebe navzájem duše kladli (1. Jan. 3,16). Potom když láska poněmhu ochladla, zapomněli úplně jak na Kristovo pravidlo o jednom potřebném, tak na jeho uskutečňování a upadli pomalu do věcí nepotřebných, vedlejších, škodlivých a zhoubných, tak že vše jest již labyrintem a církve se nakonec neliší od světa jako shromáždění ze světa vyvolených, nýbrž je světem samým, jenž jest pouze zakryt jménem Kristovým. *A neřekneme pak, že církev se stala lodí Theseovou?* O té totiž Plutarchos píše, že byla tolikráte opravována, že, jak byly neustále nové trámy vsazovány, ze starých nezůstala ani jediná deska, že však přes to nepřestala slouiti *lodí Theseovou*. Myslím, že nelze tak říci, poněvadž Kristus tak vystavěl loď církve na sobě, že v ní dílo jeho nemůže zaniknouti, ať k němu přistoupí cokoli z díla cizího, lidského nebo satanského. Neboť jako na poli Páně, osetém dobrým semenem, mohl sice nepřítel nasíti koukole mezi pšenici, samé pšenice však zničení nemohl (Mat. 13, 25), tak na základ církve možno sice (mimo zlato, stříbro a drahokamy) narovnat dříví, seno a slámu, přece však zlato a stříbro tím nezajde, nýbrž je očišťováno ohněm zkoušky, jenž spálí slámu a strusky.

8. Tak tedy jest souditi. *Co mezi křesťany z Krista trvá* (z jeho učení, života a všech božských jeho zřízení), *to jest veskrze pšenice, zlato, drahokamy, jedno věčně potřebné: co však z lidských výmyslů a světských zřízení k tomu přistoupilo, to vše je koukol, seno a sláma připravená ke spálení*. Nebo abychom po našem způsobu mluvili, jsou to *labyrinty, Sisyfovy balvany a Tantalova zklamání*. A protože se tyto již nesmírně rozmnožily, jest nyní dokázati, že není pod nebem jiné proti tomu rady, leč *abychom se všichni vrátili k jednomu Kristovu pravidlu o jednom potřebném*.

9. Nejdůležitější otázkou asi jest, *co jest jedním potřebným pro křesťany rozptýlené po tolika a tak velikých labyrintech*. Odp. Jediné vzhlížeti ke **Kristu**, vzoru veškeré dokonalosti, poslanému nám s nebe, a podle toho ve všem se řídit: neboť tak káže a obrazně Mojžíšovi praví Bůh: *Hleďž pak, abys udělal podle podobenství toho, kteréž tobě ukázáno jest na hoře* (Exod. 25,40). O Kristu pak dvakráte se ozval s nebe hlas:

a napodobovati, rozhodl se sám Vykupitel světa učiniti počátek a na sobě samém podati příklad. Vzav tedy syn boží na sebe člověčenství a stav se nám ve všem podobným (vyjímaje hřích), učil lidi slovem i příkladem, aby svou osobnost úplně potlačovali a k Bohu zcela se navraceli, na věky se připínajíce k Bohu jedinému ve víře, lásce i naději. To jest hlavní smysl evangelia, to jest *jedním potřebným* pro všechny, kdo mají být spaseni. Vždyť jediný Kristus mohl říci: *Já jsem cesta, pravda a život. Žádný nepřichází k otci než skrze mne.* (Jan 14, 6.) A pravdivě promluvil řka: *Já jsem světlo světa. Kdož mě následuje, nebude chodit v temnostech, ale bude mít světlo života* (Jan 8, 12). Pravdivě rovněž: *Pojďte ke mně všichni, kteříž pracujete a obtíženi jste, a já vám odpočinouti dám. Vezměte jho mé na sebe, a uče se ode mne, neboť jsem tichý a pokorný srdcem, a naleznete odpočinutí dušem svým. Jho mé zajisté jestiž rozkošné a břímě mé lehké* (Mat. 11, 28). Ale ach, jak zapomínají křesťané na toto potřebné?

4. *Kdo pak jsou křesťané?* Křesťanem sluje žák a následovník Kristův, kdo totiž věří v to, čemu Kristus učil, koná to, co rozkázal, a doufá v to, co slíbil. Tedy opravdovým křesťanem je opravdově jen ten, kdo opravdově věří Kristovým naukám, rozkazy jeho opravdově plní a slibům opravdově věří. A chceme-li mluvit vznešeněji, mohlo by se říci, že *křesťan je člověk Kristu podobný, jenž pro onu podobnost jest určen k zbožnění!* Neboť člověk již svou přirozenou povahou touží po zbožnění. Každá totiž bytost touží po tom, aby se zdokonalila a povznesla, člověk pak nic nemá nad sebou vznešenějšího kromě Boha a touží tedy vyrovnati se Bohu. A na tuto touhu (jako za držadlo nebo jako na udlu) jej chytil a oklamal Satan. Tedy Kristus, syn boží, vpravdě poskytuje toho, co Satan podvodně nabízel, dáváje lidským synům moc být syny božími (Jan 1, 12, 13, 14). K těmto slovům krásně poznamenal Origenes: *Proto Slovo* (t. j. Bůh) *sestoupilo v tělo, aby tělo* (t. j. věřící člověk) *skrze tělo vstoupilo ve Slovo: aby totiž skrze vlastního syna jednorozrozeného mnozí byli přijati za syny. Nikoli tedy pro sebe samo Slovo tělem učiněno jest, nýbrž k vůli nám, neboť my jsme se mohli přeměnit v syny boží jen vtělením Slova. Samojediný sestoupil, aby s mnohými vystoupil, z lidí čině bohy* ten, jenž z Boha (t. j. ze sebe samého) učinil člověka.

5. To jest něco velikého. Avšak čeho jest třeba, aby se lidé stali podobnými Kristu? Vzhlížeti k jedinému Kristu jako k nejdokonalejšímu příkladu víry, života a naděje a podle toho všechny své myšlenky, slova a skutky tak upravovati, aby Bůh otec poznáváje v nich podobu svého syna, měl je také za své vlastní syny a dal jim s Kristem usednouti na nebesích (Ef. 2, 16). To pak Písmo svaté na různých místech různě vyjadřuje, jako: *mítí mysl Kristovu, vzítí na sebe Krista, chodit v Kristu, nežítí již sobě, nýbrž Bohu: ba, že nežijeme již v sobě, nýbrž Kristus v nás.* A konečně, že věřící člověk je od ducha Kristova tak řízen, jako jsou řízeny údy našeho těla od ducha, jenž z hlavy vychází a tělem proniká a je uvádí v pohyb.

6. Celému pak tělu věřících, církvi křesťanské, čeho je nejvíce potřeby? **Všeobecné svornosti:** již Kristus nazval

dvoji bedlivost (Marty a Marie) můžeme také nazvati Šalomounovou a Kristovou. Neboť kdežto Šalomoun si dovolil zkoušet vše, dobro i zlo (Kor. 1, 1, 3, 10), Kristus, když jednou všechno zlo zavrhl, chtěl stále jen dobrého se držeti (Iz. 7, 15). A to jest ono Mariino a Kristovo umění, *vyvolili si nejlepší stránku, která by nebyla odňata od nás; umění oddělit cenné od bezcenného nebo potřebné od nepotřebného.*

7. Abychom se však tomu umění přiučili dříve, než ho užívati budeme, jest třeba předem vyšetřiti: I. *Co se vlastně potřebným nazývá a jak se liší od nepotřebného.* II. *V jakém smyslu se mluví jen o jednom potřebném.* III. *Jak jest je najíti v jedné každé věci.*

8. **Potřebné** jest prvotní podmínka k vykonání nebo dosažení něčeho, bez níž vše ostatní by bylo marné: je to jakoby základ, na němž celá stavba stojí a po jehož odstranění by se celá budova zřítíla. Krátce to, bez čeho by věc nemohla být. Jinak se to nazývá zásadní, přední, prvotní, nejdůležitější, základní, koenné, hlavní, podstatné, nebo sama bytost či podstata věci, hlava, kořen, základ, podklad, nerv, jádro, έργον. Vedle toho ostatní věci se nazývají nepotřebné nebo nenáležité nebo také druhotné, vedlejší, případné, podružné, přídavné; πάρεργα. A mezi tím je ten rozdíl, že potřebné rozhoduje o bytí či nebytí, nepotřebné jen působí změnu v bytí k lepšímu nebo k horšímu. Na př. kořen u stromu je potřebná podmínka, neboť bez kořene nemůže strom ani státi, ani růsti ani nésti ovoce. Avšak *větve, listí, květy a plody* jsou druhotné části stromu: neboť i když je jich někdy zbaven, nepřestává být stromem. Tak je tomu i v umění. Kdyby se někdo ptal, co při malování je věci nejpotřebnější, bude zníti odpověď: *Schopnost, postavili kteroukoli věc jako živou před oči, aby se již samotným pohledem na obraz poznala namalovaná věc.* To, zda jsou barvy krásné a zda jsou přimalovány ty či ony ozdoby, nemá vlivu na podstatu věci. A tak vždy nutno rozeznati věci podstatné od případných, potřebné od nepotřebných. Neboť kdyby se nerozeznávaly, nastal by zmatek.

9. Třeba však poznamenati, že nepotřebné věci možno zase dělit na užitečné, neužitečné a škodlivé. **Užitečným** se nazývá to, co sice nepůsobí samého bytí, ale přece přispívá k bytí lepšímu, jako požívati příjemnějších nebo zdravějších pokrmů. **Škodlivým** se nazývá to, co vede k horšímu bytí nebo k nebytí, jako požívati pokrmů nezdravých nebo otrávených. **Neužitečným** neboli **lhostejným** to, co ani neprospívá ani neškodí, jako požívati chléb z obyčejné mouky pšeničné nebo z jemné, jísti maso hovězí nebo telecí, skopové nebo kozí atd., když obojí je výživné.

Výrokem Páně, že *jednoho jest potřeby*, rozumí se pak buď jedno v přesném slova smyslu, nebo ve smyslu hromadném. V přesném smyslu ve věcech souvztažných, kde odpovídá jedna věc jedné nebo dvě dvěma. Na př. *jednomu tělu živému jest potřeby jedné hlavy a jedné hlavy jednoho těla.* (Neboť kdybychom dali jednomu tělu několik hlav nebo jedné hlavě několik těl, byla by z toho obluda.) Rovněž stačí jedné hlavě jeden klobouk a jednomu klobouku jedna hlava. Ale ruce, poněvadž jsou dvě, potřebují dvou rukavic; dvě nohy dvou střevců.

KAPITOLA VIII.

JAK BY MOHLI THEOLOGOVÉ, PASTÝŘI CÍRKVÍ A BISKUPOVÉ PŘESNÝM ZACHOVÁVÁNÍM KRISTOVA PRAVIDLA CO NEJLÉPE SE POSTARATI O BLAHO CELÉ CÍRKVE A KLID SVĚDOMÍ.

Kdo by chtěl poznati nepřekonatelné labyrinty různých náboženství, a převratké Sisyfovy balvany a ubohé Tantalovy klamy, nechť nahlédne do knihy *Alexandra Rossaea: „Vypsání náboženství celého světa“* a uvidí příšerný zmatek a hrůzu. A hledá-li se proti tomuto zmatku nějaký prostředek, nenajde se jiný leč ten, který může poskytnouti pravidlo o jednom potřebném. Totiž aby se všichni vrátili na východiště cest, kde nastal rozchod, t. j. k onomu prvotnímu náboženství, které první člověk obdržel od jediného svého i našeho Stvořitele. Neboť jediný Bůh Stvořitel nejlépe ví, jak má býti ctěn od svých tvorů, a mohl o tom prvního člověka poučiti a také poučil. Neboť co je původní, jest pro ostatní věci svého druhu pravidlem, takže když něco z pozdějších věcí se zvrhne, nutno to přivést zpět k původní podobě.

2. *Jaké tedy bylo prvotní náboženství?* Odp. Velmi jednoduché. Stvořitel světa ukázal člověku, že jest jedním jediným Bohem, a uložil mu, aby na něm jediném byl závislý (což měl dokazovati věčnou poslušností) slibuje mu, bude-li tak jednati, život věčný (Gen. 2). Hle, jak jednoduché jest rajske náboženství! *Veřiti v jednoho Boha; poslouchati jednoho Boha; očekávati s důvěrou život od pramene života, Boha.* Totéž náboženství určil Bůh Abrahamovi řka: *Neboj se, Abrahame, já jsem Bůh všemohoucí.* (Hle, víra v jednoho Boha v nejprostší podobě!) *Chodiž ustavičně přede mnou a budiž dokonalým.* (Hle, život čistý a prostý; vše konati před tváří boží!) *A já budu pavéza tvá a odplata tvá velmi veliká.* (Hle, naděje prostá a slavná! Gen. 15. 1. a 17. 1.) Podobné, velmi prosté úctě k Bohu učil Mojžiš. Milovati budeš Pána Boha svého z celého srdce svého atd. a bližního svého jako sebe samého. Neboť ačkoli byla skrze Mojžíše vydána různá přikázání, byla to přece jen cvičení v *poslušnosti* nebo předobrazy a tajemné brusy *víry* a posily *naděje*. Tento svůj úmysl projevil Bůh tolikráte ústy proroků. Na př. skrze Micheáše: *Oznámiltě tobě, ó člověče, co jest dobrého, i čehož Hospodin vyhledává od tebe, jedině, abys činil soud, a miloval milosrdenství a pokorně chodil s Bohem svým (Mich. 6. 8.).* Hle, to byl veškerý obsah náboženství před zákonem i pod zákonem, chápati Boha *věrou*, objímati ho *láskou*, a držeti se Boha *nadějí*. Neboť to je ono jedno věčné potřebné, *záviseti na svém Bohu* i myšlením a rozumem, i vůlí a citem i snažením a všemi silami svými.

3. Poněvadž však od toho svého středu, **Boha**, se celý svět odchýlil a po nepřímých cestách věcí kolotaje bloudí po labyrintech, z nichž není východiště, válí balvany bez odpočinku a lapá po předmětech své touhy, aniž jich dosahuje, *nezbývá nic jiného leč to jedno potřebné, aby každý člověk od sebe a věcí vyšel a k Bohu se navrátil.* A aby lidé to mohli snáze chápati, uznávati

10. A tak vše podle poměru, takže, co jest nad potřebu, jest zbytečné, neužitečné, nehezke atd.

11. V *hromadném smyslu* se o jednom mluví, když se podstata všeho rozdělí na podstatné části, obyčejně tři. Na př. *k jakémukoli konání jest vždy třeba tří věcí:*

I. *Cíle užitečného*, jenž vybízí ke konání.

II. *Prostředků možných*, jež dávají záruku, že konání nebude marné.

III. *Určitého způsobu užívati prostředků* tak, aby konání došlo cíle.

Kdyby se dále jednalo o tom, jakých *prostředků* je ke konání potřebí, bude zníti odpověď, že těchto tři: I. *Agens*. II. *Agibile*. III. *Actorium*.

Agens (konající) nebo působící jest sám původce (neboť nic se neudělá samo).

Agibile (konatelné) je samo dílo, jež má býti konáno, nebo látka, jíž se má dát tvar.

Actorium znamená nástroj konání.

A zase, ptáš-li se, *čeho se nutně žádá na konajícím*, bude odpověď, že tři věci: *moci, uměti, chtíti:*

Moci, t. j. aby měl síly k dílu dostačující.

Uměti, aby se vyznal v umění pracovati.

Chtíti, aby se mu chtělo do práce. Že pak ty tři věci jsou nutným požadavkem, nechť vysvitne z příkladu: *Přikazuješ němému, aby zpíval?* Mýlíš se, nemůže, neboť nemá hlasu. *Přikazuješ to sedláku necvičenému v umění?* Mýlíš se, nedovede. *Přikazuješ to člověku znalému hudby?* Dovede to ovšem a bude moci: ale nebude-li k tomu ještě chtíti, nebude ze zpěvu nic. A tak je tomu všude.

12. Ale jak se najde ono jedno potřebné v takovém zmatku věcí nepotřebných? Není to marná otázka, neboť v tom právě je příčina toho, že přemnozí z nevědomosti bloudí po věčných labyrintech, válejí věčné balvany a trpí věčným hladem po dobru. *Co jest tedy činiti?* Určiti jest u každé věci pravé vymezení, pak konec věci neboli účel a jakými prostředky by byla k tomu svému účelu co nejvhodněji přizpůsobena. Neboť právě to, nalezeno jsouc, bude věci předně a hlavně potřebným. Na příkladech to ukáži. *K čemu je země?* Aby nosila nás a naše domy. Jest jí tedy třeba pevnosti, neboť kdyby byla měkká a bažinatá, nehodila by se ke svému účelu. *K čemu je určena voda?* Aby nás zavlažovala. Tedy vlhkost, plynkost, tekutost jsou jí jedním potřebným; těch vlastností jsouc zbavena (na příklad když ledem jsou poutány) neposkytuje svého užitku, leč až zase led roztaje. *K čemu je vzduch?* Abychom jej dýchali. Tedy pro něj jest jedním potřebným dýchatelnost a tedy jemnost a čistota. *K čemu je oheň?* Aby nás ohříval, syrové věci vařil nebo rozpouštěl atd. Je mu tedy třeba tepla v takovém stupni, jakého je třeba pro tu či onu věc, a to účinného tepla, nikoli upoutaného v křemeni nebo ukrytého v jiné látce tepelné. *Jídla naše (pokrmý a nápoje)* co jsou a k čemu jsou? Aby obnovovaly v našem těle životní šťávy a síly, které se každodenním teplem stravují a vypařují. Jest tedy třeba, aby obsahovaly dobrou šťávu a byly silné, přiměřené našim

rozkošemi od vlády odváděti a hledal své radosti v prospěchu obce. Konečně se vyžaduje, aby *mohl*: t. j. aby byl obdařen vážností, mocí a hrdinnou myslí, tak aby se mohl postavit na odpor všemu, co by chtělo rušiti obecný pokoj. Na konec přijde ještě požadavek: *vládnouti a dáti se ovládati*. *Vládnouti*, totiž *lidu*: *dáti se ovládati*, totiž *od Boha a zákonů*. Neboť bez prvního by nebyl králem, bez druhého by byl více než král, totiž tyran, protivný Bohu i lidem, sobě pak samému na konec záhubný. Aby se to tedy nestalo, musí všichni, kdo vynikají mocí, tak se chovati, aby byli milováni a obáváni: milování od dobrých, obávání od zlých. A poněvadž i zkušený kormidelník může ztroskotati a i rozvážný státník může uvrhnouti stát ve zkázu, jestliže nejvyšší ochránce světa mu není milostiv, potřebuje ten, kdo sedí u kormidla státu, přede vším ostatním naplniti se uctivou bázní k němu a stále zbožně se modliti a žíti.

16. *Jestliže někdy dolehne nutnost vésti válku, co jest činiti, aby válka nebyla labyrintem?* Buď jí nezačínati (t. j. zabrániti jí mírovými poradami), nebo rychle ji ukončiti, nebo rozumně vésti, aby nepřinesla místo vítězství porážku. První jest nejsnazší, druhé těžší, třetí nejtěžší. Kristus však vždy doporučoval první prostředek jako nejbezpečnější (Mat. 5, v. 25 a 37, 39, Luk. 14, v. 31). Neboť válka je něco zvířecího, lidem však sluší lidskost a mírnost a všechny spory možno rozhodnouti řádně vedeným soudem (Job 34, 4).

životním tekutinám a silám. A taková je povaha všech věcí.

13. Přístupme však k tomu, abychom prakticky užili toho všeho a vyzkoušeli pravdivost tohoto umění hledající východiště z lidských bloudění, námah a šálení.

KAPITOLA IV.

JAK JEST POTŘEBÍ ZACHOVÁVATI KRISTOVO PRAVIDLO O JEDNOM POTŘEBNÉM, PONĚVADŽ TO JEDINÉ MŮŽE UKÁZATI VÝCHODIŠTĚ ZE SVĚTSKÝCH LABYRINTŮ, ULEHČITI V BŘEMENECH SVĚTSKÝCH A POSKYTNOUTI NASYCENÍ V LAČNOSTI SVĚTSKÉ. A JAK KRISTUS SÁM TOMU PRAVIDLU UČIL, SLOVY I PŘÍKLADY ZVLÁŠTĚ JE USKUTEČŇUJE.

Co řekl Pán o království nebeském, že *jest podobno zrnu hořčičnému, kteréžto, ač nejmenší jest mezi všemi semeny, přece když vzroste, větší jest nežli jiné byliny a bývá strom, pod jehož větvemi hnízdí ptáci nebeští* (Mat. 13, 31): právě totéž může se říci o tomto pravidle Kristově (**o jednom potřebném**), že jakkoli nepatrné jest v očích lidských, přece plody jeho se rozrůstají až k nebesům a do samé věčnosti. Aby to bylo zcela patrné, vizme *nejprve*, jak Kristus sám tomuto svému zrnu dal vyrůstí ve větve velmi bohaté (k užítu ptákům nebeským, t. j. svým věrným, které čeká nebe). *Potom*, jak my sami (napodobující nejlepšího učitele) můžeme toto jeho pravidlo přizpůsobiti ke všem svým věcem a jak výborně ho užiti.

2. Pravím tedy, že Kristus právě tímto zcela krátkým pravidlem učil trojjedinému velkému umění. I. *Jak se dostali z každého labyrintu bludů.* II. *Jak zmocí všechny balvany námah.* III. *Jak dosíci všeliké radosti z čestných rozkoší.*

3. Neboť jestliže někdo ve veškerém konání 1. bude se vyhýbati tomu, aby se míchal do věci nepotřebných, 2. ve všem bude dbáti jen věcí potřebných, a 3. (pokud možno) k původní jednotě je přiváděje bude kráčet po své jednoduché cestě, zdaž nebude snadno s to, aby se vyhnul zmatkům (pocházejícím ze zmateného jednání)?

4. A jestliže někdo v konání 1. nevezme si mnoho věcí najednou na práci, zvláště ne věcí vedlejších, nýbrž 2. jen potřebnými díly, nebo jedním dílem se bude zabývati a 3. jen o ně bude usilovati, dokud nebude dokončeno: zdaž nebude viděti, jak hromada věcí, jež dlužno vykonati, před ním se zmenšuje, kdežto hranice vykonaných věcí za jeho zády že stále vzrůstá?

5. Právě tak při dobrech, jichž člověk v životě vyhledává, a při radostech, jež odtud plynou, jestliže kdo 1. nedychtí po věcech nepotřebných, 2. ani najednou po mnoha věcech, byť by se i potřebnými zdály, a 3. spokojí se tím, co jest a jak to jest; toho sotva zmate, když se zklame ve svých tužbách, neboť dovede svá přání vždy mírniti. Odtud onen výrok Epiktetův: *V životě jest si tak počínati jako na hostině. Když pokrm, který nosí kolem, dojde až k tobě, skromně natáhni ruku a vezmi si, není-li ještě u tebe, na velkou vzdálenost si chuti nechystej. Je-li už pryč, přestaň toužiti.* Jak krásně je to řečeno! A přece je to jen potůček plynoucí ze zřídla moudrosti Kristovy, neboť on osvěcuje každého člověka, přicházejícího na tento svět (Jan 1, 9).

6. Avšak Kristus vykládá své pravidlo (o tom, že *všudy má se dbáti jednoho potřebného*) a užívá ho ještě také zvlášť v jednotlivých případech. Jako na příklad

vyhnouti? Aby zajisté každý mluvil pravdu ze srdce svého (Mat. 5,37) a nic jiného nepronášel než *ano, ano, ne, ne* (Matouš 5, 37). I to by byla nesmírná a vskutku potřebná pomoc od zmatku světa.

13. *Šestý labyrint ve věcech lidských působí rozmanitost vládních forem a z toho vzniklé spory, jež ustavičně znepokojují svět.* Neboť není možno ani dnes ještě dosíci shody o tom, který způsob vlády je nejlepší. Zda by bylo lépe, aby se národ spravoval sám, *vláda demokratická*, nebo aby jej spravovali přední mužové lidu, *vláda aristokratická*, nebo jedna hlava vládnoucí dědičně, *vláda monarchická*? Jedni usilují o ten způsob, druhí o onen a to je provázeno nerozhodnými spory již skoro 6000 let. A co jest tu *jedním potřebným*? Odp. *Dávati, co jest božího, Bohu a co jest císařovo, císaři* (Mat. 32,21) nebo, *poddánu býti všelikému lidskému zřízení pro Pána* (1. Petr. 2, 13), t. j. ať už byl zřízen v lidské společnosti jakýkoli řád, nerušiti, nýbrž chrániti ho. Neboť Bůh lidi stvořil k svobodě nepoddáváje jich žádnému tvorů, ani andělům. Ale protože všudy tam, kde je množství, je i zmatek, není-li množství uváděno v jednotu mocí řádu, ponechal Bůh lidem samým rozhodování o onom řádu, jak věc sama dosvědčuje. Neboť nikdy nedal o oné věci zjevného přikázání, nýbrž jen příklady u živočichů, kteří žijí společným životem: totiž u mravenců *příklad zřízení demokratického*, u včel *monarchického*. U lidí pak, dokud před potopou od otců rodin byli řízeni, bylo zřízení demokratické a částečné aristokratické a nezavrhal ho Bůh. Rovněž ani, když po potopě Nimrod založil monarchu, usiluje uvést pod své panství rodiny a pak národy, což jest původ království a ono *lidské zřízení*, o němž mluví apoštol (1. Petr. 2, 13), nezavrhli toho zřízení Bůh, poněvadž je Bohem řádu.

14. *Kdyby pak o království byla otázka, Čeho je mu potřebí*, bude zníti odpověď podle pravidla Kristova: *Jednoho jest potřebí*, totiž *jednomu království jednoho krále*, jako jednomu tělo stačí jedna hlava, jedné hlavě jeden klobouk, jednomu světu jedno slunce. *Nestačí království na dva krále*, bylo řečeno, tedy ani jeden král na dvě království, jinak bude chyběti harmonická úměrnost. Neboť jako ve stavu manželském věrné spojení jednoho manžela s jednou manželkou vede k manželskému štěstí, tak podobně ve stavu královském jeden *král je spojen s jedním královstvem*, jako jedna hlava s jedním tělem. Jestliže jeden král více království hledá, labyrintů hledá, Sisyfových balvanů hledá, Tantalova hladu a žízně hledá. Vždyť i jediné království, je-li řádně spravováno, stačí, aby způsobilo nekonečnou spoustu starostí (t. j. labyrint).

15. *A čeho tedy bude třeba králi, aby mu království nebylo labyrintem?* Odp. Aby uměl, mohl a chtěl vládnouti. *Aby uměl*: aby znal totiž zákony práva a spravedlnosti, umění války a míru, aby viděl, co se na všech stranách děje a co by se mělo dítí, vlastníma očima a nikoli cizími brýlemi (Přísl. 20, 8). *Koně a mezka je třeba řídit*, praví David, protože nemají rozumu, *než nesmyslné jest, aby král, jenž jiné řídí, byl od jiných řízen*. Vyžaduje se také, aby vládnouti *chtěl*: t. j. aby se nedal lenosti nebo

A jestliže této rady vskutku vznešené a nebeské, dané Kristem a duchem jeho křesťané nechápou, kéž alespoň nepohrdají onou prostší radou (od křesťanských právníků podanou), jak by si zkrátili nepřírozené, rozvláčné a zhoubné procesy obvyklého právního jednání. Nebo aspoň ať dovolí vedle *míst*, kde se soudí podle přísného práva zřídit na kterémkoli území *tribunál mírnosti*, kde by čestní soudcové, kteří by byli nikoli pro zisk, nýbrž z lásky k míru sluhy spravedlnosti, rozhodovali podle přirozeného práva dobrého zdání spory vzniklé z lidské slabosti mezi lidmi zbožnými a mírumilovnými nebo chudými.

11. Čtvrtý labyrint v lidských stycích je *přemíra a lichost titulů a pyšná a při tom prázdňá nádhera v obřadnostech, jichž stále přibývá*. Neboť tak daleko to došlo, že skoro nikdo již nedbá o věci vážné, všichni však o věci malicherné, takže není marné pořekadlo: „*Svět obřadnostmi je spravován*“. Rovněž: *Veškerý svět hraje divadlo*. Vždyť je všude více pochlebenství a lichocením než pravdy; všude se naskýtají stíny bez těla, peří bez ptáka, koňský postroj bez koně, hůl bez pastýře, plášť bez filosofa, hlas bez mysli, t. j. pouhá jména bez věcného obsahu. Jen když něco naplňuje zrak, sluch a fantasi, po vnitřním obsahu nikdo hned tak nepátrá. Uvedu příklad: *Má-li vládce poslati poselství do ciziny, co se hledá?* Podle nejnovějšího způsobu osoba vzácná, nesmírné komonstvo, mnoho nádhery a tedy hojný náklad ze státní pokladny. Po způsobu Kristově však tu není ničeho potřebí, leč *muže rozumného a spolehlivého*, třeba by byl poslán zcela sám. Takového vyslance poslal na svět Bůh, syna svého jediného, skromně, bez nádhery a hluku konajícího své poslání, až na zemi soud byl dokonán (Jer. 42,1. 5). Toho však svět nedbá a neučí se oceňovati věci podle jejich skutečné hodnoty, nýbrž podle skvělého povrchu, a tím sám sebe mámí a bez konce se zaplétá do svých lidských zmatků.

12. Z tohoto nejhoršího zlovyku, dávati přednost stínům před věcmi, vznikla jiná *nákaza tísnící a hubící lidskou společnost, porušovati totiž božská a lidská práva libovolně*, jen když je naděje, že člověk upevní stav, který si učinil cílem. Nazývají to *zřetelem ke skutečnému stavu* a rozumějí tím dělati vše, co by sloužilo vlastnímu prospěchu, při čemž nejsou překážkou žádné smlouvy a sliby. Jestliže se však tohle dovolí (a podle příkladů jedněch žádají druhí, aby se jim to dovolilo), bude veta po vzájemné důvěře mezi lidmi, nic nebude bezpečno před věrolomností, nebude již vládnouti právo, nýbrž násilí nebo lest. A tak veškeré lidské věci budou pouhým labyrintem bez východu, pouhými balvany Sisypfovými, jichž nelze nikde upevniti, a všechny naděje na sousedskou lásku a svornost budou pouhými prchavými jablky Tantalovými; konečně celý svět bude rejdištěm lidí licoměrných, posmívajících se Bohu a hněvajících Boha. *Zběhejte ulice jeruzalémské, praví Bůh, a hleďte v ulicích jeho, naleznete-li muže, jenž to by učinil soud a vyhledával toho, což pravého jest, a odpustím jemu. Ale i když přísahají, křivě přísahají* (Jer. 5,1, 2). Poněvadž však se tam dodává: *O, Hospodine, zdali oči tvé nepatří na pravdu?* (v. 3), zdaž se tím nedává rada, jak se hněvu

doporučuje ve všem proti mnohosti nebo přílišnosti nit jednoduchosti, jež by člověka vyvedla ze všech labyrintů. Ukáži to na několika příkladech, aby bylo ostatnímu snáze rozuměti. 1. Ve zmatcích lidských zvyklostí volával po návratu k prvotnímu jednoduchému zařízení jedné každé věci, řka: *S počátku nebylo tak* (Mat. 19, 8). 2. Od chyby těch, kteří se zabývají mnohými věcmi, odvracel své učedníky ztížením jejich vlastního úkolu, na příklad: *Králové národů panují nad nimi, a kteříž moc mají nad nimi, dobrodincové slovou. Ale vy ne tak. Nýbrž kdož největší jest mezi vámi, budiž jako nejmenší* atd. (Luk. 22, 25). 3. Aby je od ctižádosti odvrátil, pacholátko uprostřed nich postavil, káže jim, aby je následovali (Mat. 18, 2). 4. Před lakotou, aby jich uvaroval, řekl jim, aby pohlédli *na ptactvo nebeské a lilie polní*, jak od otce nebeského jsou živeny a odívány, aniž samy oč úzkostlivě pečují (Mat. 6, 25 atd.). 5. Od starostlivého uvažování o budoucím nebezpečí volal je k naději v slíbenou pomoc (Marek 13, 11 a Luk. 21, 14). A tak mluvil v nesčíslných případech.

7. *A což, jak si máme ulehčiti v marných únavných námahách?* Radil, abychom odložili přílišnou starost o věci pozemské a spolehli na otcovskou péči boží (Mat. 6, v. 25 a 32), nebo i věci samé abychom odvrhli (byť i samy v sobě jinak dobré byly, jsou-li přes to příčinou obtížných starostí); jako když řekl mládenci, toužícímu po ctnostech, jemuž však překážely těžké starosti o statky jeho: *Jdi a prodej statek svůj a rozdej chudým a pojď, následuj mne* (Mat. 19, 21). Nebo, když povinnost působí starosti, jichž svrhnouti se sebe nelze, radí k píli a k vytrvalé práci, *až by práce prací byla překonána*. Neboť řekl komusi, jenž váhal ho následovati, dokud si neuspořádá nějaké jiné věci: *Žádný, kdož vztáhne ruku svou k pluhu, ohlídal by se nazpět, není způsobilý ke království božímu* (Luk. 9, 62), t. j. dělej, co děláš, a nechej prodlévání. A tak jeho samého, když dílo vykoupení na sebe vzal, nebylo lze zlomiti žádnými námahami, dokud nemohl říci umíraje: *Dokonáno jest*. (Jan 19, 30).

8. Jak konečně upotřebil Pán pravidla svého (o jednom potřebném) v tom, jak dosíci žádoucího dobra a jak ho užívat? *Nejprve učil, že nemáme rozšiřovati svou žádostivost na věci nepotřebné*. Jako když se nechtěl státí pozemským králem, nebyv k tomu poslán (Jan 6, 15) ani rozdělití dědictví nebyv ustanoven soudcem obecním (Luk. 12, 14). Rovněž když učil, že pro zachování života máme otce nebeského jen za chléb vezdejší prositi, t. j. nikoli za mlsky nebo lahůdky, hrdlo dráždící, nýbrž za to, co lze míti nejjednoduššího. Potom dlužno se spokojiti tím, *čeho poskytuje otcovská starost boží, ať je to jakékoli*. To sám opravdu ustavičně činil a učil tomu své učedníky. Odtud onen výrok apoštolův: *Naučil jsem se dosti míti na tom, což mám. Umím i nasycen býti i lačněti, totiž hojnost míti i nouzi trpěti. Všecko mohu v Kristu, kterýž mne posiluje* (Fil. 4, v 11, 12, 13). Konečně, že si spíše zvyká nouzi a nedostatku věcí lahodných než stále pohotové hojnosti a dostatku. Tak totiž Kristus, ač byl bohat, chudým se chtěl státí pro nás, (t. j. aby nám příklad dal 2. Kor. 8, 9), a často se postiti, také i po čtyřicet dní, ač svou božskou mocí mohl stvořiti chleby, jak ukázal nasytiv několikrát

hladové zástupy. A místo předložené sobě radosti strpěl kříž a opováziv se hanby, posadil se na pravici boží (Žid. 12, 2). A jehonásledující věrní učedníci jeho apoštolově *chovali se jako boží služebníci v mnohé trpělivosti, v utištěních, v nedostatcích, v úzkostech, v ranách, v žalářích, v pracích, v bděních, v postech* (2. Kor. 6, 4, 5) *skrže slávou i pohanění, skrže zlou i dobrou pověst, jako bludní, a jsouce pravdomluvní; jako neznámí, a jsouce známí; jako umírající, a jsouce živi; jako smutní, a však se vždycky radující; jako chudí, však mnohé zbohacující; jako nic nemající, avšak všemi věcmi vládnouce* (v. 8. atd.). Ejhle, jak jiná je tato píseň než píseň Tantalů světa.

9. Je z toho patrné, jak výhodnou cestou k pravému štěstí je filosofie Kristova, *sjednotiti se v sobě a s Bohem a v Bohu a nerozptylovati se mimo sebe, po věcech: nebo, je-li čeho potřeby, nikoli dále za to, čeho je potřeby. Kdo se tomu od Krista naučí, sotva zbloudí od svého cíle, blaženosti; sotva podlehne pracím, jež se mu naskytou; sotva se zklame ve svých touhách* (t. j. klidu mysli a radostech svědomí). *Spokojí se podle nauky Kristovy jedním Bohem; a jedním prostředníkem mezi sebou a Bohem, Kristem; a jedním vnitřním*

učitelem, potěшитelem, posilovatelem Duchem Sv.; a jedním světlem víry a jedinou kotvou naděje, modlitbou a ustavičnými vzdechy k Bohu; a jedním dílem dobrým sobě svěřeným, t. j. láskou k bližnímu, jak by kde mohl komu pomoci; konečně trpělivostí v protivnostech; nebo aby nepotřeboval vůbec trpěti, úplným odevzdáním své vůle do vůle boží. Neboť kdo se zcela oddá do vůle boží, ten stejně pohlíží na dobro i zlo, radost i bolest, život i smrt, jako na jedinou pravou cestu z běd k šťastnému konci, kterou nás vede Bůh slitovník.

10. My pak, nejsme-li zkaženými učedníky toho, jež za mistra prohlašujeme, nuže, jděme v jeho stopách a horlivě užívejme v jednotlivých svých strastech zlatého jeho pravidla o jednom potřebném. To jest, vizme, jakým způsobem by se 1. každý člověk zvlášť, 2. každé shromáždění mládeže zvlášť, t. j. škola, 3. kterákoli obec, 4. kterákoli církev a 5. konečně celý svět (kdyby chtěl slyšeti prospěšné rady) *mohly rychle, bezpečně a k věčné své radosti zbaviti svých labyrintů, Sisyfových balvanů a Tantalových klamů* (čímž všim nyní trpí všichni).

spisovatelů, že se tudy jde jako nejhustšími lesy a nekonečným hloží. Kéž by bylo nikdy nenapadlo filosofům, medikům a theologům napodobiti tento zlozvyk (voditi totiž čtenáře oklikami a zdržovati ho). Avšak skoro se již nevydá nová kniha, aby nebyla vycpána dlouhým seznamem spisovatelů: a to i tehdy, když toho není nikterak třeba, nýbrž proto, aby se ukázala velká sečtělost. Jako by věru bylo velkou slávou chlubili se, že jsem chemikem a při tom býti přelévacem; nebo slibovati světlo a šířiti tmu. Pravdivě napsal v nové době muž opravdu moudrý: *Poněvadž je život krátký a umění dlouhé, nikdy ho neobsáhneme, leda ve zkrácené podobě. Tak však ho nikdy nepodá ten, kdo píše ne knihy, nýbrž svazky jako slon, a to, co píše, dokazuje nikoli věcmi, jejichž pravdivost je makavá, nýbrž přivádí si zástupy svědků prosbami nebo za peníze zjednaných, nebo i takřka za vlasy přitažených.*

8. Rozmnožují labyrinty práva i sama veřejná jednání a soudní procesy, neboť advokáti se domnívají, že to patří k jejich umění překrucovati je na tisícero způsob. Na tu věc si již Bernard stěžoval, že křesťané žijí nikoli podle zákonů Kristových, nýbrž podle světských zákonů, jež pocházejí od pohanů. A původ toho vidí v té věci, že špatnost lidská si netroufá řídit se zákonem božím: neboť Kristus jiné soudné stolice nezřídil než svědomí, jak doma v soukromém životě, tak v církvi: *Ach, jak bychom byli šťastni (praví) kdybychom nepotřebovali jiných soudných stolic: a nikdo by nehledal máje zlé svědomí obrany u advokátů a svědků jinde získaných.* Tak praví ten theolog v knize „*De consideratione*“. Ale i někteří právníci poznali, jak na obvyklém právním procesu u křesťanů není nic křesťanského; a mezi nimi Mikoláš Vigelius, jenž vydal německou knihu (Richterbüchlein r. 1579) a ukázal v předmluvě, co škody působí věda právní (jež nyní vládne) i slávě boží i obecnému prospěchu. V knize pak samé vykládá, jak by bylo lze řídit soudy ve všech přiházejících se sporech jednoduše, snadno a spravedlivě. Konečně v řeči k stavům říšským, kterou ke spisu přidal, pátraje po příčinách, proč byla porušena věda právní, uvádí mezi jiným zneužívání výmluvnosti; chce učiniti zjevným, že, kdyby křesťané byli křesťany (znalými jednati i mluvití pravdivě), veškerá znalost lidského práva by byla zbytečná.

9. Podobně učil Octavius Pisani v knize, kterou nazval „*Lycurgus Italicus*“ a která byla přeložena do latiny a vytištěna v Sulzbachu roku 1666 s takovýmto titulem: *Zákony, podle nichž se vykonává práva, rychlá a pohotová spravedlnost, bez výloh a obtíží sporných stran a bez advokátů, prokurátorů a procesorů atd. a bez jiných knih, poněvadž tahleta všechny nahradí způsobem přesnadným a všem lidem obecným, aby byla podle ní vykonávána spravedlnost nejpravdivěji a nejhbitěji, pokud je to na tomto světě možné.*

10. Kristus zajisté mezi prostředky k zachování míru uvedl jediné *trpělivé snášení bezpráví*, uče, že jediné stačí, abychom se vyhnuli všem obtížným procesům právním (Mat. 5, 38 atd.). Petr pak přidal: *A kdo jest, jenž by vám zle učinil, jestliže budete následovníci dobrého? Ale kdybyste i pak trpěli pro spravedlnost, blahoslaveni jste* (I. Petr 3, 13).

5. Že množství vládnoucích není obci prospěšné, bylo pozorováno po všechen věk. Odtud onen výrok: *Vladařů mnoho je nedobrá věc: jen jeden buď vladař* a ono přísloví: *Panovníka množství zhubilo Karii*. Neboť kdykoli péče o tutěž obec nebo království se svěří více lidem, snadno se jejich náklonnosti rozcházejí (protože kolik hlav, tolik smyslů) i rozdělují se na strany. Neboť tu hledá každý svého prospěchu, a koho může, táhne za sebou a rovněž ani ostatní nezanedbávají svých cílů. Proto dala příroda každému živému tělu, třebas mělo přecetné údy (jako je tělo člověka, slona, velryby) jen jednu duši. Ačkoli pak ve svobodných republikách mnozí jsou voleni ke správě státu, přece toto množství pojí určité zákony svornosti, takže celý senát je jako jedna duše pod jedním konsulem jako hlavou. Jestliže by došlo k mimořádně velkým roztržkám, je prostředkem proti tomu utéci se k jednotě: veškerou moc přenést na jednoho člověka. Ten se nazýval v Římě *diktátorem* a jeho zřízení mělo vždy zdárný výsledek. Hle, tak zřejmě i zde se potvrzuje pravdivost pravidla Kristova, že **jednoho jest potřebí**.

6. *Stran zákonů může vzniknouti pochybnost, zda by nebylo prospěšné míti určité zákony pro veškeré lidské jednání. Neboť kdyby byli lidé jimi na všech stranách omezeni, neodvážili by se nikde vybočiti. Avšak tu odpovídá apoštol: Kde není zákona, tu ani přestoupení (Řím. 4,15), kde tedy jsou zákony mnohé, jsou přestoupení mnohá. Protože přes zákaz jdeme vždy dál, ba touhu odpor v nás budí, jak postřehl pohanský básník. Pravdivé jest, co říkají právníci: Ze špatných mravů se rodí dobré zákony. Je však také pravda, že čím více je zákonů, tím snáze slábne lidská paměť, drzost pak se tím jen vyzývá. Žalostný příklad máme na národě židovském, jenž byl od Boha nejlepšími zákony přede všemi národy vzdělán (Deuter. 4, 6, 18) a přece hřešil ohavněji než všechny národy (Ezech. 5, 6, 7). I my sami křesťané jsme toho příkladem, Neboť máme corpus iuris civilis (zákoník občanský) od císařů římských, obsahující nekonečně více zákonů než je zákonů Mojžišových, a mimo to od římských papežů kanonickým právem dvojnásob rozmnožený. A jaký pak je přes to z toho prospěch pro nápravu mravů! Nikde na světě se nepáší větší ohavnosti. Ó, jak hlasitě tu musí člověk volati: Jednoho jest potřebí. A co jest oním potřebným? Jedno desatero, v němž Bůh shrnul všechna svá přikázání. A jak velkých labyrintů bychom mohli býti ušetřeni, kdyby učitelé práva tomu jedinému chtěli účinně vyučovati a lid křesťanský účinně se tomu učit. Což teprve kdybychom zachovávali Kristův stručný výklad desatera „miluj Boha a bližního“. Pak by se brzy ukázalo, že *spravedlivému není uložen zákon* (I. Tim. 1, 9), t. j. že těm, kdo se Boha bojí a své bližní milují, není třeba mnoha zákonů; svědomí samo by každého naučilo všemu, čím by se mohl a chtěl plně zalíbiti Bohu i lidem.*

7. *Co řekneme o vykladačích zákonů (které zovou právníky)? Zda zmenšují nebo rozmnožují zmatky toho učení? Říkají, že zmenšují, skutečnost však mluví o opaku. Neboť tolik set a tisíců svazků se naškrábe a v každém svazku se uvádí tolik nových a nových*

NA NĚKOLIKA PŘÍKLADECH SE UKAZUJE, JAKÝM ZPŮSOBEM MŮŽE KAŽDÝ ČLOVĚK SÁM U SEBE MOUDŘE UŽÍTI KRISTOVA PRAVIDLA O JEDNOM POTŘEBNÉM, ABY MU DOBŘE BYLO PO CELÝ ŽIVOT I V HODINĚ SMRTI I PO SMRTI.

Pravím na několika příkladech, poněvadž není třeba se šířiti o věci, ježž užiti je nekonečné, a stačí několika málo příklady odhaliti smysl pravidla a ukázati, v jak rozsáhlé míře skýtá užitek. A sice nejprve, v této kapitole, se zřetelem k sobě samému.

2. Ptal-li by ses, *co jest člověku nejprve a nejvíce potřebné*, odpověď bude zníti: sám sobě, t. j., *aby se naučil sám sebe znáti, sám sebe spravovati a sám ze sebe užitek míti*.

3. *Co tato slova znamenají?* 1. Člověk má sám sebe znáti, aby věděl, že není jen pouhým stvořením (jako nebe, země, slunce, strom, slon atd.), nýbrž že jest uprostřed mezi stvořitelem a stvořeními, jaksi obraz svého stvořitele, zástupce, sluha, sám však stvoření ředitel a pán; malý svět a malý Bůh. *Za druhé* má uměti *sám sebe spravovati*, tak jako malý Bůh malý svůj svět. Odtud je onen moudrý výrok mudrcův: *Chceš-li býti králem, dám ti království, spravuj sám sebe. Konečně jest třeba člověku, aby dovedl sám ze sebe míti užitek*, t. j. na žádné stvoření nespolehati více než sám na sebe a nehledati v žádném stvoření více radosti než sám v sobě podle přísloví: *Sám sobě světem buď a ve světě nehledej sebe*.

4. *Jakým způsobem člověk sám sobě jest světem?* Odp. Všechno své v sobě má, nic ze svého nezanechává mimo sebe jako kruh nebo koule. Nejlépe tedy najde člověk sebe v sobě samém, nikde jinde, Neboť pak najde snadno v sobě Boha a vše. Boha tím způsobem, jako každá věc může býti spatřena nebo nalezena ve svém obraze. Všechny ostatní věci tím způsobem, jako věc ze svých stop bývá poznávána, poněvadž všechna stvoření jsou stopami Stvořitelovými. *Jestliže pak spravovati dovede člověk sám sebe*, dovede spravovati i jiného člověka, poněvadž přirozeností se mu podobá a podobné správy potřebuje. *Naučí-li se konečně člověk ze sebe míti užitek*, dovede užívat i jiných dober jemu určených. *Tedy sama sebe znáti, spravovati, ovládati a užívat jest člověku první potřebou*.

5. Vlož toto šíře, můžeš-li. Odp. Chci, aby člověk očekával svou blaženost sám od sebe a od podstatných svých částí, *těla, ducha a duše*, a ne od vnějších podřadných věcí, t. j. *od pokrmů, šatu, obydlí, jmění, lidské přízně* a od podobných přívěsků života. Ty bývají zpravidla, užívá-li se jich nemoudře, spíše břemenem než ulehčením, překážkou spíše než pomoci, na škodu spíše než na prospěch. Neboť značně rozmnožují labyrinty života, Sisyfovy balvany a Tantalovy klamy a tím pravou blaženost bez pochyby ruší. Moudře tedy budeš jednati, kdo ceně si podstatných částí sebe (*těla, duše a ducha nesmrtelného*, ježž jsi obdržel přede všemi viditelnými tvory) a jsa přesvědčen, že jsou tvým

KAPITOLA VII.

jměním (jako pole, zahrada i sad tvůj), bys je ošetřoval a odtud sklízel ovoce žádoucí své blaženosti.

6. Čeho bude k tomu potřebí, abych sklízel sám u sebe toto ovoce? Abys věděl, odkud tobě vzchází a co máš dělati, aby zdárněji vzcházelo.

7. O tom chci být poučen. Všechno tvé dobro, člověče, plyne ti z obrazu božího (k němuž jsi stvořen): a tím šťastněji ti poplyne, čím více se připodobníš k praobrazu svému, k Bohu. O to právě všemi silami se máš snažiti, jak tě již k tomu pohánějí samy touhy vrozené tvému srdci, (a srdci všech lidí). Neboť jako Bůh I. *jest a žije*, II. *může*, cokoli chce, III. *ví* všechno, IV. *rozumí* tomu, co ví, V. *chce a vyvoluje* dobro, VI. *činí*, cokoli chce, VII. *má* vše, VIII. *užívá* všeho, IX. *vyniká* mezi svými tvory, X. *s nimi i rozmlouvá*, sám se jim zjevuje, XI. *miluje* je a chce, aby zase od nich byl milován, XII. *blažený jest* plností svého dobra na věky: tak i člověk přirozeně: touží po tom, aby 1. *žil*, 2. *byl silen a zdrav*, 3. *věděl* vše, co jest, 4. *a rozuměl* tomu, 5. *volil* to, co se mu líbí, 6. aby podle možnosti *usiloval* o dosažení toho, co si vyvolí, 7. aby mnoho *měl*, 8. toho, co získal, aby *užíval*, 9. aby vynikal *a čest měl*, 10. aby *byl výmluvný tak*, aby své myšlenky s jinými mohl sdělovati, 11. lidi aby měl: sobě *příznivé*, a 12. Boha *milostivého* k plnému zabezpečení svého štěstí. Nestvůrou v lidské podobě a ne člověkem by byl ten, kdo by se nestaral o tyto věci.

8. A nechybí člověku moc toho všeho dosíci, jestliže správně dbá prostředků shodných s těmi touhami. Neboť *veškerý život tělesný jest věc ústrojná*, jež může býti zachována nebo porušena, podle toho, zachovají-li se nebo poruší ústroje. 2. *Právě tak i zdraví samo*. 3. *Věděti vše může ten, kdo má pět zdravých smyslů*, poněvadž před těmi leží celý svět. 4. *A rozuměti tomu mohou ti, kdo mají zdravou mysl a nejsou líní k tomu, aby práci vynaložili na vypátrání příčin*. 5. *Úsudek míti o věcech a výběr činiti, komu pak to není dovoleno?* 6. *Vykonáno může býti od člověka vše, k čemu má ústroje, aby to vykonal*. K čemu však se mu jich nedostává? 7. *Zdaž nemůže míti i dobra všelikého*. Tak svůj dům nám k obývání věnovaný, svět, všemi dobry obdařil Stvořitel. 8. *Užívati dobra může každý, neboť vše bylo učiněno velmi dobrým*. (Gen. 1, 13). Ovšem bylo vše zkaženo hříchem: milujícím Boha však všechny věci napomáhají k dobrému. (Řím. o8, 28.) 9. *Aby vynikl, může se podařiti komukoli, jen když bude věděti, co opravdu to jest vyniknouti a která je ta správná cesta, po níž se spěje k opravdové výši*. (Vynikáme totiž již samým právem stvoření nade všechny viditelné tvory, dobrodiním pak vykoupení i nad samotné anděly, posvěcením konečně se vznášíme až ke společenství božské přirozenosti. Jak je to vznešené! (Žalm 8, 6, 7, Žid. 2, 16, 2. Pet. 1, 4.) 10. *Státi se výmluvným je možno každému člověku, který od Boha obdrží zdravou mysl, jazyk a uši; však jen málokteré zbaví těchto ústrojů nešťastná náhoda*. 11. *V mravech uhlazeným a lidské přízně hodným proč by nebylo možno učiniti kohokoli, kdo by jen chtěl zachovávat zákony slušnosti*. 12. *Na konec proč by nebylo možno v lásce a poslušnosti s Bohem se spojití člověku, jenž by se*

JAK BY POLITIKOVÉ MOHLI VZÁJEMNÉ STYKY LIDSKÉ SPOLEČNOSTI PODLE PRAVIDLA KRISTOVA TAK ŘÍDITI, ABY BYL POKOJ VE VEŠKERÉM ŽIVOTĚ RODIN, OBCÍ I KRÁLOVSTVÍ.

Co pak jest jedním potřebným, když jde o to, aby byl zachován pokoj? Je to svornost, onen tmel duchů, jenž drží pohromadě všechny údy společnosti, neboť jestliže příliš se rozcházejí mínění, záliby, snahy a usilování, je veta po bezpečnosti. *Všeliké království proti sobě rozdělené zpusťne*, praví Kristus: tak nutně jako budova, když se uvolní vazy střech, stěn, sloupů a základů, nutně se zřítí.

2. *A čeho jest potřebí k zachování svornosti?* Odp. Řádu v osobách i v činech: aby jedni byli nadřizení, druhí podřizení a každý aby věděl, které místo je vhodné ke kterému činu a který čas. A to vše svobodně, bez přinucení, a z rozumné úvahy beze lsti a přetvářky. Neboť lidská povaha chce býti ovládána lidským způsobem, spíše býti vedena než vlečena, spíše býti přemluvena než přinucena, neboť byla stvořena k obrazu božimu rozumnou, svobodnou a zcela svéprávnou. Umění vládnouti se zakládá tedy na moudrosti, nikoli na síle, na opatrnosti, nikoli na úskoku. Neboť povaha lidské přirozenosti nemůže býti horší než zvířecí: a vůl, pes, kočka a kterékoli jiné zvíře nedovolí, aby se s ním krutě nakládalo, a když je podrážděno, hned kope, kouše, trhá nebo (může-li) prchá. Také ušlechtilý kůň zkušeného jezdce rád nese, nezkušeného shodí: čehož zakusil nejen Alexander se svým Bukefalem, nýbrž i Roboam se svým královstvím a nesčíslní jiní. Zkrátka tedy vyžaduje se k dokonalé svornosti buď důstojná rovnost nebo jak důstojná vláda, tak důstojná poslušnost, neboť obecná **svoboda** (jakoby obecné věno lidské povahy a obecný znak božského obrazu, jenž je v nás) je vůdkyní a světlem svobodných činů.

3. *Co však obecná svoboda? Vždyť ta snadno přechází ve volnost a nevázanost a působí zmatek*. Odp. Které pak věci se nezneužije, byť byla sebe lepší? Či snad proto odvrhneme vše? Zneužívání svobody nutno zamezovati *zákony*, jež jsou uzdou všech vybočení. Zákonům jest pak určití *strážce, úředníky*, kteří obdaření vážností a mocí, odměňují dobré a trestají zlé. Tak se snadno dosáhne toho, že bude pokoj všeobecný, tak aby každý čestně žil, nikomu neubližoval a každému přiznával jeho práva.

4. *Kde se tedy běře v poměrech lidských tolik zmatků a labyrintů?* To je tím, že se zanedbává jedno potřebné a připouští se mnoho věcí *nepotřebných*. A které to jsou: I. *Množství vládnoucích*. II. *Množství zákonů*. III. *Mnoho vykládačů paragrafů, kteří matou veřejné soudy*. IV. *Množství vnějších obřadností, jež zastíňují pravou podstatu věcí*. V. *Pohrdání zákony a porušování jich, což jmenují přihlížením ke skutečnému stavu*. VI. *Vzájemná revnivost vládců*. VII. *Konečně zjevné války a zvířecí zběsilost*.

k němu přišlo. A nevím, proč by bylo pochybovati o tom, že toto dílo (kdyby bylo možno je dokončiti) by bylo k velkému užitku nejen učencům a školám, nýbrž vůbec pokolení lidskému (neboť by to byla jakoby nit, která by z nekonečných labyrintů šťastně ukazovala cestu). A přece se našli lidé, kteří tento plán buď tupili jako neužitečnou všetečnost, nebo jej zavrhlí, poněvadž prý té věci nelze provést; jen velmi málo bylo těch, kteří jej ocenili a přání přidali, nebylo však nikoho, kdo by přiložil ruku, ačkoli moudřejší poznávali, že tak velké dílo je nad síly jednoho člověka.

26. *Jaká pak tedy plyne z tohoto Kristova pravidla rada pro školy?* Odp. Kdyby se rozhodly úplně ho následovati, nutně by si vzorem učinily *jednoho jediného učitele*, Krista, a nechaly by ostatních vůdců všech (zvláště ze slepého zástupu pohanů). *Rovněž jediné knihy boží* by se rozhodly následovati a rozmanitých knihoven lidských by nedbaly nebo jen s největší opatrností by si z nich knihy vybraly a uvedly je v souhlas s božskou moudrostí. *Konečně* by si zvolily *metodu Kristovu*, která se veskrze v činech jeví vyhledávajíc pravdu, a nikoli nádhery a vnější lesk, a bleskem sráží ty, *kteří praví, ale nečiní* (Mat. 23, 3).

27. Jestliže pak university zachovávají zděděný způsob (že se přednáší na čtyřech *fakultách*, *filosofické, medicínské, právnické a teologické*), bylo by dobré, aby všude byl přidán **profesor potřebných věcí** nebo **střídmosti**, který by poučoval ve veřejných přednáškách a v soukromých cvičeních, *čeho všeho by mohli lidé moudře postrádati*. Rovněž by bylo velmi užitečné *zříditi profesora lakonské výmluvnosti*, jenž by jinochy učil, aby spíše obratně jednali než mluvili a odnaučoval je liché asijské mnohomluvnosti. Neboť i to je částí božské Kristovy moudrosti, *uměti mlčeti a mluvití jen, co je třeba*, ať oslovujeme Boha, ať lidi (Mat. 6, 7). Neboť těžký soud je ohlášen od soudce živých a mrtvých za každé, i jediné, prázdné slovo (12, 36).

nevzpíral slyšeti onen božský výrok: *Okuste a vizte, jak dobrý jest Hospodin*. (Žalm 34, 9.)

9. Již tedy nic nezbyvá než se podívati, jak by tak důležité věci, jsou-li možné, staly se snadnými. Nuže zkusme, zda snad i tomu by nás nenaučilo Kristovo pravidlo o *jednom potřebném*. *Čeho jest třeba k zachování života a stálého zdraví?* Odp. Bedlivosti, abychom zachovávali to, co posiluje život a zdraví a vystříhali se opaku, t. j. aby ses vyhýbal tomu, co škodí zdraví a užíval toho, co je udržuje. Zdraví pak škodí, vně poranění, rány, pád a otřes nebo pohmoždění, uvnitř vše nemírné, jako prudké teplo nebo mráz, přílišný pohyb nebo klid, přeplnění pokrmem nebo nápojem nebo zase přílišné vyprázdnění, ať hladem, ať posty, a léky atd. Prostředky zdraví udržující jsou: *dobrá dieta a úcta k Bohu i k lidem*. *Dieta* jest rozumná mírnost ve stravě, v pohybu, ve spánku a v jiných věcech před chvilí připomenutých: neboť mírné jich užívání prospívá, nedostatek nebo nadbytek škodí. *Úcta pak k Bohu a k lidem* jest snaha nikoho nedráždit, t. j. nevyzývat, aby škodil. Jestliže tedy svému žaludku dáš vhodné pokrmy a tělu přiměřený pohyb i klid: myslí pak osvěžení a čestné potěšení, Bohu konečně, Pánu svého života, zbožnou úctou a poslušností a lidem, co komu patří, proč pak bys neměl dobré naděje? Zdaž v takové péči o život a zdraví sám Kristus a jeho svatí nepředcházeli příkladem?

10. *Aby člověk mnoho dobrého věděl a při tom přece zlého nedovedl, k tomu vede jen tato jediná potřebná cesta:* aby se smyslem předkládalo, co dlužno věděti, a co nikoli, to aby se před smysly skrývalo. Neboť oko, ucho a jiné smysly na své předměty se hned vrhnou: jen pomalu jim poskytuj a nezahrnuj jich. Co pak se skrývá, to zůstává skryto.

11. *Aby někdo, kdo ví, že něco jest, také rozuměl, co to jest,* k tomu jest nutno nahlédati v příčiny a důkladně je zkoumati. Chceš-li tedy věci rozuměti, pátrej horlivě, *1. k čemu ta věc je, 2. ze kterých částí se skládá, a 3. jakými svazky jsou části ty spojeny*. A brzy budeš viděti, co ta věc je. A když takovou péčí nebudeš plýtvati na věci nepotřebné, proč by nestačila na věci potřebné?

12. *Aby člověk dovedl správně užívati svobody vůle a nikoli zneužívati, musí si zvyknouti zdržovati se vždy všeho nedovoleného* a ve věcech dovolených dělati rozdíl, totiž ptáti se u věci *dovolené, je-li také potřebná*. Tato ctnost (zdržovati se věcí nedovolených vždy, dovolených často) právem se pokládá za vrchol ctnosti: vždyť opravdu *nikdo není svoboden, kdo sama sebe v moci nemá*. A naopak:

větší je nad sebou zvítězit než přepevných hradeb dobyt, neb výše již ctnost ani nemůže spět.

13. *Aby byl člověk v ctnosti horlivě činný, i k tomu jistě vede pravidlo Kristovo*. Neboť lidská povaha jest sama sebou živá, raduje se z pohybů a činnosti (někdy více, někdy méně) a potřebuje jen rozumného řízení. (Neboť jako mysl stále o něčem přemýšlí a vůle se stále pro něco rozhoduje: tak výkonné schopnosti nemohou se nezabývat vykonáváním úmyslů a rozhodnutí. Vnějších pobídek tu není vůbec třeba, každý je nosí sám v sobě, jest třeba jen řízení, aby se nespouštěným chvatem nevyjelo z kolejí.) Když tedy

zabráníme naší schopnosti, aby se nerozptylovala po věcech nepotřebných, nutně se s větším úsilím obrátí k tomu, co jediné se jí naskýtá, to jest k věcem potřebným. Ó, jak znamenitý to výsledek!

14. *Rovněž k tomu přispívá velice toto pravidlo Kristovo, aby člověk nemusil mnoho škodlivě pracovat a aby spíše měl hojnost.* Neboť Bůh ve své stálé dobrotnosti stále rozděluje svá dobrodiní, jen kdyby nám nechybělo rukou, abychom je mohli přijímati. A také naše přirozená povaha není sama o sobě nenasycená, nýbrž jen někteří se tak tu a tam domnívali. Kdo tedy svých tužeb nerozšiřuje za hranice potřeby a spokojuje se věcmi potřebnými, přicházejícími z ruky boží, tomu stačí to, co jest mu dáváno, ať v množství jakémkoli; a z mála žije se blaženěji, protože se žije méně rozptýleně. Naopak zase, komu *nestačí Bůh a jeho ctnost, tomu nestačí nic*: bude strádati, i kdyby měl celý svět. Tedy umění, v Bohu se opravdu obohatiti, spočívá v *modlitbě, v práci, v šetrnosti a střídmosti.*

15. *Kristovo pravidlo dále způsobuje, že muž spoléhající na Boha a na ctnost, příjemně užívá svých dober a před zly jest bezpečen.* Neboť když střídme žije, spokojuje se věcmi potřebnými a neobklopuje se hojností věcí nepotřebných, nedráždí chtivosti jiných, aby mu záviděli jeho skrovný los a nástrahy mu strojili: žije Bohu a sobě příjemně, Boha stále chvále, avšak s myslí střizlivou, od zmatku věcí osvobozenou, stále konaje něco dobrého. Nebo přimísí-li se v to nějaká nehoda, snáší vše, uvažuje o osudu lidském a o božské prozřetelnosti, jež se stará o všechny naše věci.

16. *Totéž pravidlo Kristovo způsobuje, že muž oddaný Bohu a ctnosti a starající se jen o věci potřebné, požívá cti v životě dospívaje k ní trojí cestou:* I. Tím, že ani na sebe, ani na žádného člověka, ani na žádnou věc nedopouští nic nečestného. II. Že hledí nikoli zdáti se dobrým, nýbrž býti. III. A při tom nedbatí tak lidí, jako Boha, ochránce pravdy, a vlastního svědomí, vnitřního svého svědka. Pakli kdo takovým vpravdě budeš, budeš ctěn před tváří Boha a andělů jeho a zbožných lidí, jsa nejvěrnějším obrazem Boha, jenž jest pravda: ať žíti budeš na světle veřejného života nebo v přítmí svého soukromí. Neboť to o věci nic nerozhoduje, zda tě chátra ctí nebo ne, neboť chátra věcem nerozumí a často uctívá místo oltáře kloaku. Těch nedbej, nýbrž hledej té cti, jež sedí na trůně ctností.

17. *Pravidlo Kristovo (o jednom potřebném) rovněž učiní výmluvnými ty, kteří ho zachovávají; rozumí-li se tím ovšem ne strojená výmluvnost, ale dostatečná schopnost pronášeti své myšlenky.* Neboť kdo dosti rozumí věcem potřebným a od věcí nepotřebných dosti dobře je odlišuje, bude moci pronášeti slova pravdivá, a ne lichá a osnovati řeč dobře souvislou, ne jako písek bez vápna. Konečně tímto uměním i lidé zcela prostí a jazykem málo vládnoucí budou vskutku výmluvní: k Bohu ve vzdeších vycházejících z hloubi srdce, k lidem v řeči prosté a pravdomluvné, které učil nebeský učitel: *ano, ano, ne, ne.*

18. *Pomáhá též k tomu, abychom snáze dosáhli lidské přízně,* když člověk staraje se o své věci nepůsobí jiným starosti věcmi nepotřebnými. Neboť kdo by hned tak znepokojoval toho, kdo u sebe zůstáváje nechce znepokojovali nikoho?

23. *Nesmí se však zoufati, jestliže se ovoce této potřebné metody zplna neukáže hned při prvním počínání.* Neboť ve všem jsou stupně a nikdy se nic najednou nezrodilo a neuzrálo. Proto školy křesťanské (rozumně řízené) dělají se zpravidla na třídy; může se tedy dělit i tato nejvyšší škola boží moudrosti. Abychom majíce cíl společný s apoštolem, *vzdělávati každého člověka ve všeliké moudrosti a postaviti každého člověka dokonalým v Kristu Ježíši* (Kol. 1, 21), dosáhli toho skrze tu božskou knihu, bibli, trojím postupem: Nejprve *abychom poznali celé Písmo.* Abychom poznali celý smysl všech článků víry, lásky a naděje. *Konečně abychom se přetvořili* (s plným již zápalem ducha) *v lidi nové k obrazu božímu stvořené ve spravedlnosti a svatosti a pravdy* (Efes. 4, 24, Kal. 3, 20, 2, Kor. 2, 18). První stupeň by byl jakoby službou nováčka, druhý vlastní službou vojenskou, třetí vítězstvím a triumfem křesťanství. Nebo (když užijeme starých obrazů) na prvním stupni by byli křesťané jako *levité*, sloužící v předsíni chrámové, na druhém místě jako *kněží* úkol svůj ve svatyni zastávající, na třetím každý křesťan dokonalý a Kristu podobný stál by již jako *velekněz* ve slávě svatosti hodlající vstoupiti do samé svatyně svatých (nebe).

24. *Potom však, řekne někdo, byla by bible křesťanům to páv neboli jedním potřebným?* Odp. Ano, chceme-li podle Boha moudrými býti usedající jako Marie u nohou Kristových. Neboť vskutku Písmo svaté je stolicí věčné moudrosti. Přes to však druhé dvě knihy (*svět a mysl*) nebyly dány nadarmo, nýbrž proto, aby té nejdůležitější připravovaly cestu a zároveň nás vzdělávaly pro vnější potřeby přítomného života, abychom tak moudře usilovali o věčnost, že bychom nebyli nemoudří ani v tomto životě. Jakou však moc mají druhé dvě božské knihy,

aby nás přivedly k onomu nejvyššímu tajemnému stupni moudrosti, toho *podivuhodný důkaz podal před dvěma sty lety Raymund de Sabunde v knize, již nazval Theologia naturalis neboli Creaturarum liber.* V ní všechna stvoření rozdělil na čtyři třídy (podle toho, zda jsou nebo žijí, nebo vnímají, nebo rozumějí) a vše, co směřuje k poznání **Boha** a **člověka** a věčné slávy onoho a spásy tohoto, vyvodil tak přesvědčivě, že nelze odporovati. Kniha má 330 kapitol a byla vydána v Benátkách, Lyonu a Frankfurtě; avšak pro rozvlácnost a časté opakování týchž věcí a pro neuhlazenost slohu (což je následek nevzdělanosti jeho doby) zná ji a čte méně lidí než by si bylo přáti. Proto jsem ji nedávno v Amsterdamu vydal ve správném a srozumitelnějším vydání. Ale i tak leží zboží to bez kupce, neboť svět nedělá rozdílu mezi perlami a smetím a spíše o své labyrinty dbá než o niti Ariadny, jež se mu nabízejí se všech stran.

25. *Ale jiného výtahu z knih božích (v nadějně touze po větším světle) jsem si počal přát a jej skládati pode jménem „Pansofie křesťanská“.* Chtěl jsem, aby nebyla jinak chápána než jako *nepřetržitý seznam věcí potřebných, takže při jakékoli čestné touze* (ve věcech týkajících se ať vezdejšího či budoucího života) *by bylo zřejmo, jakých prostředků a jak jest užiti, aby se šlo přímo k cíli a vždy*

očekávati, budou-li to dělati, a při tom uvádí příklady své dobrotivosti vůči zbožným a spravedlivé své přísnosti proti bezbožným. *Kdo tedy budeš chtít dobře rozumětí tomu procesu božímu s lidským pokolením a jeho svůdcem Satanem a na cizích příkladech se učit větší opatrnosti, počínej si takto: Za prvé z toho pevného přesvědčení vycházej, že postavení pokolení lidského je nyní totéž, jaké bylo kdysi, že totiž všem smrtelníkům podle hlubokého úradku božího dáno je na vybranou mezi nejvyšším a nejnižším, mezi spravedlností a hříchem, životem a smrtí, takže kdo tu zvítězí, dosáhne nejvyššího, t. j. života věčného, kdo bude přemožen, klesne do propasti zhouby (jak praví Ezdráš 4, c. 7, 58). Za druhé, že Satan je stále týž, jaký byl, závistivý nepřítel naší spásy, jenž na tisíce způsob ustavičně strojí úklady, takže žádný člověk ani okamžik není před ním bezpečen. Bůh naopak že nás a Satana a naše zápasy s ním neustále pozoruje a nikdy lidi neopouští, kdyby lidé neopouštěli sami sebe; a toho příklady přináší neustále Písmo svaté. Zjevuje také rozličné úskoky Satanovy, jimiž lidem strojí nástrahy a osidla, a napomenutí a přispění boží, jimiž nám v rozličných věcech rozličně pomáhá, a to hned slovy a mírnějším poučováním, hned voláním a prudšími výtkami, jindy znamením a zjevy neobyčejnými, nebo tresty a ranami rozličnými a jak ještě mimo to Bůh podle Písma svatého s lidmi během věků jednal. O žádné z těchto věcí si nemyslí, že je tebe daleka, neboť ty máš v sobě stejně jako kdokoli jiný sémě dobré od dobrého stvořitele Boha a sémě zlé od zlého rozsévatele Satana. Neboť jako je každý člověk *výtahem světa*, chovaje v sobě své nebe a zemi, vodu a oheň, hmotu a ducha, světlo a temnotu, pohyb a klid atd.: tak i celé dějiny celého lidského pokolení obrazy se v kterémkoli jednotlivém člověku, takže není nikoho, kdo by nechoval v sobě svého Boha a Satana, svého ráje a pekla, svého stromu života a smrti, svých pokušení a zápasů, svých vítězství a porážek, svého Kaina a Abela, zkrátka semene ženy a semene hada; v jedněch pak převládá to, v druhých ono sémě.*

22. Kdykoli tedy křesťan čte Písmo svaté, bude mu velmi na prospěch, bude-li dbáti toho, *aby o věcech v něm obsažených uvažoval nikoli jako o věcech cizích, jež pozoruje mimo sebe ve vnějším světě, nýbrž jako o svých vlastních činech, jež jakoby měl shlédnouti v zrcadle*. Ať na místě toho, o němž se tam jedná (ať byl zbožný nebo bezbožný) postaví sám sebe, a ať na sebe vztahuje vše, co o něm uslyší a co uvidí, že se s ním stane. Neboť protože Bůh dívá se ze své věčnosti, stále dává pozor na všechna staletí se vším, co se kdy a kde děje a stále Bůh je Bohem, jenž se nemění: je nutný toho následek, že co Bůh řekl nebo učinil při nějaké příležitosti nějakému člověku (dobrého nebo zlého), totéž jistě všem takovým řekne a učiní podle pravidla své věčné spravedlnosti, *aby dobrým bylo dobře, zlým zle* atd. Pokus se, zbožný křesťane, jestliže ses dosud nepokusil! Počni tím způsobem se probírat biblí (abys s nadšeným úsilím napodoboval to, co uvidíš, že se Bohu jednou zalíbilo, a aby ses odvracel pln nenávisti od toho, co se mu nelíbilo) a uvidíš, že *půjdeš od světla k světlu, od ctnosti k ctnosti až k Bohu Bohů na Sión* (Žalm 84, 8).

19. *Nade vše větší význam má však to, že toto pravidlo Kristovo jest také, jak shledáme, nejjistějším vůdcem, pod nímž vyhledáváme a nalézáme přízně u toho, jenž jest nade vším, u Boha*. Neboť když u každé jednotlivé věci jest hledati jednoho potřebného (v němž jest vlastní její podstata a na němž závisí její zachování), jest zcela zřejmo, že i samému veškerenstvu je nutně potřebí nějakého všeobecného základu (o němž by se opíralo vše) a že tím základem nemůže býti nic jiného, než sám první počátek věcí, Bůh. Neboť on jest příčinou příčin, cílem cílů, formou forem, činitelem činitelů všech. A když to opravdově uváží zbožný následovník pravidla Kristova, není možno, aby nedošel k závěru, že *ze všeho potřebného jest nejpotřebnější Bůh*. Z toho pak dále bude následovati, že jako již před tím poznal, že jest mu potřebné, aby se odvrátil od věcí vnějších k sobě samému, poněvadž sám sobě jest jedním potřebným: tak nyní pozná, že *jest mu potřebí, aby ještě i od sebe vyšel a vrátil se ve svůj pramen, v Boha*. Vyjde tedy konečně i od sebe, aby se vrátil Bohu, t. j. aby vládu nad sebou, již sám správným způsobem nabyt, odevzdal Bohu. A tehdy jest dobře se všemi věcmi člověka, neboť řekl Bůh k otci všech věrných: *Neboj se, já jsem pavezá tvá a odplata tvá velmi velká*. (Gen. 15,1.)

20. *Není-li pak možno, podrobněji to ukázati na příkladech?* Proč by ne? Uvedu je. Chceš-li, aby byl tvůj život bez labyrintů, nikdy se nemíchej do cizích věcí: ani skutkem, ani slovem, ani myšlenkou, je-li to možno. Jestliže toho dobře budeš dbáti, unikneš neuvěřitelnému množství labyrintů. Abys však ve vlastních věcech neměl labyrintů, k tomu tě dovede jediné střídmost: t. j. aby ses málem spokojil v šatě, obydlí, pokrmeh, posluhách, nábytku, příjmech a jmění, maje všeho jen podle potřeby, nic pro okázalý nadbytek. Podobně ani přáteli se nezatěžuj, jeden nebo dva nechť ti postačí pro radu.

21. *Není na místě pověděti něco zvlášť o potřebách jednotlivých věků, jinošského, mužného, stařeckého a věku smrti?* Nebude chyběti o tom výklad.

22. *Co tedy jest pro mládež jedním potřebným?* Odp.: *Aby byla dobře vychovávána, t. j. hned od začátku života aby byla o potřebách života poučována a před zbytečnostmi chráněna*. To jest základ štěstí pro celý život: neboť *jaký jest začátek, takové jest všechno*. Jak strom se sází a zavlažuje, tak roste: a jak roste, tak tvrdne a je rovný nebo křivý, nese ovoce takové nebo jiné atd. Proto Šalomoun praví: *Vyučuj mladého podle způsobu cesty jeho, neboť když se i zestará, neuchýlí se od ní*. (Přisl. 22, 6.) A Bůh sám: *Může-li změnití mouřenín kůži svou aneb pardus peřestost svou, také vy budete moci dobře činiti, naučivše se zle činiti*. (Jer. 13,19.) Vždyť bys zlomil spíše než napravit, co ztvrdlo ve špatný tvar. A snáze se zabráni tomu, aby se nádoby skleněné nebo hliněné nerozbily, než se spravují, když se rozbijí: a tak je tomu i se zdravím tělesným a se vším.

23. Záhy také jest poučovati mladíky o jejich smrtelnosti, aby viděli, že musí začínati život tak, jako začínáme jednotlivé dny, totiž jako jen malou částku času, jež brzy pomine. Z té věci bude ten užitek, že se naučí nemnoho důvěrovati vratkému životu a spíše se připravovati na budoucí život. Snad někdo namítne: *Což se mají dříve učiti umíratí než žítí?* Odpověď: Je toho nutně třeba, chceme-li, aby lidé byli uchráněni největších nebezpečí: největším totiž nebezpečím jest, aby člověk (ať starý, ať mladý) nebyl

vyvrán životu nepřipraven. A poněvadž moudře bylo řečeno: *Člověk již rodě se mře a s počátkem spojen je konec*, nebude jednáním nemoudrým, hned od počátku připomínati lidem smrtelným konec, aby si záhy zvykali jej očekávati, a předvídati jej, podle něho se zařizovati. Jinak jistě nebudeme znáti věci potřebných, poněvadž se budeme učit nepotřebným; jistě budeme zanedbávati věci potřebných, poněvadž budeme dělati věci nepotřebné; jistě nás opustí věci potřebné, poněvadž nás budou zaměstnávat věci nepotřebné. Žádným tedy způsobem nelze život dokonaleji začít, než uvažováním o smrti a předsevzetím, prožítí svůj život v bázni boží tak, aby smrt, která po něm přijde, nemohla býti špatná.

24. *Čeho pak jest potřebí tomu, kdo pomýšlí na život počestný?* Odp. Seneka radil vyvoliti si nějakého muže hrdinné ctnosti (*Scipiona, Katona a p.*), aby člověk čině si ho příkladem a stále k němu hledě, tak jakoby byl přítomen, z úcty před ním nehřešil. Není to špatná rada: ale my křesťané máme lepší a závaznější. 1. *Stále hleděti ke Kristu, který jest nejdokonalejší pravzor veškeré dokonalosti*; 2. *skutečně je u nás přítomen a pohlíží na nás a na všechno naše jednání*; 3. *konečně jest budoucím naším soudcem*.

25. *Toho dbá málo lidí.* Odp. Jestli bys toho nedbal a chtěl nevázaně žíti, potřeboval by ses ohlížeti po skrýších, kde by tě ani Bůh neuviděl ani anděl, ani žádný tvor. *Neboť uzří-li tě Bůh, tak tě bude souditi, jak tě nalezne. Pakli stvoření, donese to o tobě i pták* (Kor. 10, 20) *i kámen ze zdi křičeti bude a suk ze dřeva osvědčovati bude toho.* (Habak. 2,11.) Kde však najdeš takový kout (k hříchu nezbytně potřebný)? Nikde. Jsa si tedy vědom toho, že nikde se nemůže hřešiti, nehřeš: nýbrž všude se hled' zdokonalovati v ctnostech.

26. *Co jest potřebné tomu, jenž pojal takový dobrý záměr?* Aby začal, a sice aby začal brzy a vážně. Nezačneš-li nikdy s činem, holá teorie nebude nikdy k ničemu. A kdo není k něčemu schopný dnes, zítra bude ještě méně. *Čeho však jest třeba tomu, jenž začíná?* Aby spěchal, dokud nebudou překonány všechny počáteční nesnáze (a chyběti jich nebude). *Co jest potřebné tomu, jenž je v díle?* Aby vytrval; poněvadž jen těm, kdož setrvávají až do konce, slibuje se spasení (Mat 10, 22). Zvykej si pak již záhy od mládí, aby se to všechno dělo pravdivě a vážně (beze všeho pokrytectví, přetvařování a zatajování), poněvadž pravdy srdce vyhledává Bůh pravdy. Jestliže tedy tak, jak tě Bůh a tvé svědomí vidí, i lidé tě budou viděti, budeš zabezpečen na všech stranách. Jinak všechno tvé jednání bude přetvářkou. A co potom? Jako prázdné předměty nafukuje vítr, tak liché lidi domnění.

27. *Co dělají, aby se mužný věk, věnovaný pracím, nestal labiryntem?* Odp. Vždy nutno nejprve vzdáliti věci nepotřebné, jakož i méně potřebné, abychom se do nich nezapletli. Potřebné pak nutno obmeziti na malou míru: a pak věc za věcí po pořádku vyřizovati, při čemž budiž ještě dbáno těchto tří pravidel:

I. *Abys při žádné věci, jež ti byla svěřena, nečekal na jiné, nýbrž abys jednal sám, po Bohu na žádného člověka více nespoleháje než sám na sebe.*

II. *Co můžeš vykonati dnes, neodkládej na zítřek.*

III. *Cokoli děláš, dělej vážně, aby to přineslo užitek.*

28. *K pracím čeho jest třeba?* Odp. 1. *Míti vždy cíl jistý, jediný a pevný, nebo je-li cílů více, podříditi*

že jsou tisíckrát spíše ochotni odříci se všech smyslů, odpřisáhnouti všechna tvrzení rozumu a konečně i život a odvrci vše, co tento smrtelný věk chová, než nespěchati za onou nesmrtelností, jak dosvědčuje apoštol, vychvaluje činy dávných svatých (Žid. 11).

18. Bude-li kdo chtíti z té knihy slov božích čerpati takové božské světlo a pravdu a nadlidskou sílu víry, lásky a naděje, bude musiti: 1. *Studia na ni vynaložiti více než na všechny knihy lidské*, 2. *Obezřeleji se jí zabývatí než oněmi všemi*. 3. *A to nejen v holé teorii, nýbrž i v ustavičné praksi*.

19. *Většího studia se tu vyžaduje než ve všech lidských knihách, poněvadž jsou tu uloženy větší poklady světla, pravdy a spásy než kdekoli jinde*, slíbené jedině těm, kteří prosí, hledají a tlukou (Mat. 7, 7). *Neodejdeť kniha zákona tohoto od úst tvých* (praví Hospodin), *ale přemýšlovati budeš o něm dnem i nocí, abys ostržil a činil všechno podle toho, což psáno jest v něm; neboť tehdež šťastný budeš na cestách svých a tehdež opatrný budeš* (Joz. 1, 8). Proto praví David: *Blahoslavený, jehož jest libost v zákoně Hospodinově.* (Žalm 1, 2). *Jak miluji zákon tvůj, Bože, tak že každého dne on jest mé přemýšlování. Nade všechny své učitele rozumnější jsem učiněn; nebo svědectví tvá jsou má přemýšlování i nad starce opatrnější jsem, nebo přikázání tvých ostrhám.* (Žalm 119, vv. 97, 99, 100.)

20. *Obezřelosti pak větší se tu vyžaduje než jinde, protože je tu více, a to ustavičně, pomícháno světlo a temnota, (pravda a lež, moudrost a pošetilost, víra a věrolomnost, láska a nenávisti, naděje a zoufalství, konečně spása a záhuba).* Neboť jako v pozemském ráji byl netoliko strom života, nýbrž i strom vědění dobrého a zlého, v jehož zapovězeném ovoci bylo možno najíti a pozřítí smrt, právě tak je tomu v tomto duchovním ráji. Neboť tu strom života představují *zjevení, příkazy a sliby boží* s příklady svatých, kteří se jim oddali: strom pak vědění dobrého i zlého představují *tajemství, zákazy a hrozby* s příklady těch, kteří si k tomu všemu drze a násilně počínali; a ty svádějí k pošetilému jednání lidi, kteří nemají právě ustavičné strachu a nemají se stále na pozoru. Kdo tedy vstupuje do tohoto ráje božího, bible, má do něho vstupovati s nejpevnějším předsevzetím, že přilne ke stromu života a že se bude stříci stromu vědění dobrého a zlého: t. j. *že se bude zabývatí tou knihou nikoli za tím účelem, aby byl učenější, nýbrž aby byl světější.* Jestliže však někdo tam vstoupí bez takového předsevzetí, velmi snadno přijde do léčky a upadne (jako máti Eva s nescíslným zvědavým potomstvem). Kdo však jen po lepším bude pátrati, t. j. *po cestě života*, najde jednak, po čem pátrá, t. j. *život*, jednak bude mu k tomu přidáno to, po čem pátrati se bojí, t. j. *pochopení tajemství božích* před těmi, kteří ze zvědavosti jen po tom jediném pátrají. Musí ovšem znáti praktický způsob, jenž k tomu cíli vede. A aby ten byl jasný, nutno ještě podati v něčem zevrubnější výklad.

21. *Písmo svaté celé je kniha praktická, v níž Bůh vede svou při proti odbojnému stvoření a vypisuje jak svého soudu spravedlnost, tak proces, různým způsobem při různých příležitostech.* Neboť zjevuje lidem, co mají věděti, ukládá jim, co mají dělati, a slibuje jim, co mají

III. *Jakési schopnosti a ústroje vedoucí k tomu, aby následovala dobra a dosahovala ho a vyhýbala se zlu a vyhnula se mu.* A to trojí se týká veškerého oboru rozumu, vůle i jednání a je to (bez podstatných změn) v každém člověku, jakmile se narodí; mluví se pak o *obecných představách, obecných pudech a obecných schopnostech a ústrojích*. A kdyby to vše zase v náležité třídě bylo přesně rozděleno (neboť to dosud nebylo učiněno), měli bychom nikoli labyrint, nýbrž seřazený táborový šik nebo zahradu rozkoši poskytující svým návštěvníkům neméně radosti (spíše daleko více), než sám sebe větší svět.

15. Zdali pak i knihy slov božích, bible, lze nijak tak užiti, aby radostno bylo ji se zabývatí? Odp. Ovšem že ano, budeš-li pevně přesvědčen o těchto třech věcech: I. Že tato kniha jest božským listem k pokolení lidskému, jímž je zve od věci pomíjejících a strastiplných k svým věčným radostem. II. Že mu v ní zjevení činí, úkoly ukládá a poslušným slibuje odměny větší než svět. III. A že tedy snažení, s nímž se člověk k tě knize obrací, musí býti docela rozdílné od veškeré oné péče, jež se věnuje knihám lidským.

16. Za prvé, pravím, jest čtenářům bible nejvýš potřebné, aby byli přesvědčeni, že když jsme byli vyhnáni z ráje, ta kniha nám byla dána Bohem (ne sice jednou a najednou, nýbrž postupně podle toho, jak lidé dávali k tomu příležitost neposlušající Boha) za tím účelem, aby nám důtklivě připomínala naši pošetilost, když opouštíme pramen života, Boha, neštěstí, v něž se tím vrháme, konečně milosrdenství, jež Bůh nabízí těm, kdo by zmoudřeli. Že je to tedy kniha převelice potřebná jako žádná jiná pod sluncem a jedinečná opora k poznání cesty, jak se vyhnouti věčné záhubě a získati život a spásu věčnou.

17. *Že se pak ta kniha (co do nejvnitřnější své podstaty) dělí na tři části: totiž na zjevení, úlohy a sliby:* k prvním nutno přistoupiti s *vírou*, k druhým s *poslušností*, k třetím s *božskou nadějí*. Neboť zjevuje se tam, čeho oko nevidalo, ani ucho neslychalo, a co ani na srdce lidské nevstoupilo (I. Kaz. 2,9–10), t. j. věci, jichž by člověk nemohl bez zjevení božího vystihnouti žádným smyslem ani rozumováním. (Na př. co bylo dříve, než byl svět a co bude, až nebude světa, a co se nyní děje mimo svět, až v samém srdci božím, jaké asi myšlenky sám o nás má atd.) Přece však, když svým věrným ty věci zjevuje Bůh skrze Ducha Svatého, my jim rozumíme *vírou, která jest silnější než všechny viditelné důkazy* (Žid. 11,1). Ukládají se pak v Písmě takové úlohy, že bez přispění Ducha Božího by nemohly býti vykonány silami přirozenými: **znovu se naroditi** a *změnit se v lidi jiné, nové, nebeské*, Bohu podobné. Čehož možno dosíci jediné úplným a nejpokornějším odevzdáním se do vůle boží. *Slíbují se konečně věci, jichž žádný smrtelný člověk ani nesmrtelný anděl nemůže slibovati, větší totiž než svět. Neboť je to věčnost sama se všemi potoky rozkoši a samým pramenem veškeré blaženosti Bohem, jenž sama sebe slibuje odměnou těm, kteří před ním chodí se srdcem čistým* (Gen. 15, 1). A ačkoli to veškeré lidské naděje je nepřístupné, přece věřící v božské naděje se toho tak pevně chápou,

druhotné cíle přednímu. (Dva zajíce kdo najednou honí, nechytne ani jednoho.) *Prostředek jistý, jediný a pevný*, nebo, ukázala-li by se potřeba více prostředků, nutno je sobě navzájem podřídit, aby si nepřekážely, nýbrž aby se podporovaly. Pošetilý je pocestný (u Geilera), který se obtěžkává více holemi: stejně však každý, kdo se přetěžuje a zdržuje neužitečnými zavazadly nebo hojným nábytkem. *Způsob, jak prostředků užívati, jistý, jediný a pevný*, t. j. potvrzený hojným užíváním. Nebo, je-li nutno něco novým způsobem zkoušeti, je to zkoušeti jen s největší rozvahou.

29. *Copak má dělati ten, jenž se rozptýlil po mnoha pracích?* Má rozvážiti, co jest mezi tím vším nejpotřebnější a tím se nejdříve horlivě zabývatí a ostatního nechat. Jestliže najednou je více věcí potřebných, dlužno povolati pomocníky. Není-li nikoho, koho bys mohl přibrati a vše na tobě jediném spočívá, konej věci přednější dříve a vážnější věci vážněji.

30. *Co však dělati, naskytnou-li se mimořádně velké úkoly?* Odp. Tu jest třeba velkého ducha, velkých sil a velké moudrosti, nebo také (kdybys toho od sebe samého neočekával) velké rady. Ba velké přízně u Boha, aby bylo dosaženo požehnání, i u lidí, aby byla odvrácena závist. Kdyby ses bez těchto podmínek pokoušel o něco velkého, těžko se vyhneš tomu, abys později nelitoval.

31. *Jestliže by však člověka stihlo najednou tolik nebezpečí nebo tolik zmatků, že by nevěděl, kam se obrátiti, co potom dělati?* Odp. To jediné zbývá, hledati útočiště v Bohu a říci s Josafatem: *Ve mně zajisté není žádné síly proti množství tomuto velikému, kteréž táhne proti mně, aniž vím, co bych činiti měl, toliko na tě patří oči mé* (II. Par. 20, 12).

32. *Aby člověk ve všech úkolech nebyl přemožen, čeho je mu třeba?* Nic nezačínati, co dokončiti by nebylo v jeho moci: poněvadž ten, kdo na sebe bere úkol nad své síly, nutně se unaví, a potom buď podlehne nebo ustane na posměch jiným. Kdo tedy jsi moudrý, napodobuj Davida, jenž nepozvedl¹ srdce svého, ani nepovyšoval očí svých, aniž se vydával na věci vyšší, než mu náležely. (Žalm 131.) Rozhodne-li se Bůh užiti tebe k něčemu zvláštnímu, sám svou rukou tě tam dovede jako Davida, a jestliže podle jeho příkladu uvalíš všechny své starosti na Hospodina, sám vše spraví. (Žalm 37, 5.) Budeš-li chtíti jeho vedení předstihnout, zničíš svou ukvapeností i svůj úkol i sám sebe.

33. *A což v cizích úkolech, jež nám byly svěřeny, co jest nejpotřebnější?* Býti spolehlivý, t. j. vážný, rychlý, mlčenlivý, jak věc toho bude žádati. Tedy neříkej, že učiníš, nýbrž učíš: ani se nechlub, že jsi to a to vykonal, nýbrž nech mluviti samu věc dobře spravenou.

34. *V dobách veselých čeho jest třeba?* Veseliti se a zpěvy chváliti Boha (Jak. 5, 13). *Usmívati se na smějící se Štěstěnu je dovoleno*, řekl pohan: a totéž dovoluje svým Kristus, ale tak, aby veselí nebylo nevázané a neprojevovalo více tělesnosti nežli ducha.

35. *A čeho v dobách zkormoucených je třeba?* Kormoutiti se, lkáti a modliti se (Jak. 5, 13). Neboť tak na konec

každé zlo nám bude k dobru, přiměje-li nás k tomu, abychom hledali útočiště u pramene dobra, Boha.

36. *Lakomci čeho jest třeba?* Dna, aby se měla kde jeho hltavost zastavit. A copak je oním dnem? Spokojenost, t.j. aby byl spokojen tím, co má. Nikdy nebude chud ten, jemuž stačí to, co má: nikdy bohat ten, jemuž to, co má, nestačí.

37. *Aby člověk po celý život beze zmatků byl, čeho k tomu třeba?* Necht' se vyhýbá vytrvale uvnitř sebe chybám, mimo sebe zmatenému davu věcí i lidí. *A čeho jest třeba, aby se vyhnul uvnitř sebe chybám?* Je-li to pokušení těla, utec po příkladu Josefově (Gen. 39, 12), pakliže do jiných pokušení tě uvádí ďábel, vytrvej po příkladu Kristově, až ďábel prchne (1 Petr. 5, 9; Jak. 4, 7). *Sořtu však jak mám uniknouti?* Jen s málo lidmi obcuj, a to jen ve věcech potřebných: a když jsi nějakou věc vyřídil, hned sám k sobě se vracej. A tak čiň po celý život. 38. *Čeho starci jest třeba, aby mohl býti nazván šťastným?* Platon prohlásil šťastným toho, komu se podaří, nabýti o věcech správného mínění, třeba i v nejpozdnějším stáří: neboť soudil, že se jinošský a mužný věk skoro úplně tráví v bludech. Poněvadž však jsou nejenom poblouzení mysli a rozumu, nýbrž i vůle a jednání, nutno to vysloviti úplněji takto: *šťasten jest onen stařec, který nalezl konec v labyrintech života, balvany své ke klidu přivedl a dosáhl ukojení svých tužeb.* Proto David prohlašuje blaženým starce, jemuž Bůh ctnostmi obnovuje mladost jako orlici. (Žalm 103, 5.) Aby totiž, zbývá-li mu co vykonati, bylo to silné, vznešené, nebeské: jako letité stromy, ač jsou méně plodné, přece vydávají plody zralejší a sladší, protože jsou více šťávami proniklé. Všechny tedy bludy životní, které může stařec (na sobě nebo na jiných) znamenati, má napravit před koncem života; aby ho nestihla smrt nenapraveného a aby tak jeho život nepozbyl pro něj veškeré ceny. Neboť jako běžcům ve stadiu kyne odměna za vítězství jen u cíle, tak palma čestného života jest jen v smrti. Jestliže té zanedbáš, není již místa k nápravě, nýbrž jen k věčnému pokání.

39. *Tedy umění zemřítí jest uměním všech umění?* Zajisté, neboť smrt jest poslední mezí života. Vše pak dobré jest, když je konec dobrý. Nešťastni bychom byli, kdyby měla smrt býti koncem přebízného smrtelného života: avšak nekonečně nešťastnější, kdybychom měli časné strasti zaměnit za strasti věčné.

40. *Čeho jest tedy třeba k dobré smrti?* Bytí dobře připraven na nevyhnutelnou onu hodinu, abys nebyl odtud vypuzen proti své vůli, nýbrž abys ochotně ustoupil, jsa poslušen zákonů osudu. Neboť mudrc má odejít ze života počestně a skromně jako z hostiny. A v dobrou smrt může doufati jen ten, kdo dobře prožil život. *Chce-li někdo dobře umřítí a před tím nechtěl dobře žítí, je to přání pošetilé,* poněvadž odporuje zákonům spravedlnosti a je také samo v sobě nesprávné. Když je tedy smrt oním okamžikem, na němž závisí věčnost, o nic se nemáme v celém životě bedlivěji starati, než abychom se dobře připravili k blaženému odchodu z tohoto světa.

11. *Zdaž se však nezdá mysli, že i božské knihy jsou labyrinty pro své nejasnosti, rozmanité tajnosti a nepřístupnou hloubku?* Ovšem že se zdá, a zvláště těm, kdo k nim po prvé přistupují, ale více se tak zdá, než tomu vskutku jest. Neboť nejdokonalejší umělec, Bůh mohl vystavěti jen s nejdokonalejší souměrností *divadla své moudrosti (svět, mysl a soustavu svých slov)*. Poněvadž však v dokonalém není bludu, nemohou ho tam ani nalézt ti, kteří chtějí býti pokornými a pozornými žáky božími. Nebo, bloudí-li se i tu pro nedokonalost lidskou, přece není možno, aby se za vedení Boha (*jenž je vůdcem moudrosti a moudrých napravovatelem*, Moudr. 7, 15) bloudilo tak těžce, jako když opustíme Boha a následujeme jiných vůdců. Konečně poskytuje milost boží *jakýchsi pravidel*, takže ten, kdo jich zbožně dbá, může bezpečně a příjemně projíti všemi divadly moudrosti boží (knihou přírody, knihou mysli a knihou slov božích).

12. *Která jsou ona pravidla?* Hlavně tato tři: I. *Abys hledal to, co chceš najíti, tam, kde to jest: sebe v sobě, svět ve světě, Boha v Bohu.* II. *A to tím ústrojem, který je právě k tomu určen. Svět osvětľuj světlem smyslů, mysl světlem rozumu, Boha světlem víry.* (Neboť tělesný svět celý je podroben smyslům, všechna činnost mysli je řízena rozumem, všechna zjevení jsou chápána věrou.) III. *Konečně tak, aby vše mezi sebou harmonovalo, aby nebylo nikdy nesouladu mezi myšlenkami, slovy, činy božími a smysly, rozumem a vírou naší.* Tehdy teprve navždy vzejde světlo a pravda s láskou k slávě boží a k spáse naší.

13. *Zřetelněji ukaž, čeho třeba dbáti, aby kniha tvorů postupně osvětľovaná nebyla labyrintem, nýbrž zahradou radosti?* Odp. Jest dbáti stupňů mezi tvory a pak procházeti jednotlivými stupni beze zmatku: aby nejprve byly zkoumány věci, jichž znakem je pouhé **bytí**, jako prvky a věci z nich složené, *meteory, kovy a kameny*. Pak ty, které mimo to mají **život** a majíce život, rozplozují se, rostou a hynou, jako *stromy a byliny*. Za třetí ty, kterým je dáno **smyslové vnímání** a možnost pohybu s místa, jako *živočichové všeho druhu*. Konečně ti, jimž k tomu ještě přidána, jako nejvyšší koruna, podobnost s Bohem, aby sobě samým a jiným věcem rozuměli, jako *člověk a anděl*. Nebo by se mohla stvoření tělesná dělití těž (podle počtu smyslů) na pět skupin, t. j. na ty, *jež lze viděti, slyšeti, čichati, chutnati a hmatati*. A pak jest pozorovati, jak se tyto všechny i jednotlivé věci dějí, a při tom beze zmatku postupovati.

14. *Ale zdaž mysl lidská není chaosem a labyrintem?* Není, kdyby se omezovala na své hranice. *A jaké to míníš hranice?* Bohem vštípenou znalost počtu, měř a vah. Když totiž Bůh stvořitel vše ve světě uspořádal podle počtu, měř a vah (Moudr. 11, 21), vštípil také počty, míry a váhy obrazu svému, myslí lidské, aby počítajíc, měříc a vážíc vše, co se jí naskytne, mohla si získati znalost všech věcí a mítí z nich užitek. A aby mohla, dal jí normy trojího druhu: I. *Jakési vrozené znalosti, které svítí na cestu rozumu.* II. *Jakési pudy skryté, jež pobádají vůli k tomu, aby si volila dobro a zavrhovala zlo.*

povahu, jež je sama sebou vrtkavá. Ale podle nynějšího stavu věcí jsou to ve skutečnosti labyrinty, jestliže se člověk do nich pustí bez velmi moudré rady (jakoby niti Ariadniny). Za prvé je jich tolik, že by smrtelný život nikomu nestačil k tomu, aby jich třeba jen tisícinu přečetl, a pak jsou tak rozmanité, že by se nenašel tak silný mozek, aby ho z nich zcela jistě nepojala závrať. Jsou tedy nesmírné hromady knih spíše na podívanou než k užítku, a to ukazuje jejich marnost; nebo spíše matou mysl, než ji vzdělávají a pak je patrna jich škodlivost. Neboť odtud jsou ty zástupy neučených učenců nebo učených bláznů, kdežto nepatrný je počet lidí vpravdě učených, t. j. moudrých, odtud i to, že Bůh zahazuje moudrost moudrých a opatrnost opatrných zavrhuje (1. Kaz. 1, 19). Kdykoli tedy vidíš před sebou velikou knihu, a ještě více, když se díváš na nějakou knihovnu o mnoha svazcích, mělo by naplnit tvou mysl politování nad ubohostí lidskou, rozptýlenou, rozsápanou a porušenou takovými labyrinty. Neboť jako mlsky lákající labužníky klamou je a působí jim znechucení a nemoci nebo předčasnou smrt: tak i knihy mnohé a rozmanité svůdně lákají zvědavost, nebezpečně nasycují mysl a zachvacují ducha znechucením, nemocmi a konečně i záhubou. Proto právě lidé moudřejší počínají mít obavu, že *nebudou-li nějak položeny meze této obrovské a stále ještě rostoucí potopě knih, brzy lidé buď nebudou nic čísti nebo ničemu věřiti*, a že bezbožnost a atheism zaplaví vše, jak toho vidíme počátky na všech stranách, a to nejvíce u těch národů, kteří samy sebe považují za nejvzdělanější.

9. *Jaká je tedy rada, aby čtení knih nebylo labyrintem?*
Odp. Ta jediná, aby ses i tu o jedno potřebné opíral a nechtěl se zaplétati v to, co je nepotřebné. *Abys totiž nevyhledával mnoha knih, nýbrž knih dobrých*, a to do té míry, aby ses i jednou knihou spokojil, jestliže jedna kniha v jednom předmětu vyniká (podávajíc o něm jasným výkladem jasnou pravdu). Pak tu jedinou knihu pozorně čti celou a všechny důležité věci si vypisuj, a pak odlož toho spisovatele stranou, aby tě již nevyrušoval. Potom znovu a znovu čti výpisky, dobře si je zapamatuj a počni je právě tak prakticky uskutečňovati. *Hle, touto cestou přečtní spisovatelé ti přejdou do krve a morkem moudrosti se výborně nasycuje, nebudeš konečně mít moudrosti jen na papíře, nýbrž budeš ji v srdci nositi.* Kdyby této jediné metody se chtěly přidržeti školy, mohly by nejen sebe a mládež, nýbrž i církev i stát i svět vysvoboditi z přetěžkých labyrintů.

10. *Tolik se toho odvažuješ slibovati od věci tak nepatrné?*
Odvažuji, protože tak veliký umělec je Kristus, že, kdokoli ho jako vůdce a světla následuje, toho nenechá choditi v temnostech, ale bude mít světlo života (Jan 8, 12). Obzvláště, kdyby se člověk rozhodl tohoto vůdce a tohoto světla přede vším ostatním následovati (*t. j. všechny lidské knihy odložili a pouze z božských se těšiti*). Neboť to by znamenalo s Marií nejlepší stránku vyvoliti a usednouti u nohou Kristových, na jeho jediného ústech lpěti a pro jeho lahodnost zapomenouti na vše ostatní.

41. *V čem ona příprava spočívá?* Abys pořídil vše, co pořízení ještě vyžaduje, s sebou, s bližním a s Bohem samým. *S sebou*, abys před svou smrtí dal umřítí příčině své smrti, hříchům; aby nebylo nic, co by tě děsilo v samém okamžiku smrti: (Jestliže totiž srdce naše nám nečiní výtek, máme důvěru k Bohu, Jan 3, 21.) *S bližním*, abychom se smířili vůbec se všemi lidmi, dokud jsme na živu (Mat. 5, 25). *S Bohem*, abychom nabyli jistoty, že budeme mít u něho milost v Kristu skrze víru (Řím. 5 v. 1–2). Tak totiž vida nakonec, že jsi vykonal, co jsi v životě vykonati měl, budeš moci radostně říci s Kristem, odevzdávajícím ducha svého otci: *Dokonáno jest* a s Pavlem: *Dobrý boj jsem bojoval, běh dokonat, viru zachoval, uchystána je mi koruna* atd. A tak jsa konečně jist, že již nic není, co bys zde měl vykonati, rád od práce k odpočinku budeš spěchati opět s apoštolem řka: *Žádost mám umřítí a býti s Kristem* (Pil. 1, 23). A tak konečně se Štěpánem vida nebesa před sebou otevřena a Syna člověka stojícího na pravici boží řekneš: *Pane Ježíši, přijmi ducha mého* (Skut. ap. 7).

42. *Po smrti pak čeho jest člověku potřebí?* Pro duši andělů, kteří by ji dovedli do nebe, pro tělo přátel, kteří by se postarali o pohřeb. Konečně je třeba, aby čestnou pověst po sobě zanechal. Jestliže však těchto dvou posledních věcí se lidem nedostane (jako např. při mučednické smrti sluhů Páně), ona první věc sama o sobě úplně postačí, neboť sama jediná jest jedním potřebným.

KAPITOLA VI.

JAK BY VZDĚLANCI A TI, KDO SE VĚDOU ZABÝVAJÍ, MOHLI SVÉ LABYRINTY A LABYRINTY ŠKOL A SVÉ SISYFOVSKÉ BALVANY A TANTALOVSKÉ KLAMY NAPRAVITI KRISTOVÝM PRAVIDLEM O JEDNOM POTŘEBNÉM.

Co jest jedním potřebným pro Člověka jakožto člověka? Aby byl moudrý: t. j. aby dovedl obcovati s věcmi, s lidmi a s Bohem. Z toho první nazýváme *filosofii*, druhé *politikou*, třetí *náboženstvím*. Vždyť bez znalosti a užívání toho všeho by člověk nebyl člověkem, nýbrž zvířetem, třeba by byl se všech stran zahrnut bohatstvím, ctí a pohodlím života. Neboť jako nemocnému nic nepomůže zlaté lůžko, tak ani pošetilému skvělé postavení. *Moudrý má oči v hlavě své, blázen pak ve tmách chodí*, praví Šalomoun (Kaz. 2, 14). Čímž chce říci, že je cílem vzdělání a moudrosti, aby lidé nenásledovali jako dobytčata za stádem těch, kteří jdou napřed, jdouce tam, kam se jde, místo aby šli tam, kam se jítí má, nýbrž aby sami jasně vidouce před sebou cestu života moudře po ní kráčeli, pamětlivi jsouce minulosti, znalí přítomnosti a předvídající budoucnost.

2. *Zdaž mnohého jest potřebí k získání tohoto světla?* Jestliže by chtěli lidé následovati vedení božího, nebylo by třeba mnoha věcí: pouze *bázně boží, modlitby a tří knih*. I. Bázně boží je třeba, aby se nikdo nehnal k věci tak svaté (na níž se zakládá podobnost s Bohem) drze a lehkomyšlně, puzen nerozvážeností nebo drážděn zvědavostí, nýbrž aby k ní přistupoval s pokornou úctou (jako k věci, jež se dotýká slávy boží a spásy vlastní i bližních). Neboť tehdy opravdu *bázeň Hospodinova jest počátek moudrosti*. (Přísl. 1, 2.) II. Vřelé modlitby je třeba, abychom dosvědčili, že nikoli z důvěry v sebe, nýbrž v naději na milosrdenství boží přistupujeme k těmto pramenům světla a spásy. A poněvadž to právě Šalomoun a Daniel učinili a před ostatními dobry moudrosti si přáli, moudřejšími učiněni byli než ostatní smrtelníci a slíbená byla stejně moudrost všem, kdo by za ni boha žádali (Jak. 1, 5). III. *A pramenem moudrosti je slovo Boha na výsostech* (Sir. 1, 5) a slovo boží je pak trojí: 1. Vdechnuté tvorům rozumným, andělům a lidem, světlo to myslí. 2. Vštípené stvořením tělesným, jichž je svět pln. 3. Vyjádřené slovy pronesenými k svatým božím a zaznamenanými na rozkaz boží ve spisech prorockých. *Jsou tedy tři prameny moudrosti*: I. *Zdravá mysl*, plná vrozených představ, jež rozumem musí býti osvětlována. II. *Svět plný tvorů*, který smyslům musí býti podrobován. III. *Bible plná zjevených tajemství*, v nichž věrou jest pátrati. *V těchto knihách božích je obsaženo vše, co je třeba věděti či nevěděti; ty samojediné jsou tedy jedním potřebným k získání moudrosti*.

3. *Jest usilování o moudrost věcí snadnou či pracnou?* Obojí, neboť hledíme-li k tomu, jaká by to věc měla býti podle úmyslu božího, měla by to býti pouhá radost pro obraz boží, duši naší (jakoby opravdová rajska rozkoš), hledíme-li však ke skutečnému zvrhlému stavu, jsou to pouhé labyrinty, Sisyfovy balvany a Tantalovy klamy.

4. *Vylož to obojí!* Odp. I. *Filosofie* nemá býti podle úmyslu božího ničím jiným než zákonitým panováním Člověka nade všemi věcmi, nižšími to tvory. A to se vykonává příjemným pozorováním věcí, rozumným jich řízením a moudrým užíváním. II. *Politika* není nic jiného než svorné spolužití lidí k vzájemnému usnadňování života, projevující se vzájemnou přízní, radou a pomocí podle zákonů samé přírody. A těch smysl jest: *Co chceš, aby se dalo nebo nedálo tobě od jiných, to rovněž ty jiným dělej nebo nedělej* pro rovnost přírody. III. Celý smysl *náboženství* je pak v tom, že *věříme Bohu*, když nám zjevuje svou vůli, že *posloucháme* jeho rozkazů, *důvěřujeme* jeho slibům, vždy a všude a ve všem, beze všeho váhání.

5. *Zdá se, že toho lze dbáti velmi snadno*. A to bylo by zajisté, kdyby lidé nebyli dopustili, aby zahrady boží zarostly lesem a zpustly v trní a křoví a neschůdné hvozdy. Ale poněvadž 1. je tak veliké množství věcí, 2. a o těchto věcech povstaly nekonečné otázky, 3. a o těch otázkách nekonečná mínění, 4. a o rozmanitých míněních nekonečné, zmatené *disputace*, 5. a o tom všem napsány nekonečné knihy, 6. a to jazyky různými, které ve vzájemné řevnivě snaze, aby bylo viděti, jak jsou zušlechťeny, samy se zaplétají nescíslnými způsoby, a 7. rozmanitost *metod* podávání toho všeho ještě zvětšuje nesnáze: proto všichni učenci musí blouditi po labyrintech, váleti balvany, trpěti zklamání a dožívati se posměchu.

6. *Řekneš snad opravdu, že i věci, které Bůh svým uměním vytvořil* (v mysli naší, ve světě a v slově svém) *jsou labyrinty?* Ano, a sice pro jich množství a rozmanitost: neboť ta jest tak veliká, že když tu nebo tam nebo onde hledáš začátek nebo konec, nenalezneš jich. Vždyť všechny božské knihy a každá zvlášť mají nejtajnější, rozmanité hlubiny, jimiž do dnešní doby neprošla ani nepronikla žádná mysl lidská. A nekonečné jsou spekulace fyziků, metafyziků, matematiků, chronologů, politiků a teologů, a z těch povstává den ode dne více otázek o celku i o jednotlivostech a o otázkách, jež jednou byly vysloveny, různá u různých lidí mínění, jež obmeziti sotva kdy bude možno. Shodovalo se zajisté s nekonečnou moudrostí boží, aby své poklady tak na odív vystavovala, aby lidská mysl stále pokračující nikdy nepřicházela ke konci a tak aby snáze poznávala rozdíl mezi sebou, tvorem a stvořitelem (a ten rozdíl je takový jako mezi potůčkem a pramenem).

7. *Je-li cíl takový, není tedy na škodu, když čas se věnuje tomuto nekonečnému pozorování?* Odp. Nebylo by to na škodu, kdyby lidé byli zvyklí skromně si zde počínati a býti pokornými žáky věčné moudrosti. Ale protože se tu obyčejně jedná nerozvážně a lidé, majíce zálibu ve svých nejistých domněnkách, příliš lehko uctívají své vlastní jiskry místo slunce a jiným úctu k nim vnucují, vznikají z toho rozpory a boje, které nazývají *disputacemi*. A těmi naplnili svět tak, že svárům a labyrintům není konce.

8. *A přece máme knihy, které obsahují pravdivější pozorování a jsou oporami očistěné moudrosti*. Odp. Měly býti knihy léky proti bludům a měly říditi lidskou